

Tor Helge Pedersen

Ensretting eller mangfold

En studie av strategi og organisasjonsformer
i VM-sluttspillet fotball 2002

Høgskolen i Hedmark
Rapport nr. 7 - 2003

Online-versjon

Utgivelsessted: Elverum

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Forfatteren er selv ansvarlig for sine konklusjoner. Innholdet gir derfor ikke nødvendigvis uttrykk for Høgskolens syn.

I rapportserien fra Høgskolen i Hedmark publiseres FoU-arbeid og utredninger. Dette omfatter kvalifiseringsarbeid, stoff av lokal og nasjonal interesse, oppdragsvirksomhet, foreløpig publisering før publisering i vitenskapelige tidsskrift etc.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Hedmark.
(<http://www.hihm.no/>)

Rapport nr. 7 - 2003

© Forfatteren/Høgskolen i Hedmark

ISBN: 82-7671-280-0

ISSN: 1501-8563

Høgskolen i Hedmark

Tittel: Ensretting eller mangfold. En studie av strategi og organisasjonsformer i VM-sluttspillet fotball 2002 (Foreløpig rapport)

Forfatter: Tor Helge Pedersen

Nummer: 7

Utgivelsesår: 2003

Sider: 296

ISBN: 82-7671-280-0

ISSN: 1501-8563

Oppdragsgiver:

Emneord: Fotball, strategi, taktikk, organisasjonsform, organisasjonsteori, strategifaget, spillesystem, spillestil, heterogenitet, homogenitet

Sammendrag: Tradisjonelt tilnærmes fotballens interne strategiske aspekter fotballfaglig. I denne framstillingen (rapporten) kombineres fotballfaglige tilnærminger med begreper og innsikter fra strategi- og organisasjonsforskningen. Med dette som analytisk rammeverk utforskes datamateriale fra VM-sluttspillet 2002 i Japan og Sør-Korea. Spørsmål som blant annet belyses er hvorvidt vi står overfor en tiltakende ensretting eller mangfold i strategi og organisasjonsformer. Rapporten gir en god oversikt over de strategier, formasjoner og spillesystemer som var i bruk samt deres røtter i en historisk kontekst.

Høgskolen i Hedmark

Title: Uniformity or diversity – a study on the strategies and organizational forms in World Cup Soccer 2002. (preliminary report)

Author: Tor Helge Pedersen

Number: 7

Year: 2003

Pages: 296

ISBN: 82-7671-280-0

ISSN: 1501-8563

Financed by: Høgskolen i Hedmark

Keywords: Soccer, strategy, tactics, organizational form, organization theory, style of play, system of play, pattern of play, homogeneity, heterogeneity

Summary: The conventional approaches to the internal tactical aspects in soccer use the concepts from soccer itself. This paper combines concepts and insights from soccer itself in combination with insights and concepts from research on strategy and organization (strategic management and organization theory). Within this analytical framework we explore data material from WC 2002. For example we examine the question whether there are homogeneity or heterogeneity in strategies and organizational form. The paper gives an overview of play formations and systems, both in a historical and in the present context.

Innhold

1.0 Introduksjon.....	13
1.1 Innledning.....	13
1.2 Empirisk og teoretisk interesse	15
1.3 Avgrensing av fokus.....	20
1.4 Ensretting eller mangfold?	23
1.5 Disposisjonen videre	27
2.0 Analytisk utgangspunkt og forskningsdesign	31
2.1 Innledning.....	31
2.2 Fotballfaglige grunnbegreper	32
2.3 Institusjonaliserte organisasjonsformer og løsninger.....	35
2.4 Når strategier og organisasjonsformer omsettes til praksis	37
2.5 Ulike tolkningsrammer.....	41
2.6 En strategisk-organisatorisk tolkningsramme.....	44
2.6.1 Strategier	44
2.6.2 Organisering versus improvisering	47
2.7 Konvensjonelle og «moderne» organisasjonsformer.....	51
2.8 Metodiske noter.....	54
2.8.1 Presisering av problemstillingen.....	55
2.8.2 Utvalg og datagrunnlag.....	60
2.8.3 Litteratursøket – en viktig komponent i studien	62
2.8.4 Translatører og andre drivkrefter i utviklingen	64
2.8.5 Forskningsdesign i idrettsforskningen.....	68
2.8.6 Hva studien ikke dekker?	70
2.9 Oppsummering	71

3.0 Gruppe A-D: Presentasjon av datamateriale	73
3.1 Innledning	73
3.2 Gruppe A	74
3.3 Gruppe B	78
3.4 Gruppe C	80
3.5 Gruppe D	85
3.6 Oppsummering	88
4.0 Gruppe E-H: Prestasjon av datamateriale	89
4.1 Innledning	89
4.2 Gruppe E	90
4.3 Gruppe F	93
4.4 Gruppe G	97
4.5 Gruppe H	99
4.6 Oppsummering	101
5.0 Organisasjonsformer	103
5.1 Innledning	103
5.2 Det store bildet – Diversifisering i organisasjonsformer	104
5.3 Konvensjonelle og «moderne» organisasjonsformer	110
5.4 Den offensive mellomromsspilleren	114
5.5 Fra organisasjonsformen 3-4-3 til 5-4-1?	121
5.6 Hyppighet av fleksible organisasjonsformer (fleksibel dimensjonering)	123
5.7 Oppsummering	126
6.0 Forsvarsorganisering	129
6.1 Innledning	129
6.2 Ulike tilnæringer og tolkningsrammer til forsvarsorganisering ..	130
6.2.1 En konvensjonell dikotomi omkring forsvarsspill	130

6.2.2	Flatt forsvar eller spill med frimann	134
6.2.3	Høyt eller lavt press i forsvarsspillet	134
6.2.4	Alternative tolkningsrammer til forsvarspill	135
6.3	Dimensjonering av det bakre ledd (backkjeden)	138
6.4	Sone versus markering	139
6.4	Fravær av den frie mann bak (sweeperen eller liberoen).....	146
6.6	Den defensive mellomromsspilleren.....	148
6.7	Fast eller vekslende backsystem	153
6.8	Den fysiske dimensjonen	157
6.9	Modernisering av den tyske organisasjonsformen?	159
6.10	Oppsummering	163
7.0	Strategier	167
7.1	Innledning.....	167
7.2	Tradisjonelle oppfatninger av strategibegrepet.....	168
7.3	En konkretisering av den strategisk-organisatoriske tolkningsrammen	171
7.4	Hvor mye vekt på organisering?	173
7.5	Strategier – Det store bildet.....	176
7.6	Finalistenes strategier: Kontringer og «combos»	179
7.6.1	Tyskland.....	180
7.6.2	Brasil	183
7.7	Ballbesittelse som strategiindikator	189
7.8	Oppsummering	190
8.0	Fotballens translatører	193
8.1	Innledning.....	193
8.2	Det store bildet omkring trenerutveksling	194
8.3	Trainerutveksling innenfor Europa	195

8.4 Europeiske trenere møter asiatisk kultur og tradisjon.....	198
8.4.1 Philippe Troussier	199
8.4.2 Guus Hiddink	200
8.4.3 Velibor Milutinovic.....	202
8.5 Europeiske trenere og afrikansk kultur	203
8.6 Oppsummering	204
9.0 Avslutning.....	205
9.1 Oppsummering	205
9.2 Empiriske implikasjoner	215
9.3 Teoretiske implikasjoner	222
Appendiks	225
Appendiks A: 8-dels finaler	227
Appendiks B: Kvartfinaler	228
Appendiks C: Semifinaler og finaler.....	229
Appendiks D: Tengas sammenligningsparametere og tilhørende variabler.....	230
Appendiks E: Den originale spilleprinsippmodellen	234
Litteraturliste	235

Figur- og tabelliste

Figur 1.1: Fire hovedstrategier (eller orienteringer).....	49
Tabell 1.1: Hypoteser vis a vis studiens tre spørsmål	56
Tabell 3.1: Gruppe A	75
Tabell 3.2: Gruppe B	78
Tabell 3.3: Gruppe C	81
Tabell 3.4: Gruppe D	86
Tabell 4.1: Gruppe E	91
Tabell 4.2: Gruppe F.....	94
Tabell 4.3: Gruppe G	98
Tabell 4.4: Gruppe H	100
Tabell 5.1: Organisasjonsformer som ble brukt i sluttspillet	105
Tabell 5.2: Konvensjonelle og moderne organisasjonsformer i VM 2002.....	111
Tabell 5.3: Faste og fleksible organisasjonsformer.....	124
Tabell 5.4: Oppsummering omkring organisasjonsformer	126
Figur 6.1: Prioriteringer i sonedeforsvar og markeringsforsvar	133
Tabell 6.1: Dimensjonering av det bakre ledd (backkjeden)	139
Tabell 6.2: Fast eller fleksibel dimensjonering av det bakre ledd	154
Tabell 6.3: Oppsummering i forhold til forsvarsorganisering	164
Tabell 7.1: Tysklands vei mot finalen i tall.....	180
Tabell 7.2: Brasils vei mot finalen i tall	184
Tabell 7.3: Oppsummering i forhold til strategier.....	191
Tabell 9.1: Oppsummering.....	207

1.0 Introduksjon

«To see only the ball
is to see nothing at all»
Nelson Rodrigues

1.1 Innledning

I denne framstillingen rettes søkelyset på taktikk, formasjoner og spillesystemer blant landslagene som deltar i VM-sluttspillet i fotball i Japan og Sør-Korea, sommeren 2002. Det enkle overordnede spørsmålet som undersøkes er hvorvidt en står overfor tiltakende ensretting eller tiltakende mangfold med henblikk på dette.

Tradisjonelt observeres og studeres spillesystemer i fotballen med utgangspunkt i idrettsfaglig- eller fotballfaglig terminologi og teori. I denne framstillingen utforskes begreper fra strategi- og organisasjonsforskningen for å beskrive og tolke tendenser og unntak i dette sluttspillet. Med utgangspunkt i en slik tolkningsramme kaller vi et lags orientering og legning forenklet for strategi, mens formasjoner og dels spillesystemer omtales som organisasjonsformer.

Framstillingen har videre utgangspunkt i en forestilling om at sluttspill, enten VM eller EM, innen fotballen er interessante som eksponeringsarenaer. Med dette menes at sluttspillene gjerne stiller i klarsyn nye skilleveier, avtakende og nye trender, innovasjoner og løsninger på vei ut. Historisk finnes det en rekke eksempler på dette. I

1958 varsler Brasils nye firebackssystem et farvel til det såkalte *WM-systemet* og en ny tidsalder med nye formasjoner. I 1974 varsler Nederlands spillemåte at spillere kan ha utvidende arbeidsoppgaver, for eksempel både forsvare og angripe. For eksempel var ikke en back lenger kun en forsvarer, men også en sentral spiller i angrep og angrepsoppbygning.

Jeg nevnte innledningsvis det overordnede spørsmålet i studien. Med utgangspunkt i dette spørsmålet skal følgende underspørsmål undersøkes empirisk: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer i VM-sluttspillet 2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier i VM-sluttspillet 2002?

Det empiriske underlaget for å besvare de tre underspørsmålene er data innsamlet i forbindelse med VM-sluttspillet i 2002 i Japan og Sør-Korea. Dette datamaterialet gir en god oversikt over så vel hvem som leder lagene og hvilke løsninger de benytter seg av vis a vis den taktiske dimensjonen i fotball. Mer presist dreier dette blant annet seg om organisasjonsformer, ballbesittelse, forsvarsorganisering. Videre er et stort omfang eller antall dokumenter en sentral del av datamaterialet. For å kunne si noe om tendenser, bør en ha informasjon om hva som har skjedd i fotballen før dette sluttspillet¹.

¹ Med utgangspunkt i dette empiriske fokus retter nok framstillingen seg mot organisasjons- og samfunnsforskere med *moderat interesse for fotball*. Jeg takker herved Klaus Axelsen i

1.2 Empirisk og teoretisk interesse

Betrakt følgende utsagn:

VM blir individualistenes mesterskap. Stjernenes. De som har evnen til å avgjøre en kamp. Og makt til å våge. Det er ikke tilfeldig at vi finner de tre største individualistene hos de tre største VM-favorittene: Totti fra Italia. Veron fra Argentina. Og selvfølgelig: Zidane fra Frankrike.

Vi ser det i økende grad. Og inntrykket forsterkes i teorien – de tallkombinasjonene som antyder et lags formasjon. VM vil nemlig bli et oppgjør med de tradisjonelle tallkombinasjonene vi kjenner så godt: 4-4-2, 4-3-3, kanskje også 3-5-2 og definitivt den norske klassikeren: 4-5-1.

Den historiske 3-0 seieren borte over Polen i 1993 – kampen som sendte oss til USA-VM i 1994 – er temmelig sikkert fotballhistoriens mest ekstreme eksempel på en 4-5-1 formasjon i praksis. Vi vil aldri få se noe liknende igjen. Mest fordi Norge den gangen var en fremmed gjest i dette selskapet. Ubedt også, vil sikkert noen hevde².

Utsagnene over ble fremsatt i forkant av Dagbladets sportskommentator Øivind A. Monn-Iversen (2002) og omhandler forventninger om at vi i

Segmenta, Jostein Ellingsen i Rikstrykdeverket, Tore Bakken ved Handelshøyskolen/BI og Tor Paulson i Abstrakt Forlag. Alle har på ulike måter bidratt med korrekturlesning, kommentarer og forslag. Dessverre har jeg måttet satt en foreløpig strek på grunn av tidsfaktoren og således ikke fått gjort alle de endringene som skulle vært gjort (blant annet trenger delen om metode en kraftig oppstramming). Av denne grunn er dette en foreløpig versjon av rapporten, 25.03.2003.

² Monn-Iversen, Ø.A (2002): Et VM for stjernene i Dagbladet onsdag 29.05.2002

dette sluttspillet i all tydelighet vil få oppleve *playmakeren* eller *den frie angrepsspilleren*. Utsagnene over henspeiler også på at denne bestemte rollen vil materialisere seg i de ulike lags formasjoner eller organisasjonsformer. Eksempler er i så måte nye sifferkombinasjoner som 4-3-1-2 og 3-4-1-2.

Monn-Iversens (2002) påstander er videre berettigede av flere grunner. For det første illustrerer det en økende interesse for fotballens taktiske og organisatoriske aspekter. For det andre representerer utsagnet empiriske forventninger til sluttspillet i Japan og Sør-Korea. For det tredje sier det noe om hvilken funksjon sluttspill historisk sett har hatt i fotballutviklingen. La oss se nærmere på dette.

Økende interesse for de taktiske aspektene

Utsagnene til Monn-Iversen (2002) over illustrerer også den stigende interesse blant trenere, media og fotballinteresserte for de taktiske aspektene i fotballen, mer presist filosofi, strategi, formasjon, spillesystem, spillemønster og spillestil. Et relevant eksempel finner vi i begivenheter fra Ullevål april 2002. Norge spiller privatlandskamp mot Sverige. Det norske landslaget starter ut i en 4-4-2 formasjon. Halvveis i andre omgang foretar Norge en rekke spillerbytter og ender opp i en 4-5-1 formasjon. Publikum oppdager at Norge har kun en mann på topp og starter å pipe. Dette etterfølges med taktfaste rop om fire-fire-to (4-4-2).

Diskusjon og spekulasjon om formasjon finner vi også eksempler på i hjemlig og internasjonal fotball. forut for Manchester Uniteds møte med

Bayer Leverkusen i semifinalen i Champions League spekuleres det om United vil dimensjonere laget sitt i 4-5-1 eller 4-4-2³. Det spekuleres om Manchester vil stille med kun Ruud Van Nistelroy på topp eller om han vil få selskap av Ole Gunnar Solskjær. Etter to tap og ingen scoringer i de to første rundene i den norske toppserien, vurderer Nils Arne Eggen å gå fra sin tradisjonelle 4-3-3 formasjon og over til 4-4-2 systemet⁴. Eksempelet over illustrerer en økende interesse for hvordan et lag dimensjonerer lagdelene. Det er både knyttet fornuft og følelser til slike formasjoner. Noen formasjoner oppfattes som forbilledlige mens andre assosieres med fotball med liten underholdningsverdi.

Utbredte forventninger til sluttspillet

Utsagnene til Monn-Iversen (2002) representerer også forventninger til hvilke tendenser som vil materialisere seg i sluttspillet i Japan og Sør-Korea sommeren 2002. I 1990 kunne en øyne framveksten av fleksible lagstrukturer/organisasjonsformer, i 1994 kunne en se en tiltakende homogenisering med en svak påfølgende diversifisering i 1998.

Utsagnene over er også berettiget fordi historisk sett representerer turneringssluttspill innovasjonsarenaer innen fotballen. Ulike lag, nasjoner, kulturer, ideer, doktriner og systemer møtes og brytes. Gamle læresetninger stadfestes eller nye læresetninger erstatter gamle. Gamle

³ Jf. Dagbladet onsdag 24.april 2002: Den røde maskinen. Og i kveld jager Solskjær scoring nr. 100

⁴ Jf. VG. Videre tre kamper senere samme år endrer Rosenborg (09.05.02) sin oppstilling til 4-3-1-2 med Hassan El Fakiri i en friere bindeledds rolle bak spissene. Dette skjer i kampen mot Molde.

lærdommer gjenoppdages og revitaliseres. Eksempler er at verden eksponeres for firebackssystemet i 1958 i Sverige i 1958, totalfotballen i Tyskland i 1974. Sluttspillene varsler også således inngangen til nye epoker eller stiller i klarsyn hva som er på gang innen fotballen.

I denne studien ser vi på hva de innledende kamper i sluttspillet i 2002 bringer med seg av trender eller nye ideer. Mens sluttspillet i 1994 var en pekepinn på en tiltagende homogeniseringsprosess blant verdens landslag med henblikk på systemer, formasjoner og spillestiler, ser vi i denne studien på om dette er noe som fortsetter innen fotballen. Alternativt kan det være slik som antropologen George Marcus uttrykker i spissformuleringen; alt overalt, men overalt forskjellig. Det er imidlertid også meget mulig at vi står overfor en heterogeniseringsprosess bestående av et mylder av ulike ideer, formasjoner og systemer.

Sluttspillenes funksjon fotballhistorisk

For å beskrive spillestilsutvikling bruker Goksøyr et al (1997) begrepene *desintegrative* og *integrative prosesses*. Den første prosessen, *desintegrative processes*, handler om at spillestilene gikk fra å være like og ha mye til felles til å bli varierte og særegne. Denne prosessen sier de preger den første fasen etter at fotballspillet hadde spredd seg fra de britiske øyer til en rekke land og verdensdeler. Land som Tyskland og Brasil fikk i denne fasen de samme fotballimpulsene fra de britiske øyer, men utviklet etter hvert mer eller mindre særegne spillestiler⁵.

⁵ Goksøyr et al sier at spillestilene ble preget av landenes nasjonale ethos.

Den andre, *integrative processes*, har motsatt retning; den dreier seg om at spillestilene har gått fra variasjon og særegenheter til likhet og fellestrekk. Denne fasen mener de blir mer og mer synlig etter andre verdenskrig og fram til i dag. Det er gjerne på bakgrunn av denne prosessen at enkelte mener at lag og nasjoners spillestiler er blitt stadig mer like. Selv om England, Argentina, Brasil, Italia og Tyskland har særegenheter ved sine spillestiler, har disse ifølge mange blitt mindre med årene⁶.

I denne framstillingen argumenterer jeg for at VM-sluttspillene i fotball utgjør signifikante tidspunkter og begivenheter der prosessene som nevnes overfor, skillelinjer, gårsdagens og morgendagens ideer i særlig sterkt kommer i klarsyn. Historisk sett har VM-sluttspillene hatt den funksjon at de har eksponert verden for eller stilt i klarsyn skillelinjer i fotballen. Med dette menes at i forbindelse med disse har vi sett trender avta og nye trender komme, ideer populariseres og avpopulariseres. Luxbacher (1996:151) ser ut til å ha noe av den same oppfatningen og uttrykker dette på følgende måte: «*The World Cup is often a showcase for the most up-to-date styles and systems of play.*»

Et eksempel på det overnevnte er at VM i 1958 varsler et farvel til det såkalte WM-systemet og en framvekst av firebacksystemet og andre moderne systemer. I sluttspill møtes videre det forbilledlige og det uforbilledlige, det gamle og det nye, det tradisjonelle og det moderne. Med utgangspunkt i dette representerer sluttspill «møter» eller eksponeringsarenaer mellom aktører, ideer, fortid og nåtid. Sluttspillenes

⁶ Jf. Sitat av Markarian, Goksøyr et al (1997)

fotballhistoriske funksjon er at utforskning, innovasjoner, den langsomme utvikling eller justering og tendenser samles blir eksponert med stor kraft. Med utgangspunkt i dette argumentet er det svært relevant å studere kamper i VM-sluttspill for å kunne si noe om tendenser, unntak, oppkomst av nye ideer og løsninger, så vel som avpopularisering av andre⁷.

1.3 Avgrensning av fokus

Internasjonalt har vi sett en stigende akademisk interesse for fotballen som et empirisk felt. Interessen har imidlertid gjerne vært omkring eksterne aspekter som nasjonal kultur, lokal kultur, supportere, politikk, myter, følelser, sosial klasse, historie og media⁸. Det har også vært en viss interesse for forretningsstrategi, styring, økonomi og ledelse i fotballklubber (Szymanski & Kuypers 1999; Gammelsæter & Ohr 2002, 2003)⁹

Innenfor idrettsforskningen er fokuset og interessen naturlig nok på dem er interne aspektene. Et interessant eksempel her er det vi kan kalle

⁷ I deler av organisasjonsforskningen bruker en begrepet «genese» som viser til hvordan typiske institusjonaliserte systemer og modeller blir til. Det vil si hvordan og hvorfor de oppnår stor popularitet og utbredelse (Røvik 1998:28).

⁸ Eksempler på studier innen samfunnsforskning, antropologi og historie som fokuserer på ulike eksterne faktorer eller aspekter er Archetti 1985, 1998; Tomlinson & Whannel 1986; Sudgen & Tomlinson 1994; Guilianotti & Williams 1994; Guilianotti, Bonney & Hepworth 1994; Haynes 1995; Armstrong & Guilianotti 1997; 1999).

⁹ Det sistnevnte bidrag ser på temaet penger, ledelse og identitet i norsk fotball, for eksempel ulike måter klubber organiseres- og ledes på. Blant annet stiller Gammelsæter & Ohr (2002) opp ulike rendyrkede former for ledelse av klubber; verdiledelse, fagledelse, profesjonell ledelse og kommunikativ ledelse.

kampanalysetradisjonen (Reep & Benjamin 1968; Olsen 1973; Hughes 1973; Bate 1988; Ali 1988; Harris & Reilly 1988; Hughes 1991)¹⁰. Denne forskningen favner om metoder for registrering og analyse av både lag, spillere, prestasjoner og kamper. Pionerene i denne tradisjonen er Reep & Benjamin (1968) som samlet inn data fra 3213 kamper i perioden 1953 til 1968¹¹. Reep & Benjamin (1968) konkluderte blant annet med at 80 prosent av målene i disse kampene var et resultat av pasningssekvenser på tre eller mindre pasninger. Senere er denne forskningstradisjonen blitt utvidet med bevegelsesanalyser, videoanalyser og IT-baserte programmer (Hughes 1991)¹². Denne forskningen har blant annet ført til framveksten av doktriner om direkte spill (Hughes 1990; Larsen et al 1994).

¹⁰ Det finnes ulike definisjoner på kampanalyser. Alderson (1990:74) definerer kampanalyse på følgende måte: «*Match analysis consist of systematically gathering tactical information about selected elements of game performances, either live or from videotape, then collecting and analyzing it. the whole procedure provides an evaluation of some aspects of performance which could be accurately or objectively assessed though simply watching the play when it happens*».

¹¹ De såkalte kampanalysene har egentlig sitt utgangspunkt i USA på 1940-tallet. Barham (1980:27) skriver følgende om dette: «*Game statistics have been used by several sports for many years. For example, statistics resulting from the analytical recording of a basketball game have identified the importance of particular components of the game in relation to match success. Hobson (1946) and Bunn (1964) note the importance of successful free throw in changing the outcome of the game*».

¹² Heriblant finner vi både bidrag som på en eller annen måte har bidratt til utvikling av IT-løsninger for å registrere og samle inn data (f.eks. Mayhew & Wenger 1985; Hughes & Charlish 1988; Frank 1983; Church & Hughes 1987; Hughes et al 1988; Lewis & Hughes 1988; Partridge & Franks 1989a, 1989b; Treadwell 1988; Hughes & Williams 1988; McKenna et al 1988; Taylor & Hughes 1988) og framstilling av slike data (Sanderson 1983; Hughes et al 1988; Franks & Nagelkerke 1988; Hughes & McGarry 1991). Blant disse bidragene berører også noen mulighetene for en slags IT-basert kontroll av videobilder (f.eks. Franks et al 1989; Franks & Nagelkerke 1988).

«Førsteelleveren» som organisasjonsenhet

Det er etter hvert blitt en utbredt tanke om at et fotballforbund eller en fotballklubb kan betraktes som en formell organisasjon i likhet med andre typer virksomheter. Denne studien tøyser dette poeng videre og bygger på forestillingen om at også *førsteelleveren* kan betraktes som en organisasjon eller organisasjonsenhet i likhet med andre virksomheter.

På samme vis som en annen virksomhet dimensjonerer ulike avdelinger, staber og ledelse, dimensjonerer en i førsteelleveren de ulike lagdelene, mer presist det bakre ledd (forsvaret), midtleddet (midtbanen) og frontleddet (angrepet)¹³. Kort sagt har førsteelleveren i likhet med andre virksomheter og organisasjonsenheter har også de sentrale kjennetegn som formelle organisasjoner har¹⁴.

Betrakter vi førsteelleveren i kamp som en organisasjon eller organisasjonsenhet på lik linje med andre virksomheter, åpner dette for en

¹³ I likhet med andre virksomheter kan også førsteelleveren beskrives med utgangspunkt i standardbegreper som formalisering, sentralisering og spesialisering.

¹⁴ Tar vi utgangspunkt i den fotballfaglige eller manageren, kan vi spissformulere arbeidsdelingen slik: *Treneren eller managerens rolle er å komponere, mens organisasjonsforskerens rolle er å dekomponere*. Med dette menes at en fotballmanager eller treners rolle tradisjonelt har vært å lede og skaffe resultater for laget. Det er manageren som skaffer spillermateriell, utformer strategi, velger organisasjonsform, tillegger spillerne arbeidsoppgaver og leder laget i kamp. Helt kortfattet og noe upresist handler dette om å balansere og utvikle spillere, lag, strategi, organisasjonsform og oppgaver. Organisasjonsforskerens oppgave blir da å dekomponere eller dissikere de organisatoriske grepene som trenere gjør, for dernest å beskrive og analysere.

rekke muligheter til å trekke teoretiske og substansielle slutninger med for eksempel VM-sluttspill som empirisk felt. For eksempel vil man kunne studere variasjon, spredning, oppkomst og adoptering av organisasjonsformer og andre løsninger innenfor et nytt empirisk felt.

1.4 Ensretting eller mangfold?

Vi husker at det overordnede spørsmålet i denne framstillingen er om vi står overfor tiltakende ensretting eller diversifisering med henblikk på for eksempel organisasjonsformer. Dette spørsmål har aktualitet i forhold mer overordende debatter i en rekke andre forskningsdisipliner, nemlig spørsmålet om globaliseringens årsaker, uttrykk, omfang og konsekvenser. La oss se nærmere på dette:

I organisasjonsforskningen er DiMaggio & Powell (1983) tidlig ute med å sette globaliseringens årsaker, uttrykk, omfang og konsekvenser på dagsorden. De lanserer og underbygger blant annet hypotesen om en pågående verdensomspennende homogeniseringsprosess, i betydningen at organisasjoner i vår tid blir stadig mer (form)like hverandre¹⁵. I denne sammenhengen er de globalt utbredte organisasjons- og ledelseskonseptene et uttrykk for en slik uniformering¹⁶.

¹⁵ slik organisatorisk isomorfi oppstår gjerne gjennom lovbestemmelser og reguleringer, gjennom imitasjon og moter og gjennom økende profesjonalisering (DiMaggio & Powell 1983).

¹⁶ Eksempler på slike konsepter blant organisasjoner er den byråkratiske organisasjonsformen, divisjonsformen, MBO, TQM og prosjektorganisering.

I antropologien snakker en for eksempel om at modernisering og globalisering fungerer som stor høvel som sliper ned kulturelle (og andre) forskjeller (Se f.eks. Hylland Eriksen 1994, 1998). Vi ser at denne hypotesen har mye til felles med det som Goksøyr et al (1997) kaller *integrative processes*.

Gitt homogeniseringshypotesen og at fotballen er et eksempel på tidlig kulturell globalisering (jf. Armstrong & Guilianotti 1999b), kan en både forvente ensretting i sluttspillet i Japan og Sør-Korea samt en oversikt hvordan tingene forholder seg innenfor et empirisk felt. (fotballen et framtidssbilde for andre empiriske felt?)

Debatten om globaliseringens årsaker, uttrykk, omfang og konsekvenser opptar imidlertid forskere i en rekke ulike forskningsdisipliner, særlig internasjonalt. I medievitenskapen begynte en å bruke bildet om en *global landsby* da en allerede på 1960-tallet ser at moderne massemedier sannsynligvis vil spre seg til alle verdenshjørner¹⁷.

Mothypotesen til tiltakende homogenisering og ensretting er at en står overfor en tiltakende heterogenisering. Denne hypotesen tilsvarer eller minner om de prosessene eller fasene som Goksøyr et al (1997) kaller *desintegrative*. På 1990-tallet blomstrer debattene rundt dette opp,

¹⁷ Et eksempel er at på 1960-tallet fremfører medieforskeren Marshall McLuhan (1965) begrepet *the global village* (den globale landsby). Begrepet var ment å beskrive den nye kulturelle situasjonen i verden etter spredningen av moderne massemedier. McLuhan mente at verden var blitt ett sted og han kalte altså dette stedet en global landsby.

hovedsakelig internasjonalt, i ulike disipliner¹⁸. I takt med debatten, har flere argumentert for at det kan være fruktbart å gå bort fra å fokusere på dikotomier som heterogenitet og homogenitet. Det er derfor i tråd med en slik argumentasjon blitt utviklet begreper med siktemål å heve seg over slike motsetninger. Når det gjelder møtet mellom globale og lokale former (og uttrykk) finner vi inntak fra for eksempel antropologien. For eksempel anvender Robertson (1995) termen *glocalization* som har til hensikt å få frem samspillet mellom disse formene. Andre eksempler på begreper som henspiller på utvikling av nye blandingsformer er *hybridisering* (Pieterse 1995; Botti 1998) og *kreolisering* (Hannerz 1992, 1996)¹⁹.

Eksempler på debattene overfor, finner vi også i forbindelse med fotball og spillestiler. I etterkant av VM-sluttspillet i USA i 1994 ble det for eksempel argumentert for at en sto overfor en tiltakende ensretting i spillestiler (Mason 1995). Goksøyr et al (1997:14) oppsummerer denne debatten eller argumentasjonen på følgende måte:

A final remark on Brazil as the best example of a national playing style coming closer to the others and soon joining the integrative club: In the late 1970`s, it was widely accepted that there were two main styles of

¹⁸ Eksempler på inntak som kretser rundt problematikken er Featherstone 1990; Lash & Featherstone 1991; Fox 1991; Castells 1996, 1997, 1998; Martin & Schumann 1996; DeWit & Meyer 1998, 1999; Knoke 2001; Ahrne & Papakostas 2002)

¹⁹ Alle disse nye begreper bygger på en felles innsikt om at i møtet mellom det globale og det lokale som oftest beskrives som overkjøring og fortregning av det lokale i for eksempel betydningen McDonaldisering og CocaColonisering (Ritzer 1993; Pieterse 1995). Disse innsikter avviser også at det lokale vil avvise det globale. disse bidrag hevder heller at en mer korrekt empirisk beskrivelse av disse møtene er at de skaper nye og spennende blandingsformer.

football – the south American, and especially the Brazilian built around individual initiative, skill, inspiration even the mood of the players – and the European, a more collective, active, physically prepared performance in which individuality was disciplined for the good of the team as a whole.

Goksøyr et al (1997) antyder videre at etter sluttspillet i USA, kunne det argumenteres for at dikotomien mellom søramerikansk og europeisk fotball ikke lenger eksisterer og at lag spiller relativt likt. Senere vet vi at den tidligere storspiller Socrates på Tele Santanas Brasil har reist en debatt hjemme der han anklager brasiliansk fotball for å ha blitt altfor *europeisert*. Videre har blant annet den forrige landslagssjefen til Paraguay, Sergio Markarian satt dette på spissen ved å si at fotballen ikke har utviklet seg på 26 år²⁰. Jeg siterer;

I disse tider med globalisering er alle taktiske opplegg gyldige. Man spiller med en, to eller tre foran, og tre eller fire bak. Prøver man på noe spesielt, er det for en enkelt kamp, og ingen taktisk revolusjon.

Det vi ser her er at Sergio Markarian argumenter for at de pågår en tiltakende ensrettingsprosess innen fotballen, det vil si en *integrative process* der spillestilene har gått fra variasjon og særegenheter til likhet og fellestrekk (Goksøyr et al 1997). I kapittel tre og utover skal vi se nærmere på hva som er tendensene i dette sluttspillet med henblikk på nettopp dette. Før vi gjør dette er det naturlig å operasjonalisere framstillingens overordnede spørsmål i flere underordnede og mer målbare spørsmål.

²⁰ Det vil si at den ikke har utviklet seg siden totalfotballen: Jf. NTB-Tekst 19.07.2001: Markarian: Intet nytt i fotball

Dette blir gjort i neste kapittel der også studiens analytiske utgangspunkt og forskningsdesign presenteres. La oss se nærmere på hvordan framstillingen ellers er disponert.

1.5 Disposisjonen videre

Jeg har til nå presentert framstillingens tema og overordnede spørsmål. Vi har sett at fokus i framstillingen er på det vi kan kalle den taktiske dimensjonen. Dette handler for eksempel om at et lag kan ha spillere som mangler fysiske og tekniske ferdigheter, men like vel oppnå suksess gjennom riktig og hensiktsmessig taktikk og organisering. Et lag kan også ha mangler på det taktiske og organisatoriske plan, men skaffe seg suksess gjennom spillere med fremragende fysiske og tekniske ferdigheter. Selv om et lag består av spillere med tekniske og fysiske ferdigheter. Med andre ord dreier den taktiske dimensjonen seg om at svakere lag kan skaffe seg konkurransemessige fortrinn vis a vis motstandere gjennom organisering²¹. Dette skal jeg belyse på følgende måte i de kommende kapitler:

I neste kapittel presenteres studiens tilnærming og tolkningsramme nærmere. Ved at jeg betrakter førsteelleveren som organisasjonsenhet, velger jeg også å adoptere begreper og innsikter fra så vel strategifaget som organisasjonsfaget. Med blant annet utgangspunkt i dette operasjonaliseres studiens spørsmål, blant annet ved at de ses i sammenheng med tre hypoteser som kan utledes fra ulike bidrag i debatten omkring

²¹ Denne dimensjonen handler dels også om to grunnleggende forskjellige orienteringer innen fotballen, nemlig systemorientering (taktikk) og ferdighetsorientering (fysikk og teknikk).

globaliseringens årsaker, omfang og konsekvenser. I kapittelet diskuteres også enkelte metodiske poeng.

I VM-sluttspillet 2002 ble det spilt 48 kamper fordelt på 8 grupper. I kapittel 3 og 4 presenteres data fra alle disse innledende kampene med spesielt fokus på hvem leder lagene og hvordan dette kommer til uttrykk i ballbesittelse, organisasjonsløsning, formasjon og spillesystem.

Formasjoner og spillesystemer kan ses som organisasjonsformer, det vil si hvordan en utformer (stiller opp laget og fordeler oppgaver til kamper) et lag som en strategisk enhet. I kapittel 5 ser vi nærmere på og analyserer tendensene i dette sluttspillet. Gjennom det empiriske materialet som er samlet inn skal jeg altså forsøke å besvare spørsmålet om hva som er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002.

Vi husker at institusjonaliserte standarder dreier seg om legitimerede løsninger for hvordan en bør utforme hele, utsnitt eller deler av en organisasjon på (jf. Røvik 1998). Forsvaret som lagdel og funksjon er nettopp en slik del. I kapittel 6 ser jeg nærmere på at det også her er tendenser til at enkelte organisasjonsformer antas som mer legitime enn andre organisasjonsløsninger. Med andre ord forsøker jeg i dette kapittel å undersøke følgende spørsmål empirisk; Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002?

I kapittel 7 ser vi nærmere på strategiene som benyttes av lagene i dette sluttspillet. Vi tar her utgangspunkt i tallene omkring ballbesittelse,

organisasjonsformer og forsvarsløsninger. Dette er langt nær en tilstrekkelig variabel å se på, derfor suppleres analysen med andre bidrag og annet datamateriale. Avslutningsvis i dette kapittel foretas en diskusjon omkring finalistenes strategier i dette sluttspillet. I grove trekk forsøker jeg her å besvare spørsmålet; Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002?

I kapittel 8 ser vi på fotballens translatører, det vil si trenere og managere. Trenerbevegelser og særlig trenermøter med nye kulturer er interessante. I slike møter med nye klubber, landslag og kulturer har det gjerne oppstått nye uttrykk eller varianter av gamle uttrykk. Eksempler er den korridoren Rinus Michels åpner mellom Nederland og den spanske fotballklubben FC Barcelona. Dette har etter hvert brakt nye fotballuttrykk som 3-4-3 og risikoorientert angrepsfotball.

Korridoren som Michels åpner og etablerer har også brakt et solid innslag av nederlandske trenere og spillere til den spanske fotballkulturen. Eksempler er Johann Cruyff, Ronald Koeman, Louis Van Gaal, Patrick Kluivert og De Boer-brødrene. Et eksempel fra mer hjemlige trakter er briten George Curtis som bringer med seg ideen om *flat-back-four* til Rosenborg på slutten av 1960-tallet. Med noen unntak har dette vært en institusjonalisert løsning og et distinkt element i det såkalte Rosenborg-systemet.

I kapittel 9 oppsummeres studien. Vi ser her blant annet på noen empiriske implikasjoner, i betydningen mulige praktiske konsekvenser av det som eventuelt avdekkes i studien. Til slutt vies det også oppmerksomhet til de

teoretiske implikasjonene, for eksempel relevansen til begreper og den tolkningsrammen som nyttes. Det foreslås også mulige videre forskningsområder.

2.0 Analytisk utgangspunkt og forskningsdesign

Trenerens jobb er å komponere,
organisasjonsforskerens å
dekomponere.

2.1 Innledning

En implikasjon av å betrakte førsteelleveren som en organisasjonsenhet, er at vi kan adoptere innsikter og begreper fra organisasjons- og strategifaget. I dette kapittel presenterer jeg nærmere et analytisk rammeverk med en slik begrepsimport. For å bygge opp dette rammeverket tar jeg også i bruk begreper foreslått av en av fotballens mest distinkte trenere, nemlig Rinus Michels. Michels (2001) gir nemlig store innrømmelser til organisasjons- og strategifaget når han beskriver og analyserer fotballen interne aspekter²². Blant annet bruker Michels (2001) begrepet organisasjonsform om formasjoner og spillesystemer samt i en viss utstrekning begrepet strategi. Tilnærmingen er kalt strategisk-organisatorisk siden jeg adopterer begreper fra organisasjonsforskningen og strategiforskningen.

Kapittelet er disponert på følgende måte: Først ser vi nærmere på sentrale begreper som brukes innen fotballen, for dernest å knytte disse begrepene til studiens rammeverk. I siste halvdel av kapittelet operasjonaliserer jeg studiens problemstilling. Mer presist knytter jeg de tre spørsmålene som

²² Rinus Michels er mannen bak totalfotballen (mer korrekt kalt pressing football) som begeistret verden i 1974. Her er et lite utvalg av hans suksessfulle trener cv: 1965-1971 Ajax, 1971-1975 Barcelona. 1974 Holland, 1986-1988 Holland.

skal undersøkes empirisk til tre ulike hypoteser; homogeniseringstesen, heterogeniseringstesen og hybridiseringstesen. Videre ser vi på hvordan spørsmålene skal besvares og eventuelle metodiske implikasjoner.

2.2 Fotballfaglige grunnbegreper

Begreper som strategi, taktikk, spillesystem, spillestil, formasjon, spillemønster og forsvarsorganisering er sentrale når vi ser på organiseringsvariabelen i fotball. I framstillingen omtales formasjoner og dels spillesystemer imidlertid som organisasjonsformer²³.

En formasjon handler om hvordan en *dimensjonerer* de ulike lagdeler (Pedersen 2002). 4-4-2 formasjonen sier at en i utgangspunktet stiller opp laget med fire backer, fire midtbanespillere og to angripere. 4-2-4 formasjonen forteller derimot at en dimensjonerer forsvaret og angrepet sterkere enn midtbanen.

Kritikere av organisasjonsformen 4-2-4 vil kanskje si at midtbanen er underdimensjonert i denne oppstillingen dersom en ikke har særdeles gode midtbanespillere. Utviklingen av lagorganiseringen i fotball har gjerne gått fra et overdimensjonert angrep til et overdimensjonert forsvar. Samtidig

²³ når jeg skriver «dels spillesystemer» handler dette om at ulike forfattere legger noe ulikt innhold i dette begrepet. enkelte bruker dette synonymt med formasjon (sifferkombinasjon), mens andre for eksempel (Wade 1967, 1967/1975) mener at spillesystemet er en ytterligere konkretisering av formasjonen, dvs. supplert med ytterligere retningslinjer.

har en ofte utvidet arbeidsområdene til spillerne i forsvaret og på midtbanen²⁴.

Et spillesystem omtales av noen som mer eller mindre synonymt med formasjon, mens andre mener at et spillesystem består av ytterligere retningslinjer i tillegg til en sifferkombinasjon eller oppstilling på banen. Allen Wade (1967, 1967/1975) gir en definisjon som går i denne sistnevnte retning. Allen Wade (1967/1975:50) definerer et spillesystem slik:

Et spillesystem er et gjenkjennelig spillemønster som følge av bestemte spillere har klart definerbare funksjoner på banen. Et system må være tilstrekkelig elastisk til å sikre at de enkelte spilleres individuelle styrke blir utnyttet. Et system må også tillate midlertidige justeringer, alt etter hvilke problemer som man møter hos forskjellige motstandere.

Vi ser her at Allen Wade (1967, 1967/1975) mener at et spillesystem dreier seg om mer enn en formasjon, det vil si en tallkombinasjon. Wade inkluderer også de oppgaver som ulike spillere tillegges innenfor en bestemt formasjon. Med andre ord kan et spillesystem tolkes som en formasjon og tilhørende retningslinjer for spillerne i de ulike posisjonene i formasjonen²⁵.

²⁴ 4-2-4 ble faktisk brukt så sent som på 70-tallet, men da i et konsept om «pressing football» og av Rinus Michels (jf. Michels 2001).

²⁵ I den faglige litteraturen er det flere som i likhet med Wade (1967) som påpeker den uheldige sammenblandingen av begrepene formasjon og spillesystem (Olsen 1973; Larsen 1992; Tenga 1999; Pettersen 2002). Det pekes her på at mens en formasjon kun gir en statisk beskrivelse av spillernes utgangsposisjon og hvordan formasjon anvendes i spillet (Olsen

Forsvarsorganisering er også et sentralt vis a vis fotballens taktiske dimensjon. Det er flere måter å beskrive dette på. Fotballen kan beskrives i lys av om laget er soneorientert eller markeringsorientert (Wade 1967; 1967/1975; Olsen 1985, 1990, 1991; Larsen et al 1994)²⁶. Mer generelt og dels uavhengig av ulike former for forsvarsspill, kan fotball og spillestil også beskrives i lys av uttrykkene høytrykksfotball og lavtrykksfotball (jf. Olsen 1985). Disse uttrykkene refererer til hvor på banen et lag velger å sette inn kreftene på å vinne ballen tilbake. Forsøker et lag å vinne ballen høyt opp på banen, betegnes dette med høytrykksfotball ettersom at laget spiller høyt²⁷. Blant disse måter å beskrive forsvarsspillet på, vil jeg i selve undersøkelsen fokusere mest på hvorvidt lagene er orientert mot sone eller markering²⁸.

1973). System inneholder således i følge disse bidragene dermed både et statisk og et dynamisk element (Larsen 1992; Tenga 1999; Pettersen 2002).

²⁶ Forsvarsspill kan beskrives med utgangspunkt i funksjoner eller oppgaver. Olsen (1985) deler for eksempel forsvarsoppgavene i fire kategorier: (1) Press på ballfører (første forsvarer), (2) Sikring bak førsteforsvarer (annen forsvarer), (3) markering av angriper (tredje forsvarer) og (4) markering av rom (en typisk liberooppgave).

²⁷ Et eksempel på dette er Rinus Michels Nederland og deres pressing football.

²⁸ Vi ser at disse begrepene dreier seg om det vi kan kalle organiseringsvariablene i fotballen. Som jeg skal inn på senere kan en gjøre et skille mellom organisering og improvisering (Pedersen 2002). På mange måter dreier dette seg om en klassisk konfliktlinje eller dikotomi, mer presist skillet mellom systemorientering og ferdighetsorientering, i Norge har en blant annet hatt en debatt mellom «gla-fotball» og systemfotball (jf. Steen Jensen 1984; 1992; Jensen et al 1985; Olsen 1985).

2.3 Institusjonaliserte organisasjonsformer og løsninger

I en organisasjonsmessig sammenheng gir Røvik (1998:13) følgende definisjon på det han kaller institusjonaliserte standarder eller institusjonaliserte organisasjonsoppskrifter;

en legitimert oppskrift på hvordan man bør utforme utsnitt eller elementer av en organisasjon. Det er en oppskrift som fenger og som har fått en forbilledlig status for flere organisasjoner.

At en organisasjonsoppskrift er *institusjonalisert* eller legitimert betyr i følge Røvik (1998:13) at den innenfor en periode av mange blir oppfattet og gjerne omtalt som den riktige, den hensiktsmessige, den effektive, den moderne – og sogar den naturlige måten å organisere på. Røvik og andre organisasjonsforskere har beskrevet en rekke tilfeller blant alle verdens virksomheter. Ser vi dette resonnementet i forhold til en fotballsammenheng, er den såkalte pyramideformasjonen (2-3-5) et eksempel på en institusjonalisert organisasjonsform i tiden før endringen av *offsideregelen* i 1925.

Den riktige og hensiktsmessige måten å stille opp lag på før regelendringen var to backer, tre midtbanespillere og fem løpere/forwards/angripere. Et eksempel at dette var en institusjonalisert standard i Norge, var at datidens fotballautoriteter argumenterte for denne formen. Slik forkynner for eksempel P. Chr. Andersen i 1917 for denne formasjonen²⁹;

²⁹ Jf. Olstad 2001

Vi vilde steile, hvis nogen kom og forelaog 4 forwards og 4 halvbacker eller 3 forwards og 4 backer. Nei, det skal netop være 5 forwards, 3 halves, 2 fullbacks og 1 keeper.

Det såkalte WM-systemet eller 3-2-2-3 formasjonen overtar for tobacksystemet og blir det institusjonaliserte spillesystemet på de britiske øyer og store deler av verden de neste 25 år (Gray 1999). I dag er kanskje 4-4-2 og 3-5-2 de mest populære og legitimerte måter å organisere et lag på. Disse organisasjonsformene eller formasjonene har gjerne vært de mest brukte i så vel internasjonal fotball generelt og sluttspill spesielt. Unntaket er muligens den norske eliteserien der 4-5-1 og 4-3-3 har dominert.

Som Røvik (1998) peker på kan det også være legitimerte løsninger for hvordan en utformer deler eller utsnitt av en organisasjon på. I fotballen har for eksempel *liberoen* vært en slik legitimert eller institusjonalisert del av det å organisere forsvar spesielt og laget generelt i en årrekke i tysk fotball. I Norge derimot, er liberoen verken institusjonalisert eller utbredt, her er gjerne sonedeforsvaret ansett som den riktige, hensiktsmessige, moderne, effektive og sågar naturlige måten å organisere et forsvar på.

Organisasjonsformer og andre organisasjonsløsninger kan både populariseres og *av-populariseres*. For eksempel kan epokeskifter føre med seg at enkelte former mister sin popularitet, mens andre former tar over. Avpopularisering dreier seg om at en form eller løsning mister sin kraft som forbilde. Det vil si at de enten ikke er ansett som forbilledlige lenger eller at de blir ansett som mindre effektive. Sett i forhold til fotballen er sluttspillet i Sverige i 1958 et eksempel på dette. Til sluttspillet

kom en rekke lag med det på denne tiden populære WM-systemet (dvs. en 3-2-2-3 formasjon), men Brasil stilte med en 4-2-4 organisasjonsform. Sluttspillet avdekket og stilte i klarsyn svakhetene og ineffektiviteten ved WM-systemet. I tiden etter ble firebacksystemet relativt raskt institusjonalisert i internasjonal fotball, mens WM-systemet ble avpopularisert.

2.4 Når strategier og organisasjonsformer omsettes til praksis

Forenklet kan vi si at spillestil reflekterer hvordan strategier og organisasjonsformer omsettes til praksis³⁰. Altså den måten et lag spiller på, kaller vi spillestil (Larsen et al 1994:20) eller alternativt den måten et lag anvender et spillesystem på, kaller vi spillestil (Bangsbo & Peitersen 1997; 2000). Med andre ord sier spillesystemer og formasjoner i svært begrenset grad hvordan et lag spiller. 4-3-3 systemet kan materialisere seg i ulike spillestiler og spillestilen vil være påvirket av en rekke andre faktorer (Goksøyr et al 1997).

Det finnes eksempler på beskrivelser av spillestil i norsk fotballitteratur som kan dateres helt tilbake til 1920-tallet. En av de første beskrivelsene dreide seg om langpasningen versus kortpasningen. Larsen et al (1994:19) nevner at mens Odd ble kjent for sin langpasningsstil der fysikken stod i

³⁰ I tillegg til de andre faktorer som påvirker en spillestil, for eksempel kultur, normative forventninger

høysetet, ble blant annet Fredrikstad-stilen kjent som teknikk og korte pasninger³¹.

Vi finner også beskrivelser av spillestil i Jørgen Juve`s (1934) bok *alt om fotball*. Slik spekulerer den tidligere landslagsspilleren og journalisten Juve (1934:208):

Kan hende ligger det også andre årsaker til grunn for forskjellen i mellom europeisk og engelsk fotball. Engelskmennene har spilt fotball meget lenger enn f.eks. østerrikerne. Erfaringen har lært dem å bruke metoden med det lukkede forsvar. Eller de kan praktisere det fordi spillerne er bedre fysisk utrustet, som er betingelsen for å kunne gjennomføre den spesielle engelske taktikk. Dessuten ligger det i engelskmennenes natur å interessere seg særlig for posisjonsspill, mens østerrikerne fremfor alt elsker den artistiske lek med ballen til egen fornøielse, ikke som ledd i en opptrukken plan.

Eksemplene over er snarere unntak enn regelen i den fotballfaglige litteraturen. Det finnes i grunnen ingen tradisjon for å kategorisere og systematisere ulike spillestiler i faglitteraturen. De relativt få forskningsarbeidene innenfor området har fokusert på pasningsstruktur; antall lange og korte pasninger, antall krosspasninger, antall innlegg og antall støttepasninger (jf. Larsen et al 1994)³².

³¹ I dag treffer vi gjerne på uttrykk som britisk langpasningsstil, tysk kraftfotball, brasiliansk sambafotball og norsk systemfotball, for å nevne noen (Larsen et al 1994:19).

³² Se for øvrig Larsen et al (1994:19) som forklarer noe av årsaken til dette.

Reep et al (1988) sammenligner spillestiler med utgangspunkt i seks ulike kvantitative parameter eller variable som: (1) Lange pasninger forover, (2) long goal klareringer, (3) pasninger, (4) gjenvinning av besittelse i angrep, (5) besittelse i forsvar og (7) flerpasningsforflytninger. De hevder selv at denne analysen er et steg fremover mot en sammenligning av spillestiler basert på objektive kvantitative parameter i stedet for de mer vanlige subjektive vurderinger (Reep et al 1988:314).

På bakgrunn av blant annet disse parametere skiller Reep et al (1988) mellom en omhyggelig (elaborate) spillestil og en direkte stil. Noe av det samme skillet er Sexton (1980) inne på når han foretar et grovt skille mellom de britiske øyer og kontinentet gjennom å henholdsvis snakke om direkte stil og indirekte stil.

Det finnes videre fotballfaglige bidrag som forsøker å sortere spillestiler etter nasjonale kjennetegn. Bangsbo & Peitersen (1997, 2000) skiller mellom den latinske spillestilen, den britiske spillestilen, computerstilen (den norske stil), den sydamerikanske stilen (futebol bailado) og den afrikanske stilen. La oss imidlertid se litt på et interessant forhold rundt den latinske spillestilen.

Jeg var i kapittel en inne på forventningene om fremvekst av såkalte moderne organisasjonsformer ved dette sluttspillet. En bakgrunn for disse empiriske forventningene er en tendens en kunne observere i EM-sluttspillet i 2000. De lagene som gjorde det best var Frankrike, Italia, Spania, Portugal og Nederland. Disse lagene ble ledet av Roger Lemerre, Dino Zoff, Jose Camacho, Humberto Coelho og Frank Rijkhaard.

Tendensen som nevnes overfor, ble av flere journalister tolket som et tilbakeslag for den nordeuropeiske organisasjonsorienteringen og et fremskritt for den latinske spillestilen, representert ved nettopp de overnevnte landslagsjefer. Vi kan kalle dette *den neolatinske fotballen* fordi den inneholdt et distinkt element – nemlig stjernespillerne som gjorde en forskjell og avgjorde kamper. Eksempler på slike spillere var en Raul, en Zidane, en Totti, en Figo og en Davids. Det er dette forhold enkelte tar utgangspunkt i når en forventer et gjennombrudd for moderne organisasjonsformer som 4-2-3-1, 4-3-1-2 og 3-4-1-2³³. Følgende to utsagn er eksempler på dette:

Frankrike spiller i en 4-3-1-2 formasjon. Zinedine Zidane er han ene. Verdens beste fotballspiller. I samme posisjon som Veron

Portugal (4-2-3-1) har Figo i en fri offensiv rolle uten store defensive forpliktelser. Brasil (3-2-3-2) har Rivaldo i en tilsvarende rolle. Spania (4-4-2) har Raul som en litt tilbaketrukket, vandrende spiss, og Danmark (4-2-3-1) har Jon Dahl Tomasson i rommet bak spissen Ebbe Sand³⁴.

Det er Dagbladets Monn-Iversen (2002) som står for utsagnene over som representerer forventninger og fortolkninger av hva som skjer innen fotballen. Disse frie menn i angrepet går under ulike navn som playmakere, bindeleddspillere. Giulianotti (1999) omtaler disse som postmoderne løsninger i fotballen og knytter dem tilbake til Maradonas tid i Napoli på

³³ I Norge var faktisk tidligere Stabæktrener, Anders Linderøth, tidlig ut med å bruke organisasjonsformen 4-2-3-1. Her hjemme ble den noe upresist kalt for Linderøth-stilen.

³⁴ Monn-Iversen, Ø.A (2002): Et VM for stjernene i Dagbladet onsdag 29.05.2002

1980-tallet. På sett og vis forventer også Giulianotti (1999) et større innslag av slike spillere, i Italia kalt mezzopunta, i fremtidens fotball. Dette kommer vi nærmere tilbake til i kapittel tre og utover.

2.5 Ulike tolkningsrammer

På samme vis som i organisasjonsforskning, eksisterer i innen fotballen ulike perspektiver, begreper eller tolkningsrammer som en beskriver og analyserer fotballens taktiske aspekter med utgangspunkt i. Et interessant trekk ved dette empiriske feltet er at variasjonen i tolkningsrammer går mellom ulike land fremfor ulike forskningstradisjoner (Pedersen 2002)³⁵. For eksempel har en tenkt, skrevet og praktisert fotball noe ulikt i land som England, Norge, Danmark og Vest-Tyskland /Tyskland³⁶. I Norge har en gjerne vært sterkt influert av britisk fotballtenkning (Goksøyr et al 1997; Goksøyr & Hognestad 1999; Goksøyr & Olstad 2002). Danmark har vært mer influert av Tyskland. Med andre ord kan vi snakke om både ulik

³⁵ Jeg har i et tidligere notat kalt dette for ulike fotballfelter, hvilket er en analytisk konstruksjon for å forstå områder, domener, innflytelsesområder og omgivelser på. Bourdieu (1977; 1990) ser felt som et system av relasjoner mellom enkeltaktører der makt utøves og identiteter utformes gjennom komparasjon med andre. Et felt har med utgangspunkt i dette mer perifere så vel som sentrale aktører, de sentrale har gjerne karakter av å være autoritative sentra og felles referansepunkt for de øvrige aktører knyttet til feltet. Felt kan være geografisk eller domenemessig avgrenset eller en konstituering av at en har noe til felles med andre aktører. Med utgangspunkt i dette er det rimelig å tenke det norske fotballfeltet, det tyske fotballfeltet osv. som empiriske presiseringer av et felt.

³⁶ Eduardo Archetti (1998) bruker begrepet forestillinger om fotball. Han argumenterer blant annet for at i ulike land, for eksempel Argentina og Norge, eksisterer det ulike forestillinger om fotball. I begge land er gjerne den engelske stilen en felles historisk referanse, men en forholder seg til denne referansen ulikt. I Argentina ligger det under en slag fornektelse av den engelske stilen, mens i Norge er det en slags overdrivelse av den.

terminologi og dels hva som er legitime løsninger i Norge i forhold til både Tyskland og Danmark.

Den britiske påvirkningen av norsk fotballtenkning og praktisering kommer blant annet til uttrykk gjennom at Allen Wade's (1967, 1967/1975) *spilleprinsippmodell* har vært en sentral tolkningsramme i forbindelse med fotballens taktiske aspekter. Spilleprinsippmodellen eller den modifiserte spilleprinsippmodellen deler spillet i to deler, angrep og forsvar³⁷. For øvrig er modellen konstruert med komplementære angrepsprinsipper og forsvarsprinsipper, det vil si at det for hvert angrepsprinsipp er et tilsvarende forsvarsprinsipp (Larsen et al 1994)³⁸. For eksempel er de fire angrepsprinsippene gjennombrudd, bredde, dybde og bevegelse³⁹.

I dansk fotballtenkning er imidlertid ikke spilleprinsippmodellen institusjonalisert. Dette kommer blant annet til uttrykk hos Bangsbo & Peitersen (1995) som bruker andre begreper og således også en annen tolkningsramme når de forklarer og tolker angrepsspill. Eksempler på prinsipper her er; skape og utnytte fritt område, «bandespil», ballovertakelse, overlapp, kryssløp (diagonalløp), motløp og utfordring.

³⁷ I motsetning til Rinus Michels (2001) som deler inn i tre funksjoner; forsvar, oppbygning og angrep.

³⁸ Eksempler er Score mål-hindre mål, gjennombrudd-hindre gjennombrudd, dybde-dybde, bredde-konsentrering og bevegelse-balanse. Av disse utgjør gjennombrudd, bredde, dybde og bevegelse angrepsprinsipper.

³⁹ Det bør i tillegg nevnes at det også finnes en mer praktisk rettet spilleprinsippmodell, som er utlagt av Eric Worthington (1975) i boka *Teaching Soccer skill*.

I Vest-Tyskland og Tyskland har for eksempel bøkene til Hennes Weissweiler (1959/1974) og Karl Heinz Heddergott (1976) vært sentrale utgangspunkter for tolkning. I England har Allen Wade's (1967) og Charles Hughes (1973/1975, 1980) vært sentrale. I Nederland atter andre (Eks. Kormelink & Seeverens 1997; Van Lingen 1997; Michels 2001).

Videre har Concalves & Mazzei (1998) en brasiliansk tilnærming til de taktiske aspekter. De bruker begreper som *Tactics*, *tactical system*, *tactical scheme* og *scheme of play*⁴⁰. Med utgangspunkt i dette bør det være relevant å utforske andre tilnærminger som gjerne adopterer begreper fra andre disipliner. Budskapet i denne tilnærmingen er at strategifaget og organisasjonsfaget er relevante kilder.

I denne framstillingen benytter jeg en tolkningsramme som dels har utgangspunkt hos Rinus Michels og dels har utgangspunkt i innsikter og begreper fra strategi- og organisasjonsforskning.

⁴⁰ Concalves & Mazzei (1998:159-160) skriver: «*Tactics is the uniform and planned way to establish control on the ball as a unit, applying the tactical systems and the strategies defensively and offensively, taking advantage of the opposing teams' mistakes, controlling the game and consequently winning it. Tactics is the full picture of the team unit, and is composed by the tactical system and tactical scheme. The Tactical system is positioning of the players on the field trying to neutralize any opposite offensive maneuvers and offensively crafting the necessary confusion in their marking, allowing, those game situations to become goals*». Tactical scheme og scheme of play representerer på mange måter formasjon i angrep og forsvar.

2.6 En strategisk-organisatorisk tolkningsramme

Fotballfaglig sett, kan en si at det finne en rekke ulike tilnærminger og måter å beskrive spillesystemer, spillestiler og spillemønstre i fotballen på⁴¹. I denne framstillingen skal vi ha en strategisk-organisatorisk tilnærming til dette. En strategisk tilnærming er ukonvensjonell men ikke helt fremmed i beskrivelsen av fotball. Både Willy Meisl (1955, 1966) og Conrad Lodziak (1966) refererer til og bruker begreper fra strategifaget⁴². Rinus Michels (2001) bruker som vi skal komme tilbake til begreper på en slik måte at det legitimerer en strategisk-organisatorisk tilnærming til problemfeltet.

2.6.1 Strategier

I en fotballsammenheng kan en si at strategi dreier seg om å estimere et lags kapabiliteter, for dernest bevisst eller ubevisst, formelt eller uformelt formulere en plan eller filosofi for hvordan laget skal trene og spille⁴³. I teorien kan det tenkes at organisasjonsform (formasjon, spillesystem) og spilleruttak følger strategien⁴⁴.

⁴¹ For eksempler se; Wade 1967/1975; Bangsbo & Peitersen 1997, 2000; Beckenbauer; Concalves & Mazzei 1998; Larsen et al 1994; Morisbak 1980; Michels 2001)

⁴² Blant annet viser de (dog noe upresist) til deler av Carl von Clausewitz` (1832/) forfatterskap, mer presist hans forståelse av begrepene strategi og taktikk.

⁴³ Det er en rekke faktorer som påvirker strategiutformingen. Rinus Michels (2001) peker blant annet

⁴⁴ Struktur (organisasjonsform) følger strategi, er en gammel frase eller hypotese som stammer fra Alfred P. Sloans tid i GM, og fremsatt av Alfred Chandler (1962). Interessant nok er denne blitt modifisert og kritisert i organisasjons- og strategiforskningen, men fotballen

Med utgangspunkt i Michels (2001) kan vi grovt sett si at det finnes to hovedstrategier (eller orienteringer) når det gjelder systemer og spillestiler. Den ene strategien er playmaking-strategien som handler om at laget gjennom gode ferdigheter ønsker å dominere spillet (Michels 2001). Denne strategien kan komme til uttrykk eller materialisere seg i utstrakt bruk av ballbesittelse, ballsirkulasjon, langsom oppbygning av angrep eller metodisk oppbygning av angrep. Noe kortfattet kan en si at en er proaktiv, styrer spiller og tvinger motstanderen til å gjøre feil, for så å score.

Innenfor hovedstrategien som nevnes ovenfor, kan en finne ulike formasjoner, spillesystemer, spillemønstre og spillestiler. For eksempel er de ulike spillestilene til landslag som Argentina, Columbia, Brasil og Nederland uttrykk for variasjon innenfor denne hovedstrategien. Goncalves & Mazzei (1998:159) beskriver Brasils taktiske prinsipper blant annet følgende måte:

Brazil has been very successful playing against every country in the world because they have the ability to always force the opposite team to play their style, with their pace and especially forcing their tactical system, crafting counterattacking opportunities, and turning the opposition's mistakes into goals.

Sitatet overfor er et eksempel på en beskrivelse av en spillbærende (dvs. playmaking) strategi. Den andre hovedstrategien baserer seg på en mer reaktiv spillestil. Mer presist dreier dette seg om å la motstander dominere

kan se ut til å være et av de områdene der denne tesen fortsatt har mye eller bør ha mye for seg.

og styre spillet, men utnytte motstanders svakheter. Dette kan gi seg utslag i at en utnytter og straffer motstanders numeriske ubalanse og kontrere gjennom midtbanen. En slik kontringsstrategi kan også kombineres med bruk av en langpasningsstil for eksempel når motstander har et etablert forsvar⁴⁵. Det norske landslag under trener Egil Olsen, er et eksempel på at en kombinerer kontringsstrategien med langpasningsspill med et etablert forsvar og forsøk på kontringer gjennom midtbanen når motstanderen er i numerisk ubalanse⁴⁶. Et annet klassisk blir omtalt av Eggen (1983b:45):

Min påstand er at Italia fra et rent defensivt utgangspunkt gjennom turneringen utviklet noe av det beste vi har sett av offensiv og konstruktiv kontringsfotball. Videre mener jeg å finne nøkkelen til denne angrepssuksessen i at bindeleddet mellom forsvarssonen og angrepssonen, Conti, begynte å fungere.

Kort oppsummert, er det Italia i VM-sluttspillet i 1982 som Eggen (1983b) kommenterer. I senere sluttspill finner vi en rekke andre eksempler på lag

⁴⁵ Brasil som historisk sett har fulgt en playmakingstrategi ble i sluttspillet i 1974 overrasket av den berømte nederlandske karusell. Zagalo og hans mannskap ble tvunget til å endre strategi og en spillestil som besto i lange pasninger (Goncalves & Mazzei 1998). Med utgangspunkt i denne kampen der en tapte 3-1 for Nederland fant en ut at landets gamle 4-4-2 system hadde sine begrensninger vis a vis en playmakingstrategi. Organisasjonsformen i 1974 var rett og slett ikke konkurransedyktig nok med godt organiserte europeere.

⁴⁶ Varianten av kontringsstrategien som inneholder langpasningen har gjerne i tillegg hatt britiske talsmenn. Både Charles Reep og Charles Hughes har drevet med kampanalyser i en årrekke og statistisk kommet frem til at de kan anbefale direkte spill som den mest effektive strategien. Enkelte hevder at Hughes imiterte og adopterte Reeps tilnærming til fotballen. Hughes (1990) hevder selv at de har arbeidet uavhengig av hverandre og noe ulikt, men at deres konklusjoner er de samme. Hughes har i flere år vært Fas direktør for trenere og utdanning. Han har blant annet skrevet boka The winning formula.

som benytter denne strategien. Dette skal vi komme nærmere tilbake til i kapittel 7.

2.6.2 Organisering versus improvisering

De to hovedstrategiene ovenfor har utgangspunkt i blant annet Rinus Michels (2001) tilnærming til de interne aspektene ved fotballspillet, nemlig strategi, taktikk, spillesystem, spillemønster og spillestil⁴⁷. Vi skal i tillegg med utgangspunkt i Pedersen (2002) innføre en ny dimensjon i denne strategisk-organisatoriske tilnærmingen til fotball. Denne dimensjonen dreier seg om i hvor stor grad og i hvilken utstrekning et lag vektlegger og manipulerer med de organisatorisk-taktiske variablene i fotballen. Vi kan tenke oss to ytterpunkter langs denne dimensjonen.

Laget som er improviseringsorientert er mer tilbøyelige til å skifte mellom spillesystemer. Organisasjonsformen en velger følger utvalget av spillerne. En har et minimum av taktiske doktriner, gjerne avgrenset til en bestemt forsvarsløsning, for eksempel en flat firer. Strategi, taktikk og angrepsløsninger er desentralisert til de enkelte spillere. Med andre ord baserer en seg her mye mer på improvisering enn organisering⁴⁸. Et annet empirisk uttrykk for vektlegging av improvisering, er å ha en *playmaker* i

⁴⁷ <http://www.bettersoccermorefun.com/dwtext/3teamfnc.htm>

⁴⁸ Et mulig eksempel her er den omtalen Brasils forsvar fikk i sluttspillet 2002. De fleste som studerte Brasil var enige om at organiseringen til tider var ganske lurvet. Luis Felipe Scolari var imidlertid uenig i dette og uttalte seg på følgende måte som kan tolkes som at han også vektla improvisering (og desentralisering av taktiske aspekter): «*Vi har det beste forsvaret. Ingen er bedre enn våre stoppere til å få kontroll på ballen og sette i gang nye angrep*» (se. Bay 2002).

laget som tar seg av taktiske grep, ballfordeling osv. En slik vektlegging kan komme til uttrykk i en av disse nye bindeleddsformasjonene⁴⁹.

Et mulig fotballhistorisk eksempel på et lag som improviserer var det Argentina-laget en kunne observere i VM-sluttspillet i 1990. Sammenlignet med VM-sluttspillet i 1986 hadde Argentina lite å by på – bortsett fra et meget solid forsvar kombinert med to fantastiske angripere og høy grad av improvisering. Luhtanen (1991:219) analyserte angrepsspillet til lagene i dette sluttspillet og skriver blant annet følgende om Argentina:

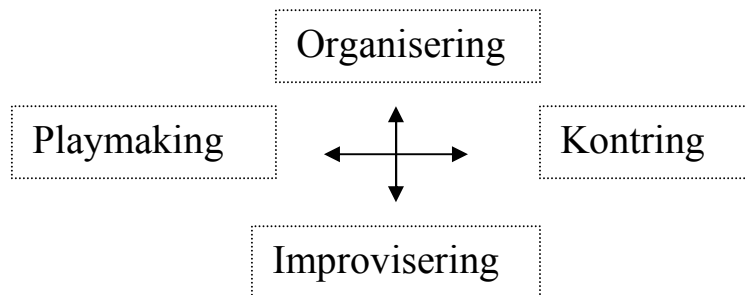
The strength of Argentina in attacking play was in the high individual skills and free combination play without fixed patterns. The real efforts for scoring were performed by Maradona and Canniggia who were very effective in the few attacks they had.

Vektlegging av organisering kan idealtypisk materialisere seg på følgende måte: Alle spillere, enten de er stjerner eller ikke, må underordne seg spillesystemet. Systemet tilpasses ikke spillerne, men omvendt. Med utgangspunkt i dette er det lettere å gjennomorganisere lagets spillemønster. Med utgangspunkt i denne posisjonen kan en si at improvisasjon forutsetter organisasjon. Dersom spillerne skal kunne improvisere bør en ha en plattform å gjøre dette ut i fra. Eksempler på lag som er relativt nært dette idealet er Rosenborg på 1990-tallet, Dinamo Kiev, Ukraina og Liverpool på 1980-tallet.

⁴⁹ Historiske eksempler på playmakere i Michel Platini, Diego Maradona

De fire orienteringene eller strategiene kan vi plassere i et kryssdiagram. Med utgangspunkt i dette diagrammet kan en sortere tendenser i sluttspillet, plassere ulike lag osv.

Figur 1.1: Fire hovedstrategier (eller orienteringer)

I sum betyr dette at strategi kun kretser om ulike dimensjoner og orienteringer. Reaktivt spill, proaktivt spill, systemorientering og ferdighetsorientering som brede orienteringskategorier.

Proaktiv spillestil handler om det Rinus Michels (2001) omtaler som playmaking-stilen eller playmaking-strategien. Reaktiv spillestil handler om kontringsstilen. Dette kan både omfatte en langpasningsstil eller en stil der midtbaneleddet brukes ofte. Orientering mot organisering dreier seg om at en er systemorientert og vektlegger tilpasning til systemet. Orientering mot improvisering dreier seg om at systemet underordnes spillerne.

Figur 1.1 viser at vi kan snakke om og kombinere to hoveddimensjoner; strategi og vektleggingen av organisering. Dette er de taktiske dimensjoner i fotballen. Et lag som velger playmaking som hovedstrategi trenger ifølge denne tilnærmingen ikke være utpreget improviseringsorientert. Laget kan

bruke det spekter som finnes av organiseringsvariabler. På samme vis kan det være for enkelt å si at et lag som velger kontrung som hovedstrategi, er gjennomorganisert.

Idealtypisk følger organisasjonsstruktur strategi⁵⁰. Forutsetter vi dette, vil spillesystemer og formasjoner (dvs. organisasjonsformer) på en eller annen måte reflektere de hovedstrategier som jeg har utmeislet med utgangspunkt i Michels (2001). Disse organisasjonsformer eller spillesystemer varierer imidlertid i hvor stor grad disse passer de ulike hovedstrategiene. Michels (2001) påpeker at 3-4-3 og 4-3-3 er typiske playmakingformasjoner, mens 5-3-2 og dels 4-5-1 og 4-4-2 er typiske kontringsformasjoner⁵¹.

Sett i sammenheng med det jeg tidligere har kalt homogeniseringstesen (*integrative processes*) og heterogeniseringstesen (*desintegrative processes*), argumenterer flere for en tiltakende homogenisering innen måten lagene spiller fotball på. For eksempel er det flere som hevder at de Latinamerikanske lagene er blitt *europisert* og mer *kontringsorientert* (Jf. Mason 1995; Goksøyr et al 1997; Markarian 2001). Med utgangspunkt i slike antagelser kan det forventes at lagene i VM-sluttspillet 2002 er mer kontringsorienterte samt at en opererer med organisasjonsformer som

⁵⁰ Vi har tidligere dels vært inne på at denne antakelsen kan knyttes til de klassiske bidragene innenfor strategifaget, for eksempel representert ved Chandler 1962; Sloan 1963; Ansoff 1965; Anthony 1965; Porter 1980. Denne antakelsen eller hypotesen er imidlertid senere blitt både modifisert, kritisert og empirisk motbevisst av senere bidrag innen strategifaget.

⁵¹ Michels (2001) skiller mellom tre lagfunksjoner: den defensive funksjon (forsvare og vinne ballen), oppbygning og angrep. Med utgangspunkt i dette: Når strategi og organisasjonsform er valgt, finner en ideelt ut hvilke oppgaver spillerne har i forhold til de tre lagfunksjonene (forsvar, oppbygning og angrep.).

matcher en slik orientering. Eksempler på slike organisasjonsformer har jeg tidligere nevnt (5-3-2, 4-5-1 og 4-4-2).

I neste avsnitt skal vi se at det jeg her har valgt å kalle moderne organisasjonsformer er en mulig indikator på at homogeniseringstenen og ensrettingsscenarioet blir for upresist og kanskje en misvisende beskrivelse på den pågående utviklingen innen fotballen. Moderne organisasjonsformer dreier seg om at en rent formasjonsmessig gir plass til en fri offensiv spiller. Med andre ord kan vi snakke om fire fremfor tre ledd i oppstillingene av lagene. Dette øker antall organisasjonsformer og kan være en indikator på at en i stedet for ensretting står overfor økt mangfold i hvordan en organiserer lagene.

2.7 Konvensjonelle og «moderne» organisasjonsformer

Skillet mellom det jeg kaller konvensjonelle og moderne organisasjonsformer går, som jeg var inne på i forrige avsnitt, mellom tre eller fire ledd i formasjonene eller lagoppstillingene. Fotballfaglig kalles gjerne de sistnevnte for bindeleddsformasjoner. Rent historisk er ikke fire ledd noe nytt. Da det såkalte WM-systemet var en institusjonalisert standard i internasjonal fotball, var den vanligste formasjonen 3-2-2-3. Da libero- og sweepersystemene var svært utbredt på 1970-tallet i internasjonal fotball, var det vanlig å stille opp laget i en 1-3-3-3 eller 1-3-4-2 formasjon. Det jeg kaller moderne organisasjonsformer i denne framstillingen skiller seg fra disse eksemplene gjennom at en opererer med

en fri mann på midtbanen eller i angrepet. Eksempler er 4-3-1-2 og 3-4-1-2⁵².

Organisasjonsformene i fotball har jevnlig blitt redimensjonert, endret og fornyet. Ofte har dette skjedd som en tilpasning til nye regler, innovasjoner hos motstandere og økte kapabiliteter (ressurser og evner) hos lag og spillere. Slike tilpasninger har også innvarslet nye epoker. For eksempel startet endringen av offside-regelen i 1925 en ny epoke der det nye og moderne trebackssystemet dominerte. Innovasjoner hos Brasil startet i 1958 en ny moderne æra der firebackssystemet og soneorienteringen kom på banen. Brasiliansk utforskning av 4-2-4 systemet i 1958 ender med presentasjonen av et mer balansert 4-3-3 system i 1962.

I 1966 kunne fotballinteresserte for første gang se konturene av et vingeklippet 4-4-2 system⁵³. I 1970 konsoliderer de nye organisasjonsformene seg samtidig som en kan se et nytt tysk liberossystem under utforming⁵⁴. I 1974 eksponeres verden for et ferdigutformet vesttysk liberossystem samt en imponerende nederlandsk karusellfotball, gjerne kalt totalfotballen⁵⁵.

⁵² Som jeg skal komme tilbake til i slutten av framstillingen kan det diskutere om hvorvidt etikettene heller burde være moderne og postmoderne organisasjonsformer.

⁵³ Betydningen er bokstavelig talt; Ramseys tilnærmede 4-4-2 system ble kalt «the wingless wonders», fordi de tradisjonelle vingene ble flyttet ned til midtledet.

⁵⁴ Prosessen som skal ende med et vesttysk liberossystem begynner på sett og vis allerede i 1958 og 1962.

⁵⁵ Rinus Michels (2001) har senere påpekt at termen totalfotball er medie- eller journalistiskapt. Michels brukte selv begrepet *pressing football*, det vil blant annet si høyt press eller vinne ballen tilbake tidlig.

Den nederlandske totalfotballen er også et eksempel på at det ikke er utelukkende endring i organisasjonsformer som representerer innovasjoner i fotballen. Totalfotballen viste nemlig at mange viktige endringer skjer i forbindelse med hvilke oppgaver som spillerne i de ulike lagdeler tillegges i laget tre funksjoner; forsvar, oppbygning og angrep. Rinus Michels spillere hadde i 1974 fått utvidede arbeidsoppgaver; alle spillerne i laget skulle delta i lagets tre funksjoner. En vel så viktig innovasjon med henblikk på arbeidsoppgaver, står brasilianeren Claudio Coutinho for; i det reviderte brasilianske 4-4-2 system, får sidebackene (senere vingbacker) viktige og distinkte oppgaver i lagfunksjonene oppbygning og angrep⁵⁶.

De organisasjonsformer som til nå er mest utbredt i fotballen er resultater av den brasilianske innovasjonen og kanskje revolusjonen av 1958. Mange mente at en foran sluttspillet i Japan og Sør-Korea sommeren 2002 ville oppleve en ny revolusjon og epoke med henblikk på organisasjonsformer. Det dreier seg her om de nye bindeleddsformasjonene, det vil si en fri mann mellom lagdeler som har utvidete, taktiske og krevende oppgaver. Dagbladet sier forventningsfullt følgende om denne spilleren forut for sluttspillet:

Kall dem gjerne den moderne utgaven av spiller nummer 10. Hjernen i laget, ballføreren, den kreative. I dag eksisterer knapt den klassiske utgaven av spiller nummer 10 lenger. Kravene til en slik type har forandret

⁵⁶ Dette taktisk-organisatoriske grepet får en rekke viktige implikasjoner som vi ikke tar med her. Vi så dette systemet ferdig i 1978. Etter den tid har det skjedd en rekke ulike innovasjoner både med henblikk på organisasjonsformer og oppgaver som tillegg spillerne.

seg. Men betydningen av en tilsvarende sentral offensiv skikkelse er større enn noen gang. Det vil VM vise⁵⁷.

I et mesterskap som dette er det fysiske, tekniske og taktiske nivået svært høyt. Lagene orker omtrent like mye, har omtrent det samme høye ferdighetsnivået og forstår omtrent like mye fotball.⁵⁸

Det er denne nye spilleren, en Zidane, en Veron, en Totti og en Rivaldo som vil ha betydning og det lille ekstra til å avgjøre kamper. Med slike spillere vil organisasjonsformene bli litt annerledes og mer fleksible og flytende. Enkelte, som for eksempel Giulianotti (1999), har derfor gått så langt som å si at dette er postmoderne uttrykk eller den postmoderne løsning innen fotballen fordi denne posisjonen eller rollen gjør organisasjonsformene mer flyktige. Eksempler på slike moderne eller postmoderne organisasjonsformer er; 3-3-1-3, 3-4-1-2 og 4-3-1-2.

2.8 Metodiske noter

I dette avsnitt retter vi spesielt fokus på forskningsdesignet i denne studien. Først presiseres og operasjonaliseres studiens overordnede forskningsspørsmål i tre mer målbare spørsmål. Dernest ser vi på det empiriske underlaget som anvendes for å besvare spørsmålene. Tilslutt ser vi på eventuelle begrensninger ved studien samt hvilke andre mulige innfallsvinkler som finnes vis a vis studiens tema.

⁵⁷ Monn-Iversen, Ø.A (2002): Et VM for stjernene i Dagbladet onsdag 29.05.2002

⁵⁸ Monn-Iversen, Ø.A (2002): Et VM for stjernene i Dagbladet onsdag 29.05.2002

2.8.1 Presisering av problemstillingen

Det overordnede spørsmål i denne framstillingen er altså om vi står overfor tiltakende ensretting eller diversifisering når det gjelder taktiske og dels estetiske aspekter innen fotballen. Vi husker fra kapittel 1 at ensretting var en mulig tendens, det vil si at utviklingen går fra variasjon og særegenheter til likhet og fellestrekk. Ensretting dreier om *integrative processes* (Goksøyr et al 1997) og jeg har valgt å kalle dette *homogeniseringstesen*.

Diversifisering og mangfold er på sett og vis en mothypotese til ensrettingsscenarioet. Det dreier seg her om såkalte *desintegrative processes* (ibid), mer presist en utvikling mot ulikhet, variasjon og særegenheter. Jeg har valgt å kalle dette for *heterogeniseringstesen*. I senere bidrag rundt globaliseringens uttrykk, omfang og konsekvenser har det imidlertid blitt påpekt at virkeligheten ikke nødvendigvis lar seg ordne etter dikotomier. Flere har påpekt at dikotomier bør erstattes av begreper som tar høyde for blandingsformer. Eksempler vi tidligere har vært inne på er begreper som *glokalisering*, *hybridisering* og *kreolisering*. Det jeg kaller hybridiseringstesen er et forsøk på å ta høyde for disse innsiktene.

Tabell 1 nedenfor gir en oversikt over disse tre ulike hypotesene i forhold til studiens tre utledninger eller operasjonaliseringer av hovedspørsmålet. De tre spørsmålene er følgende: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? og (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002.

Tabell 1.1: Hypoteser vis a vis studiens tre spørsmål

	Homogenisering	Heterogenisering	Hybridisering
Organisasjons- form	Tiltakende ensretting mot enkelte organisasjons- former	Tiltakende mangfold i organisasjonsformer	Varianter mellom og av ulike organisasjons former
Forsvars- organisering	De fleste lag gir enten store innrømmelser til sone eller markering	Jevn fordeling av lag som gir innrømmelser til sone eller markering	Innslag av varianter, kombinasjoner mellom sone og markering
Strategi	Ensretting i retning av enten playmaking eller kontring	Jevn fordeling mellom playmaking og kontring	Nye varianter og kombinasjoner

Homogeniseringstesen som et analytisk utgangspunkt

Homogeniseringstesen dreier seg om likeretting eller ensretting og er således det mest utbredte scenarioet omkring ulike uttrykk. Med utgangspunkt i denne kan det forventes at vi vil finne en tiltakende ensretting omkring lagoppstillinger og spillesystemer.

Når det gjelder forsvarsorganisering skiller en prinsipielt mellom to hovedorienteringer, sone eller markering (Wade 1967). Med utgangspunkt i homogeniseringstesen kan det forventes at flere og flere lag beveger seg i en av disse retningene.

Når det gjelder strategier skiller vi også prinsipielt mellom to hovedretninger, playmaking (spillbæring) eller kontring (Michels 2001). Med utgangspunkt i homogeniseringstesen kan det forventes at flere og flere lag orienterer seg i en av retningene.

Heterogeniseringstesen som et analytisk utgangspunkt

Heterogeniseringstesen dreier seg om tiltakende mangfold og ulikheter og utgjør som tidligere nevnt det motsatte scenarioet til likeretting eller ensretting. Med utgangspunkt i denne hypotesen kan det derfor forventes tiltakende mangfold med henblikk på organisasjoner. Med andre ord kan det forventes at lagene stiller opp på relativt forskjellige måter.

Det overnevnte betyr at det kan forventes variasjon og mangfold i spillesystemer. Når det gjelder forsvarsorganisering som prinsipielt kunne organiseres på to ulike måter, vil den naturlige forventningen være at lagene fordeler seg jevnt mot de ulike orienteringene (eventuelt benytter radikalt andre organiseringsmåter). Når det gjelder strategier med de prinsipielt to ulike hovedretninger, er den naturlige forventningen at lagene fordeler seg mer eller mindre jevnt i sine strategiske orienteringer.

Hybridiseringstesen som et analytisk utgangspunkt

Hybridiseringstesen er som tidligere nevnt er forsøk på å ta høyde for at funn ikke trenger å la seg tvinge inn i en dikotomi og beskrives og tolkes ut i fra dette. Hybridisering dreier seg om blandingsformer, kombinasjoner mellom ulike løsninger, gammelt og nytt. Med utgangspunkt i denne

hypotesen kan vi forvente blandingsformer og kombinasjoner både med henblikk på organisasjonsformer, strategier og forsvarsorganisering.

Hybridiseringstesen som et analytisk utgangspunkt kan forventes å være treffende dersom en skal forklare nye former som for eksempel 4-1-3-2 og 4-3-1-2. Med utgangspunkt i denne tesen vil sistnevnte organisasjonsform kunne tolkes som en mellomvariant av 4-3-3 og 4-4-2.

Mer om hvordan spørsmålene undersøkes empirisk

Primært er de tre ulike hypotesene tenkt som analytiske utkikksposter fremfor å være teoretiske utgangspunkter for streng empirisk testing. Med andre ord er dette kun et utgangspunkt å holde empirien opp i mot og tolke i lys av. Blant annet er spørsmålene og materialet av en slik karakter at denne fremgangsmåten er mest tilbørlig. La oss se nærmere på hvordan spørsmålene søkes besvart:

For å besvare spørsmålet omkring tendensene rundt organisasjonsformer vil jeg både basere meg på egne observasjoner og de mer eller mindre offisielle registreringer i tidsskrifter og TV-selskaper gjør kontinuerlig gjennom sluttspillet. Dette skal jeg for øvrig komme mer utfyllende tilbake til i avsnitt 2.8.2.

For å besvare spørsmål 2 vil jeg bruke ulike kilder. For det første vil jeg anvende en tommelfingerregel som sier at av dersom det er fire menn i det bakre ledd, er sannsynligheten for at en organiserer forsvaret etter soneprinsippet høy i dagens fotball. Dersom det er tre eller fem menn i det

bakre ledd, er det høy sannsynlighet for at en anvender markeringsprinsippet. Slik informasjon er lett tilgjengelig gjennom TV-selskapers og andre kilders kampfakta.

For det andre vil jeg basere meg på egne og andres observasjoner av kampene. For eksempel er det fullt mulig å observere om laget organiserer seg flatt og der spillerne forholder seg til hverandre og sine soner. Det er også relativt lett å observere om laget spiller med libero og har markeringsoppgaver. For det tredje vil de to første punktene holdes opp mot og sjekkes med det som skrives om kampene. For det fjerde er det gjort forhåndsamtaler som er informative omkring hvordan lagene spilte i kvalifiseringen.

For å besvare spørsmål tre vil jeg følge mye av den samme prosedyre som jeg gjør i spørsmål 2. Jeg vil nytte TV-selskapers kampfakta omkring prosentvis ballbesittelse som et utgangspunkt og tommelfingerregel for å finne ut om de enkelte lag er kontringsorientert eller om de er playmakingorienterte.

Dette spørsmålet vil også i tillegg baseres på egne eller andre observasjoner. Eksempler på parameter som gir en pekepinn på orientering er hvor lang tid en bruker i angrepsoppbygning, om en dominerer kamper, om en slår kort eller langt, om en spiller mye på tvers eller i lengderetning, tid en bruker fra ballerobring til en går i angrep eller avslutter. I forbindelse med dette spørsmålet må det suppleres med annen informasjon, for eksempel ulike dokumentdata. Jeg vil også trekke veksler på andre undersøkelser, for eksempel kampanalyser for å besvare spørsmål c.

I neste avsnitt skal vi se nærmere på hva vi kan få av informasjon i det tallmaterialet jeg har samlet inn i forbindelse med dette VM-sluttspillet.

2.8.2 Utvalg og datagrunnlag

I studiet av variasjon, det vil si statistikk, er populasjon og utvalg to nøkkelbegreper (Bohrnstedt & Knoke 1982/1994). I denne framstillingen trenger dette en nærmere avklaring. På sett og vis er alle landslag (eventuelt alle fotballag) i verden en populasjon⁵⁹. Således kan det være nærliggende å kalle alle landslag som kvalifiserte seg til dette sluttspillet som et utvalg⁶⁰. Det blir derfor viktig å minne på om og presisere at i denne framstillingen ses de kvalifiserte lagene som en populasjon. Det er de kvalifiserte lagene vi ønsker å observere og studere variasjonen i. De kvalifiserte lagene er ikke representative for alle fotballag i verden, ei heller alle klubblag og landslag⁶¹.

⁵⁹ Bohrnstedt & Knoke (1982/1994:15) definerer populasjon på følgende måte: «*the entire set of persons, objects, or events that have at least one common characteristic of interest to a researcher*».

⁶⁰ som av Bohrnstedt & Knoke (1982/1994: 16) defineres på følgende måte: «*Sample – a subset of cases or elements selected from a population*».

⁶¹ Representativitetsproblematikken er altså mindre interessant her. Bohrnstedt & Knoke (1982/1994:17) definerer imidlertid representativitet på følgende måte: «*Representativeness – the selection of units of analysis whose characteristics accurately stand for the larger population which the sample was drawn from*».

Utvalget i denne studien er alle innledende kamper i sluttspillet i Japan og Sør-Korea sommeren 2002⁶². De innledende kamper ble organisert i åtte grupper, dvs. fra gruppe A til gruppe H. Det var fire landslag i hver av gruppene og hvert av disse lagene spilte tre innledende kamper. Summert opp gir dette 48 innledende kamper. Dette gir en populasjon på 48 når det gjelder antall kamper.

Dersom alle lag hadde nyttet samme spillesystem i alle innledende kamper ville systemet vært brukt 96 ganger. Populasjonen er altså 96 med henblikk på antall strategier og organisasjonsformer i dette sluttspillet. Når det gjelder antall lag er populasjonen på 32 lag. Utvalget i denne studien er 100 prosent både med kamper, landslag og strategier og organisasjonsformer som enheter (eller studieobjekter). Det utvalg som er gjort er åpenbart en styrke ved studien. Til hver kamp er følgende registrert: resultatet i kampen, ballbesittelsen til lagene i hver kamp, utgangsformasjonen til hvert lag i hver kamp, samt observert forsvarsløsning⁶³.

Når det gjelder organisasjonsform (formasjon og spillesystem) forekommer det justeringer eller endringer i løpet av enkelte kamper. Slike endringer er ikke registrert i dette datamaterialet. Slike tilfeller kan for

⁶² Finalespillet er av metodiske grunner utelatt som en del av datagrunnlaget. Interessante sider ved finalespillet, dvs. alle kampene etter de innledende runder, vil bli kommentert og analysert underveis.

⁶³ Kolonne 1-3 baserer seg på TV sine liveoppdateringer ved www.tv2.no/. Disse data er kontrollert mot egne observasjoner samt oppdateringer ved worldsoccer.com/. Registrering av forsvarsløsning/orientering bygger på egne observasjon samt kampfakta og informasjon fra andre medier.

eksempel være følgende: Et lag har startoppstillingen 3-5-2. Underveis i kampen må laget ligge mye i forsvar og dermed justere til 5-3-2. Enkelte lag veksler i løpet av kamper, for eksempel 5-3-2 forsvar/ 3-5-2 angrep.

Selv om utvalgene er 100 prosent av populasjonen, finnes det en rekke begrensninger i datamaterialet. Ballbesittelse, organisasjonsform og forsvarsorientering sier i utgangspunktet i mange tilfeller lite om så vel kampforløp og spillestil. Vi må derfor ofte betrakte dette mer som input til en kamp (prosess) snarere enn utfallet av prosessen (March 1980; Pedersen 2002). Det vil altså eksistere en rekke andre faktorer og betingelser som påvirker hvordan et lag virkelig spiller⁶⁴. Med utgangspunkt i dette bør en være varsom i tolkningen av dette datamaterialet. Selv om datamaterialet som foreligger her ikke er noen dybdestudie av hver kamp og hvert lag, vil vi likevel kunne si noe om tendenser, unntak, utbredelse og fravær ved dette sluttspillet⁶⁵.

2.8.3 Litteratursøket – en viktig komponent i studien

Studien bygger ikke utelukkende på registreringer fra kampene i VM-sluttspillet 2002. En svært viktig del av forskningsdesignet har vært det kontinuerlige litteratursøket. Med andre ord bygger denne studien på omfattende dokumentdata som utfyller og utdyper ulike funn i tallmaterialet fra de innledende kampene i dette sluttspillet. Det er således

⁶⁴ Når det gjelder slike andre faktorer se for eksempel Larsen 1992; 1996; Goksøyr et al 1997; Michels 2001; Pedersen 2002.

⁶⁵ Et annet potensiale som bevisst er utelatt i denne omgang er en systematisk sammenligning med andre sluttspill. Dette vil bli kommentert ytterligere senere i framstillingen.

foretatt en dokumentanalyse omkring kilder med henblikk på spillesystemer, strategier, aktører og hendelser⁶⁶.

Dokumentdataene i denne undersøkelsen er svært omfattende. De refererte kilder utgjør kun en del av det materialet som er samlet inn og gjennomgått i forbindelse med studien⁶⁷. De ulike kildene er brukt på to ulike måter. For det første har ulike dokumenter vært utgangspunkt for en opprulling eller det kontinuerlige litteratursøket. For det andre har dokumentene vært viktig for å dokumentere påstander eller finne frem til pålitelig og riktig informasjon.

Det kontinuerlige litteratursøket har vært en kritisk faktor i innsamlingen og behandlingene av datamaterialet i denne studien. Når det gjelder fotballens taktiske og estetiske aspekter florerer det en rekke omtrentligheter og unøyaktigheter. Det har derfor vært helt nødvendig å finne frem til mer eller mindre sikre kilder eller subjektive observasjoner for å få frem et mer nøyaktig bilde. La meg gi to eksempler på hvorfor dette arbeidet har vært viktig.

I media har gjerne myten om at Vest-Tyskland og Tyskland har brukt *sitt tradisjonelle 3-5-2 system* de siste tretti år. Litteratursøket, for eksempel

⁶⁶ Dokumentanalyse har grunnleggende sett bakgrunn i historisk metode (Holme & Solvang 1991/1996). Metoden kjennetegnes ved at man ikke dirkete får forelagt hendelsene, men får dem forelagt gjennom skriftlig materiale.

⁶⁷ Dokumentene omfatter blant annet en rekke kampanalyser, observasjonsprotokoller, aviser, fotballtidsskrifter, fagtidsskrifter, fotballhistorisk litteratur, litteratur om spillesystemer, trenerhandbøker, a-tekstsøk, internetsøk osv. Det bør kan i tillegg nevnes at det har vært problemer å få tak i viktige dokumenter selv hos de største internetbutikkene.

kampobservasjoner fra VM- og EM-sluttspill, viser at dette spillesystemet ikke ble tatt i bruk før en tid etter VM-sluttspillet i 1982. Systemet kan som en løsning på det en kan kalle midtleddsproblemet (underdimensjonert midtbane).

Et annet eksempel på myter og unøyaktigheter er alt det som skrives om det engelske mesterlaget på hjemmebane i 1966. I litteraturen refereres det til ulike organisasjonsformer som 4-2-4, 4-3-3, 4-1-3-2 og 4-4-2. Med utgangspunkt i så forskjellige informasjon har det vært nødvendig å se nærmere på hvordan England organiserte seg på hjemmebane og hvorfor en står overfor så forskjellige opplysninger.

Et tredje og mye mer subtilt eksempel er framveksten av firebackssystemet. I mye av litteraturen regnes Vicente Feoloe's Brasil for å ha funnet opp både formasjonen og systemet. Litteraturen som er gjennomgått her viser at 4-2-4 formasjonen har blitt nyttet av andre lag tidligere enn Brasil. Brasil har imidlertid systematisert og videreutviklet formasjonen til et system gjennom at spillerne i de ulike lagdeler (ledd) har fått mer eller mindre faste arbeidsoppgaver vis a vis et lags tre funksjoner; forsvar, angrepsoppbygning og angrep.

2.8.4 Translatører og andre drivkrefter i utviklingen

Redegjørelsen for begrepene tidligere i dette kapittel kan lett gi det uttrykket at det er institusjonalisering av organisasjonsformer, forsvarsløsninger og strategier som er drivkrefter i utviklingen av nye organisasjonsformer og andre løsninger. Vi skal i dette avsnittet se at

begreper om *popularisering* og *av-popularisering* på langt nær er dekkende nok for å beskrive, tolke og forstå utviklingen innenfor den taktiske dimensjonen i fotball.

Tradisjonelt har man skilt mellom tre typer av ferdigheter eller tre ulike dimensjoner innen fotballen, nemlig den taktiske dimensjonen, den tekniske dimensjonen og den fysiske dimensjonen ved fotball⁶⁸. Det som jeg til nå har viet mest oppmerksomhet gjennom begrepene om organisasjonsformer, strategier og forsvarsorganisering, er den taktiske dimensjonen. Endringer innen fotballen kan ikke utelukkende forstås som at en har blitt dyktige taktisk og organisatorisk. Ofte må en se endringene som et samspill mellom de ulike dimensjonene.

Dette betyr at spillestilenes og spillesystemenes evolusjon innen fotballen bærer ofte preg av å være resultat av endringer i de andre dimensjonene (Michels 2001). For eksempel handler det om at utviklingen av forsvarsspillet ofte har vært en konsekvens av utviklingen av angrepsspillet og vice versa. Når noen lag utvikler sine ferdigheter teknisk eller fysisk i angrep eller forsvarspill får dette konsekvenser for utviklingen.

Et godt eksempel på slike endringer knyttes gjerne til profesjonaliseringen innen fotball. I fotballspillet tidlige fase var de fleste spillere amatører i den

⁶⁸ Enkelte vil kanskje i tillegg nevne den psykologiske dimensjonen i fotball. Blant annet vet vi at Englands nåværende landslagssjef, Eriksson, er opptatt av denne dimensjonen. Blant annet mener han at fotballspillere kan lære en del av tennisspillere og golfspillere. Eriksson har for øvrig i en rekke sammenhenger samarbeidet med norske Villy Railo (som blant annet har skrevet «best når det gjelder») og de har sammen gitt ut boka: *Fotballens innside*.

forstand at fotball var en fritidssysse. Gjennom at fotballen gradvis ble et yrke kunne spillerne vie mer tid til å øke sine ferdigheter både fysisk, teknisk og taktisk.

Mens fotballspillet var mer statisk i den tidlige fase skjedde det en revolusjon på slutten av 1960-tallet og 1970-tallet. Med det som populært kalles totalfotballen fikk alle spillere i førsteellevaren utvidede arbeidsoppgaver. En back var ikke lenger kun en forsvarsspiller, en back hadde nå oppgaver både i angrepsoppbygning og angrep. Med andre ord fikk en back både større arbeidsområder (hele flanken/siden) og andre arbeidsoppgaver (for eksempel holde på ballen, avslutte, innlegg osv.).

Utviklingen i den tekniske og fysiske dimensjonen har altså åpner opp for nye løsninger vis a vis den taktiske dimensjonen. I tillegg til dette har det i det siste tiåret har det skjedd en enorm nivåheving, både kollektivt og individuelt (Michels 2001), noe som igjen har fremtvunget en utvikling i angrepsspillet.

En annen mulig drivkraft til endring, er at en i ulike fotballkulturer i ulike tidsperioder har vektlagt disse tre dimensjonene ulikt. For eksempel kan en ha vektlagt det tekniske på bekostning av det taktiske og vice versa ⁶⁹. Slike forskjeller har gjerne blitt stilt i klarsyn i VM- og EM-sluttspill. I enkelte sluttspill har lag som har vært teknisk og fysisk gode dominert (for eksempel EM-sluttspillet i 2000 i Nederland og Belgia), mens i andre

⁶⁹ Vidar Davidsen (2002) har for eksempel stilt spørsmål om en i norsk fotball har vært for opptatt av det taktiske og organisatoriske på bekostning av det tekniske.

sluttspill har taktisk gode lag vunnet fram (mulige eksempler er VM-sluttspillet i 1982 og 1994).

Til slutt bør det nevnes at det ikke er urimelig å anta at aktørene spiller en viktig rolle i utviklingen innen for eksempel organisasjonsformene i fotballen. I kapittel 8 betrakter jeg landslagssjefene som mulige translatører i utviklingsprosessene. Det kan altså antas at doktriner, strategier og organisasjonsformer omformes når – og som følge av - at de spres (Latour 1986; Czarniawska & Joerges 1996; Røvik 1998). Ulike aktører vil promotere, modifisere, bremse, filtrere eller forsterke ideer når de spres i kjedene. Sammen med enkeltspillere og fotballteoretikere er landslagssjefene mulige aktører som utøver stor innflytelse på hvordan et lag organiserer seg og spiller⁷⁰.

Det en heller ikke bør underslå er at valg av organisasjonsform eller forsvarsløsninger ikke nødvendigvis er utslag for dominerende tendenser eller trender. Enkelte studier viser nemlig at ny organisering ofte er vel så mye utslag av trenernes preferanser og erfaringsbaserte innsikter som en bestemt utvikling innen fotballen (Larsen 1992). For eksempel var nok Iraks og Marokkos soneorientering i VM-sluttspillet i 1986 mer et resultat av at begge landslagene hadde brasilianske trenere enn en mulig tiltakende utvikling i retning av soneforsvar i fotballen.

⁷⁰ Translatør kan altså forstås som en samlebetegnelse på aktører som på en eller annen måte øver sterk innflytelse på når en doktrine materialiseres i et spillesystem og når et spillesystem materialiseres i et lags spillemønster eller spillestil (Pedersen 2002). Det kan tenkes ulike kategorier av translatører; fotballtenkere, fotballfilosof, trenere, trenerutviklere og spillere (ibid).

Et annet eksempel på at de erfaringsbaserte innsiktene og trenernes preferanser har betydning, er to svenske treneres innflytelse på italiensk serie A. Både Nils Liedholm og Sven-Göran Eriksson brakte med seg andre ideer rundt organisering enn det en var vant til i Italia.

2.8.5 Forskningsdesign i idrettsforskningen

Framstillingen som foreligger er en organisasjonsteoretisk analyse av VM-sluttspillet i Japan og Sør-Korea i 2002. Den drar veksler på innsikter og observasjoner fra undersøkelser som faller inn under idrettsforskning, men skiller seg fra denne forskningen på mange måter. La oss helt kortfattet se litt nærmere på hvordan feltet tilnærmes fra en slik tradisjon eller disiplin.

To mulige forskningsstrategier er det som gjerne omtales som subjektive og objektive kampanalyser. Førstnevnte viser til enkeltstående observasjoner av kamper, men sistnevnte viser til en tradisjon som har vokst frem innen idrettsforskningen. Vi finner her blant annet et felt der det er gjort et uttall av fysiologiske undersøkelser der en har benyttet seg av ulike former for kampanalysemetoder (Withers et al 1982; Mayhew et al 1985; Reilly & Thomas 1976). Blant annet har en her undersøkt hvor lang distanse en fotballspiller tilbakelegger i kamper, type bevegelsesmåter og hvilken intensitet kampene gjennomføres i. Disse undersøkelsene går gjerne under fellesbetegnelsen «*Time and Motion analysis*».

Et annet viktig felt innen kampanalyseforskning er å kartlegge hva som egentlig skjer i en spesiell kamp, tendenser fra et antall kamper eller hos spesielle lag. Det handler her om å identifisere spillets syntaks

(Brackenridge & Alderson 1983)⁷¹. På samme vis som en i norskfaget analyserer setningsoppbygning, kan en i fotballen analysere spillets syntaks, for eksempel angrepssyntaksen i hele kamper eller kartlegge effektivitetssyntaksen (Larsen 1992)⁷².

En variant av syntaktisk kampanalyseforskning dreier seg om å identifisere karakteristika hos vinnerlag⁷³. Sentrale spørsmål innenfor denne varianten er om det finnes variabler og tendenser hos vinnerlag som skiller seg ut fra andre lag og om det er mulig å identifisere ulike variabler knyttet til suksess. Alderson (1990:85) skriver følgende om dette:

It is our view that match analysis system should be further developed in the quest to find out more about the «syntax» of the game's playing and the models of successful performance, consequently to discover more about the strategies players should adopt in trying to win their matches.

Med andre ord føyer Alderson (1990) inn i rekken av en normativ argumentasjon om at innsiktene som kommer frem gjennom slike analyser kan og bør benyttes i strategier, i treningsplanlegging, på trening og i kamp

⁷¹ Brackenridge & Alderson (1983:1) kaller dette mer presist «... identifying the game syntax or the tactical grammar».

⁷² Larsen (1992) har skrevet en grundig avhandling om dette og sier at det å skaffe seg en oversikt over hva som skjer i spillet, gjerne kalles «modellering», men at forskere bruker ulike termer på denne modelleringen. for eksempel bruker Franks et al (1986:56) termen «flow diagram» eller «criterion modell» mens Wilkinson (1987:3) bruker termen «an cognitive modell».

⁷³ Vi kan her nærmest ane en parallell tradisjon til den organisasjonsforskning som forsøker å finne faktorer hos vellykkede endringer eller fremragende organisasjoner (F.eks. Peters & Waterman 1982).

(Reep & Benjamin 1968; Franks et al 1983; Hughes 1984; 1990; Thomson 1985; Bate 1988).

Et eksempel på et forskningsdesign innenfor kampanalyser er Tengas (1999) analyse av 4-2 kampen mellom Norge og Brasil i 30.mai 1997. Han benytter 15 parametere og tilhørende variabler. Mer presist benyttes seks parametere rundt angrepsspill, syv parametere på forsvarsspill og to parametere som omhandler effektivitet⁷⁴.

2.8.6 Hva studien ikke dekker?

Jeg har tidligere vært inne på at en blant annet kan skille mellom en teknisk dimensjon, en fysisk dimensjon og en taktisk dimensjon i fotballen. Denne studien sier primært noe om den taktiske dimensjonen og berører således de to andre dimensjonene. Det en bør være oppmerksom på er at formasjoner, spillesystem og forsvarsløsninger i begrenset grad sier noe om hvordan et lag spiller. For å kunne gjøre dette pålitelig bør informasjonsmengden være langt større og fokus langt mer intensivt i metodisk forstand. Et annet forhold som er verd å minne på, er at formasjoner og spillesystemer materialiserer seg ulikt, det vil si at 4-4-2 kan spilles på flere forskjellige måter. Et eksempel er at både det norske landslag på 1990-tallet, Tele Santanas Brasil i 1982 og Tyrkia i dette sluttspillet nyttet organisasjonsformen 4-5-1, men hadde svært ulik spillestil.

⁷⁴ Jf. Appendiks D

Selv om strategier og organisasjonsformer i begrenset grad sier noe om spillestil, knytter det seg gjerne sterke forventninger og rasjonell tro på at disse forhold gjør en forskjell i fotballen. Med utgangspunkt i dette er det viktig å se på tendensene.

2.9 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett litt på ulike tolkningsrammer til spesielt den taktiske dimensjonen i fotball. Vi har blant annet sett at ulike kulturer eller land gjerne har sine mer eller mindre autoritative begreper og tolkningsrammer. Et eksempel i så måte er at *spilleprinsippmodellen* har vært den mest brukte i Norge og dels Sverige, mens en for eksempel i Danmark og Tyskland gjerne har brukt andre begreper og tolkningsrammer.

Jeg har også i dette kapittel presentert en tolkningsramme som kombinerer begreper og innsikter fra strategi- og organisasjonsforskningen med begreper og innsikter som er foreslått av en tidligere trener for Ajax, det nederlandske landslag, Barcelona og Bayern Leverkusen. Mer bestemt dreier dette seg om nederlandereren Rinus Michels (2001) som foreslår at vi blant annet kan skille mellom to strategiske hovedorienteringer, og at formasjoner og spillesystemer kan kalles organisasjonsformer.

I siste halvdel av kapitlet presiserte eller operasjonaliserte jeg studiens overordnede spørsmål i tre delspørsmål som lar seg undersøke og besvares empirisk. Disse tre spørsmålene ble satt i sammenheng med

homogeniseringshypotesen, heterogeniseringshypotesen og hybridiseringshypotesen. Disse spørsmålene var følgende: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? og (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002.

En viktig presisering var at hypotesene snarere skulle være analytiske utgangspunkter enn å utsettes for streng empirisk testing. Med andre ord skal det materiale som presenteres i det to neste kapitler forstås og analyseres i lys av hypotesene.

3.0 Gruppe A-D: Presentasjon av datamateriale

3.1 Innledning

I dette kapittelet presenteres datamaterialet fra de innledende kamper i gruppe A-D i VM-sluttspillet 2002. Tabellene gir informasjon om resultater, ballbesittelse hos lagene i de enkelte kamper, organisasjonsformene som lagene benytter i de enkelte kampene og forsvarsorganisering⁷⁵.

I forbindelse med presentasjonen har jeg valgt å vie noen lag noe mer oppmerksomhet enn andre. Dette har sammenheng med at enkelte lag av

⁷⁵ Første kolonne i de kommende tabeller angir hvem kampen ble spilt mellom. Andre kolonne er kampens resultat. Tredje kolonne angir prosentvis ballbesittelse hos lagene. Det betyr at dersom det står 60 hos Frankrike, betyr dette at Frankrike hadde ballen 60 prosent av kampen (mens motstander bare hadde ballen 40 prosent av kampen). Fjerde kolonne angir hvilket spillesystem eller formasjon lagene hadde som utgangspunkt. Formasjonen 4-3-3 henviser gjerne til et 4-3-3 system. Dette handler helt prosaisk om at en stiller med fire i backrekken, tre på midtbanen og tre i angrepet. Med andre ord dreier dette blant annet seg om dimensjonering av lagdeler. I denne framstillingen kaller vi dette for organisasjonsformen. I den femte kolonne er forsvarsløsningen til de ulike lagene i de ulike kampene registrert. Grunnleggende sett finnes det to ulike løsninger; markeringsforsvar og soneforsvar (Wade 1967/1975; Larsen et al 1994). Fotballen har imidlertid utviklet seg slik at en ikke kan snakke om en dikotomi men heller et kontinuum der mannsmarkering er et ytterpunkt og sonemarkering er det andre (Larsen et al 1994). I tillegg kan en snakke om såkalte hybride løsninger, hvor en enten veksler mellom to forsvarsløsninger eller ved at midtbanespillerne har konkrete markeringsoppgaver og eller soneansvar i forsvarsspillet.

ulike årsaker er av mer interesse enn andre. I gruppe A er regjerende verdens- og europamester Frankrike plukket ut. De er blant favorittene, det er varslet nyere organisasjonsformer og de innfrir ikke forventningene.

I gruppe B er favoritten Spania valgt ut. I gruppe C er favoritten Brasil plukket ut. De kvalifiserte seg hårfint og måtte velge en landslagssjef som av forbundet lenge hadde blitt regnet som uaktuell. I gruppe D ser vi nærmere på en ny fotballnasjon som på mange måter de siste årene har vært fokusert på de vi kaller organisasjonsvariablene innen fotball, nemlig USA. USA viser også i dette sluttspillet at de er fleksible og behersker flere ulike organisasjonsformer.

3.2 Gruppe A

Vi skal nå se på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe A. Denne gruppen bestod av regjerende verdensmester Frankrike, debutanten Senegal, Danmark og Uruguay.

Landslagssjefene i denne gruppen er Roger Lemerre (Frankrike), Morten Olsen (Danmark), Victor Pua (Uruguay) og Bruno Metz (Senegal). Av disse landslagssjefene er Bruno Metz den eneste importerte trener. Bruno Metz har trent en rekke franske klubber samt vært manager for Guinea. Roger Lemerre var landslagssjefen som var med på å føre Frankrike til EM-gull i 2000. Morten Olsen har vært libero på det danske landslaget på 1980-tallet og trener for nederlandske Ajax i en sesong. Tabell 3.1 viser

hvordan disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 3.1: Gruppe A

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Fra-Sen	0-1	60-40	433-541	S-H
Uru-Dan	1-2	47-53	4312-4411	H-H
Dan-Sen	1-1	52-48	442-541	H-H
Fra-Uru	0-0	55-45	442-433	S-H
Dan-Fra	2-0	44-56	433-4231	H-S
Sen-Uru	3-3	45-55	442-4312	H-H

Når det gjelder besittelse av ballen, ser vi at Frankrike er det laget som dominerer i denne gruppen. Frankrike besitter ballen mest i samtlige kamper, Danmark er nummer to i og med at laget besitter ballen mest i kampene mot Senegal og Uruguay. Når det gjelder organisasjonsformer tar alle lagene i bruk ulike varianter. Frankrike opptrer i ny formasjon i hver kamp. Disse formasjonene er 4-3-3, 4-4-2 og 4-2-3-1⁷⁶. Samtlige av disse formasjonene er kongruente med det vi har kalt en playmaking-strategi (jf. Michels 2001). Danmark tar i bruk formasjonene 4-4-1-1, 4-4-2 og 4-3-3. Disse formasjonene er mer orientert mot en playmaking-strategi enn en kontringsstrategi⁷⁷.

Uruguay bruker systemene 4-3-3 og 4-3-1-2. Disse er mer rettet mot playmaking enn kontrung. Både Frankrike, Danmark og Uruguay bruker de

⁷⁶ Mer utfyllende om 4-2-3-1, se for eksempel Lucchesi (2002b).

⁷⁷ Det danske angrepsspillet bygger på tyngde og fart. Rommedal og Grønkjær stormer frem på kantene og danner et tremannsangrep med Sand (spissen). Bakom dem ligger Jon Dahl Tomassen og fisker. Vingene bytter side. Ebbe Sand høyst på banen – rask, tøff og hodesterk.

nye bindeleddsformasjonene. Senegal bruker formasjonene 5-4-1 og 4-4-2. det er verd å merke seg her at Senegal bruker en ekstrem kontringsformasjon mot de to antatte favorittene i denne gruppen, Frankrike og Danmark. Senegal benytter formasjoner som er kontringsorienterte rent strategisk. Videre bør det kanskje nevnes at Senegal benytter en typisk kontringsformasjon i finalespillet. Senegal benytter 5-3-2 både mot Sverige og Tyrkia.

Frankrikes orientering mot de såkalte moderne organisasjonsformene er for så vidt en utvikling fra tidligere sluttspill. Både i 1998 og 2000 kunne vi se at Frankrike stort sett brukte 4-4-2 formen. Mot Danmark i dette sluttspillet kunne vi se dem oppstilt slik i 4-2-3-1: Fabien Barthez (k), Vincent Candela (B4), Lilian Thuram (B4), Marcel Desailly (B4), Bixente Lizarazu (B4), Patrick Vieira (BM2), Claude Makelele (BM2), Sylvain Wiltord (FM3), Zinedine Zidane (FM3), Christophe Dugarry (FM3) og David Trezeguet (S1).

Vi ser over at dette er en noe annerledes moderne organisasjonsform enn organisasjonsformen 4-3-1-2 enn den organisasjonsformen en forventet at Frankrike vil stille med (jf. 2.4). Vi ser at Frankrike i stedet stiller med en 4-3-3-1 der Zidanes frie rolle ikke kommer frem av den formelle oppstillingen.

Samtlige lag i denne gruppen er mer soneorienterte enn markeringsorienterte når det gjelder forsvarløsning. Ingen er imidlertid helt rendyrkede, vi kan snakke om hybride løsninger.

5-4-1 systemet

Det er verd å merke seg er organisasjonsformen 5-4-1 som benyttes av Senegal. Rent praktisk er det en backrekke på fem spillere, en midtbane på fire spillere og en ren angriper⁷⁸. Dette er i utgangspunktet den mest defensive formasjonen en har sett på lenge i et sluttspill. Formasjonen ble også brukt av lag som USA og Sør-Afrika. Rent tallmessig er formasjonen mer defensiv enn både 4-5-1 og 5-3-2.

I organisasjonsformen 5-4-1 suppleres en flat firebacklinje med en sweeper. Formen egner seg når motstanderens midtbane er mye raskere enn egen midtbane. Den ene spissen må arbeide svært mye og er en av spillerne som trenger reserver. Sweeper støtter både forsvarslinjen og midtbanen. Alle i forsvarslinjen er konsentrert om defensive oppgaver. 5-4-1 er en typisk kontringsformasjon og krever raske og ballsterke spillere i den sentrale midtbanen. Høyre og venstre midtbane tar seg av angrep på sidene. De fleste mål skjer ved kontringer⁷⁹.

Organisasjonsformer hos lagene som gikk videre

Senegal og Danmark er de lagene som gikk videre fra denne gruppen. Senegal spilte i en 5-3-2 formasjonen både mot Sverige og Tyrkia i henholdsvis 8.delsfinalen og kvartfinalen. Danmark benytter formasjonen 4-4-1-1 mot England i 8.delsfinalen.

⁷⁸ Offensivt med vingbacker og overlapp, kan systemet være 3-4-3.

⁷⁹ se for eksempel http://.soccernova.com/html/soccer_101/formations/5-4-1.htm

3.3 Gruppe B

I det kommende avsnitt ser vi på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe B. Denne gruppen bestod av Paraguay, Sør-Afrika, Spania og Slovenia.

Landslagssjefene i denne gruppen er Cesare Maldini (Paraguay), Jose Camacho (Spania), Jomo Sono (Sør-Afrika) og Srecko Katanec (Slovenia). Blant disse landslagssjefer er Cesare Maldini den eneste importerte. Cesare Maldini har hatt ansvar for det italienske juniorlandslaget, Milan og i 1998 ledet han det italienske landslaget i Frankrike (VM-98). Både Jose Camacho og Srecko Katanec er tidligere landslagsspillere på henholdsvis Spania og det tidligere Jugoslavia. Tabell 3.2 viser hvordan blant annet disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 3.2: Gruppe B

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Par-S-Afr	2-2	45-55	532-541	M-S
Spa-Slo	3-1	57-43	442-451	S-M
Spa-Par	3-1	55-45	442-451	S-M
S-Afr-Slo	1-0	54-46	442-451	S-M
Slo-Par	1-3	47-53	352-532	M-M
S-Afr-Spa	2-3	42-58	442-442	S-S

I denne gruppen er Spania det laget som scorer høyest med henblikk på ballbesittelse i samtlige kamper. Vi kan tolke dette på to måter. Spania dominerer alle innledende kamper i denne gruppen. Alternativet er å forstå det slik at Spania heller mest mot playmaking-strategiene. Det vil si at

Spania utelukkende opptrer i en 4-4-2 formasjon⁸⁰. Sør-Afrika er nummer to når det gjelder besittelse; de har ballen mest mot både Paraguay og Slovenia.

Når det gjelder organisasjonsformer, er det kun Spania som baserer seg på en fast formasjon i de innledende kamper i denne gruppen. I kampen mot Paraguay stiller Spania med følgende oppstilling: Iker Casillas (k), Puyol (B4), Fernando Hierro (B4), Nadal (B4), Juan Fran (B4), Luis Enrique (M4), Baraja (M4), De Pedro (M4), Raul (S2) og Diego Tristan (S2)⁸¹.

Det er verd å merke seg at Spania her en mer eller mindre fri offensiv mellomromsspiller (vandrende spiss) i Raul. Det interessante er at i motsetning til andre lag med frie mellomromspillere, kommer ikke dette fram i organisasjonsformen til Spania (som er 4-4-2).

Paraguay veksler mellom to kontringsorienterte organisasjonsformer, nemlig 5-3-2 og 4-5-1⁸². Sør-Afrika veksler mellom den nye og defensive 5-4-1 og det tradisjonelle 4-4-2. I dette tilfellet viser ikke datamaterialet samsvar mellom en bestemt strategi og organisasjonsformene. Slovenia veksler mellom 4-5-1 og 3-5-2. Heller ikke her viser datamaterialet noe samsvar med en bestemt overordnet strategi. Når det gjelder forsvarsløsninger eller forsvarsorienteringer ser Paraguay ut til å være mer markeringsorientert enn de andre, som er mer eller mindre soneorienterte.

⁸⁰ I finalespillet nytter imidlertid Spania en 4-5-1 formasjon.

⁸¹ Jf. <http://www.tv2.no/sport/fotball/fakta/match>

⁸² Mer utfyllende om 5-3-2, se for eksempel Fascetti & Scaia (1999) og Michels (2001). Mer utfyllende om en variant av 4-5-1, se for eksempel Larsen et al (1994)

Lagene som går videre fra denne gruppen er Paraguay og Spania. Paraguay nytter 5-3-2 formasjonen mot Tyskland. Spania nytter 4-4-2 mot Irland mens mot Sør-Korea nytter en formasjonen 4-5-1.

3.4 Gruppe C

Her skal vi se på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe C. Denne gruppen bestod av Brasil, Tyrkia, Kina og Costa Rica.

Landslagssjefene i denne gruppen er Luis Felipe Scolari (Brasil), Senol Gunes (Tyrkia), Velibor Milutinovic (Kina) og Alexandre Guimares (Costa Rica). Blant disse landslagssjefene er Bora Milutinovic den eneste importerte. Milutinovic er en av de trenere som har ledet flest landslag i VM-sluttspill. Eksempler er Mexico (1986), Costa Rica (1990), USA (1994) og Nigeria (1998).

Luis Felipe Scolari kom sent inn i bildet som brasiliansk trener – han så ut til å være en ikke-kandidat helt til Brasil var i skikkelige vanskeligheter (Bay 2002). Tabell 3.3 viser hvordan disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 3.3: Gruppe C

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Bra-Tyr	2-1	50-50	352-451	H-M
Kin-C-Ri	0-2	50-50	4132-4321	S-M
Bra-Kin	4-0	57-43	352-451	H-S
C-Ri-Tyr	1-1	45-55	532-451	M-M
C.Ri-Bra	2-5	47-53	352-352	M-H
Tyr-Kin	3-0	53-47	451-442	M-S

Brasil og Tyrkia er de lagene som dominerer rent besittelsesmessig i denne gruppen. I det innbyrdes oppgjøret mellom disse to nasjonene er besittelsen 50-50. Likevel er dette ikke noen entydig indikasjon på playmaking som hovedstrategi.

Når det gjelder organisasjonsformer er det kun Kina og Costa Rica som opptrer i de nye bindeleddsformasjonene. Kina veksler mellom 4-1-3-2, 4-5-1 og 4-4-2. Costa Rica veksler mellom 4-3-2-1, 5-3-2 og 3-5-2. Verd å merke seg er at Tyrkia opptrer i en fast formasjon i samtlige kamper, nemlig 4-5-1⁸³. Forut for sluttspillet prøvde Tyrkia ut en rekke ulike formasjoner og det ble forventet at laget ville stille med en mer offensiv formasjon under selve sluttspillet⁸⁴.

⁸³ Denne formasjonen bruker de i alle finalekamper med unntak av selve bronsefinalen der de spiller i en 4-4-2 formasjon. Hakan Sukur får støtte på topp og scorer sitt første mål etter å ha slitt mye i dette mesterskapet.

⁸⁴ De beste resultater under Senol Gunes hadde Tyrkia før sluttspillet med 3-3-3-1 formasjonen. De prøvde blant annet også ut 3-4-2-1, 3-5-2 og 4-4-2 (jf. <http://www.countrylife.co.uk/worldsoccer/worldcup.turkeypage.html>)

Tyrkia er det klart mest markeringsorienterte laget i denne gruppen. Interessant nok har Tyrkia samme organisasjonsform som det norske landslaget under Egil Olsen, men en helt annen forsvarsvariant. Både Brasil og Kina er mer soneorienterte, men Brasils utgangsformasjon bestående av en treer bak må klassifiseres som en hybrid forsvarsløsning. Denne forsvarsløsningen avviker sterkt fra det en tradisjonelt forventer seg fra Brasil.

Brasil er det mest interessante eksempel fra denne gruppen. Før sluttspillet var det usikkert hvordan Brasil ville framstå. Trener Scolari hadde et rykte som svært kynisk, resultatorientert og tiltider destruktiv klubbtrener (Bay 2002). Like fullt kunne ingen matche hans resultater med klubber som Gremico og Palmeiras det siste tiåret. Det var disse resultatene som gjorde at det brasilianske fotballforbundet (CBF), nærmest i desperasjon snudde seg mot Scolari da landslaget etter en katastrofal periode i 2001 sto i fare for å havarere i kvalifiseringen⁸⁵. Ryktene gikk om et defensivt orientert, forsiktig lag uten struktur og fasong og med nøkkelspillere som bare var stjerner når de hadde klubbdrakta på seg (Bay 2002)⁸⁶.

Grunnformasjonen til Brasil er 3-2-3-2, som kan justeres i en 3-5-2 eller 5-3-2 som de blant annet brukte i sine siste kvalifiseringskamper⁸⁷. Som

⁸⁵ Trenerne var Luxembourgo og senere Leao

⁸⁶ At Scolari ikke ville ta med Romario fikk selv presidenten til å reise bust. Han ble en tid sett på som folkets fiend nummer en. Før VM var Luis Felipe Scolari kanskje tidenes mest upopulære brasilianske landslagstrener.

⁸⁷ Grunnformasjonen 3-2-3-2 er et slags vingbackssystem. I dette systemet er de tre nøkkelspillerne alle senterbacker. Den ene har markeringsoppgave, mens de to andre skal dekke hver sin sone på siden og forbinde både angrep og forsvar på midtbanen.

tabell 3.3 viser, spiller Brasil med samme formasjon i alle innledende kamper, nemlig 3-5-2⁸⁸. Men det er verd å merke seg at Brasil benytter en 3-5-2 formasjon mot den normale 4-4-2 formasjon som en har nyttet i tidligere sluttspill. Sist Brasil brukte en 3-5-2 formasjon i et sluttspill var i 1990 under Sebastiao Lazaroni. Lazaroni ønsket da å løse Brasils historiske forsvarsproblemer.

Brasil stilte opp slik i en 3-5-2 organisasjonsform mot Tyrkia: Marcos (k), Lucio (B3), Edmilson (B3), Roque Junior (B3), Cafu (M5/B5), Gilberto Silva (M5), Juninho (M5), Ronaldinho (M5), Roberto Carlos (M5/B5), Ronaldo (S2) og Rivaldo (S2).

Oppstillingen over var typisk for Brasil i dette sluttspillet. Før sluttspillet ble det imidlertid forventet at Rivaldo ville ha en fri rolle i en 3-2-3-2 organisasjonsform. Med andre ord er oppstillingen over et eksempel på at den frie rollen ikke alltid fremgår av den formelle oppstillingen.

Magasinet World Soccer omtalte Scolari's Brasil som et defensivt orientert lag (kontringsorientert strategi). Jeg siterer; «*Eight players with defensive*

⁸⁸ I VM-sluttspillet i 1982 oppdaget en rekke trenere svakheter på midtbanen med de gamle systemene. Det ble i ulike land satt i gang en utforskning rundt nye systemer. 3-5-2 systemet er et forskningsbasert system. Systemet er knyttet til både argentineren Carlos Bilardo og Beckenbauer som eksponerte verden for systemet i Mexico i 1986. Litteraturen er både uklar og tvetydig om opphavet, i enkelte tekster nevnes den danske landslagstrener Sepp Piontek som utformerer. I enkelte kampanalyser ser det ut til at vesttyskerne av og til spilte med denne formasjonen under Jupp Derwall. Rinus Michels (2001) forbinder imidlertid Beckenbauer med 5-3-2 systemet som er en variant og som kom noe senere.

*characteristics means creativity is in hand of only three, a much-criticised feature of big Phils teams*⁸⁹.»

De tre kreative spillerne World Soccer sikter til er blant annet Ronaldo, Rivaldo og Ronaldinho. Alle disse er ekstreme typer som spillere. Rivaldo og Ronaldinho er typer som fyller rollen som skapende mellomromsspiller, i Brasil kalt *meia*⁹⁰. Det er verd å lagge merke til at denne frie offensive mellomromsspilleren ikke kommer frem av organisasjonsformen til Brasil. Med andre ord skiller Brasil seg ut sammen med Spania i forhold til andre landslag som fristiller mellomromsspillerne.

Gilberto Silva hadde en annen kjent rolle i brasiliansk fotball, nemlig *volante*. Dette er den tilbaketrukne og statiske spilleren sentralt på midtbanen. Silva ble grovarbeideren og ballvinneren, han som nesten alltid er bak ballen og går i duellene for så å distribuere enkelt videre⁹¹.

Det brasilianske systemet i 2002 var som tidligere nevnt et brudd med det som gjerne omtales som det nasjonale brasilianske 4-4-2 system (Goncalves & Mazzei 1998)⁹². Bay (2002) fulgte Brasil tett under

⁸⁹ <http://countrylife.co.uk/worldsoccer/worldcup/brasilpage.html>

⁹⁰ Storheter som tidligere har hatt denne *meia*-rollen er Gerson (i 1970), Zico (1978, 1982) og Socrates (1982).

⁹¹ Sclaris defensive grunnholdning avtegnert seg også i formasjonene før sluttspillet. Brasil spilte med et tilnærmet 5-3-2 system (med 3-2-3-2 som grunnformasjon) med Juan som libero og Lucio og Edmilson som stoppere.

⁹² Denne nasjonale strategi eller filosofi fikk sitt definitive utformingsmessige gjennombrudd i 1978 under daværende landslagssjef, Claudio Coutinho. Dette systemet har en meget interessant «oversettelseshistorie» som starter før sluttspillet i 1958 og går helt frem til Mario Zagalo's små justeringer forut for sluttspillet i 1998. Disse justeringene var i retning av et 4-3-

sluttspillet. Han mener at Brasil spilte med tre midtbacker og det var dette som ga Cafu og Roberto Carlos det de trengte for å skape det offensive trykket som Brasil holdt nesten i hele sluttspillet. Bay (2002) mener at dette gjorde det mulig for en av de tre midtbackene, fortrinnsvis Edmilson eller Lucio å ta med seg ballen fremover for å skape overtall med ikke altfor stor risiko⁹³.

Lagene som går videre fra denne gruppen er Tyrkia og Brasil. Brasil nytter fremdeles 3-5-2 systemet både mot Belgia og England i finalespillet. Tyrkia nytter fortsatt 4-5-1 formasjonen både mot Japan og Senegal.

3.5 Gruppe D

I det kommende avsnitt ser vi på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe D. Denne gruppen bestod av vertsnasjonen Sør-Korea, Polen, USA og Portugal.

Landslagssjefene i denne gruppen er Guus Hiddink (Sør-Korea), Jerzy Engel (Polen), Bruce Arena (USA) og Antonio Oliveira (Portugal). Blant disse landslagssjefene er Guus Hiddink den eneste importerte. I 1998 ledet

1-2 system, dvs. mer av samme medisin som i 1978. Claudio Coutinho var for øvrig en av de viktigste taktiske translørene i denne lange etappen.

⁹³ Før sluttspillet ble det antatt at Roque junior ville være libero i en backlinje bestående av tre eller fem spillere, avhengig av hvor høyt ytterbackene, Roberto Carlos og Cafu lå på banen. Med utgangspunkt i dette stilte en del spørsmål om det ville falle for stor defensivt ansvar på Vampeta Emerson (Disse må falle tilbake og dekke/sikre de luker som skapes når Roberto Carlos og Cafu beveger seg fremover. Hovedoppgaven til Lucio og Edmilson er å markere/kontrollere motstanderens angrepsspillere.)

han det nederlandske landslaget og har siden dette hatt korte perioder som trener for henholdsvis Real Madrid og Real Betiz. Tabell 3.4 viser hvordan disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 3.4: Gruppe D

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
S.Ko-Pol	2-0	51-49	3412-442	S-S
USA-Por	3-2	43-57	541-442	S-S
S.Ko-USA	1-1	57-43	352-442	S-S
Por-Pol	4-0	51-49	4231-343	S-M
Pol-USA	3-1	36-64	3133-442	M-S
Por-S.Ko	0-1	45-55	4231-433	S-S

Tabellen viser at i gruppe D er lagene temmelig like med henblikk på ballbesittelse. De ulike lagene dominerer i ulike kamper. Polen overrasker som kontringslag mot USA der de vinner kampen 3-1 med 36 prosent ballbesittelse. Når det gjelder organisasjonsformer varierer alle lagene i de innledende kamper. Portugal varierer mellom 4-4-2 og 4-2-3-1. Sør-Korea varierer mellom 3-4-1-2, 3-5-2 og 4-3-3⁹⁴.

USA varierer mellom den meget defensive 5-4-1 og 4-4-2. Polen varierer mellom 4-4-2 og de langt mer offensive 3-4-3 og 3-1-3-3⁹⁵. USA er det eneste laget i gruppen som holder på mer eller mindre tradisjonelle formasjoner, de resterende lagene er innom de nye bindeleddsformasjonene.

⁹⁴ Mer utfyllende om 3-4-1-2, se for eksempel Lucchesi (2002b)

⁹⁵ Mer utfyllende om 3-4-3, se for eksempel Bangsbo & Peitersen 2000; Kormelink & Seeverens 1997; Michels 2001; Lucchesi 2002a.

USA spilte slik i en 5-4-1 organisasjonsform mot Portugal: Brad Friedel (k), Anthony Sanneh (B5), Pablo Mastroeni (B5), Jeff Agoos (B5), Eddie Pope (B5), Frankie Hejduk (B5), John O'Brien (M4), Earnie Stewart (M4), DaMarcus Beasley (M4), Landon Donovan (M4) og Brian McBride (S1).

Oppstillingen over viser altså at USA nytter en organisasjonsform som passer kontringer. Brian McBride er alene på topp foran en midtbanefirer og en forsvarsfemmer. USAs kontringsstrategi kan også til en viss grad til uttrykk gjennom at laget kun hadde ballen 43 prosent av kampen, mens Portugal hadde den hele 57 prosent.

Samtlige lag i denne gruppen er soneorienterte⁹⁶. Det interessante her er Sør-Korea som er soneorientert med en treer bak, noe som er uvanlig i internasjonal fotball. Treeren bak holder Sør-Korea på i hele finalespillet. Det bør i tillegg nevnes at Sør-Korea var meget disiplinerte og imponerte rent fysisk gjennom sine utrettelige og raske forflytninger av lagdelene i angrep og forsvar. Dette har nærmest vært sett på som en umulighet i norsk fotball som tradisjonelt har hatt sin styrke fysisk.

Fra denne gruppen er det USA og Sør-Korea som går videre. USA nytter 3-1-4-2 formasjonen mot Mexico og 4-4-1-1 formasjonen mot Tyskland. Sør-Korea nytter 3-4-1-2 formasjonen både mot Italia, Spania og mot Tyskland i semifinalen.

⁹⁶ Unntaket er Polen, som under en del usikkerhet er sortert som et markeringsorientert lag.

3.6 Oppsummering

Vi husker fra kapittel 2 at de tre spørsmålene som skulle undersøkes empirisk var: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? og (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002.

Jeg har i dette kapittel presentert datamaterialet for gruppene A-D i dette sluttspillet vis a vis disse spørsmålene. Så langt ser det ut til å være en diversifiseringstendens med henblikk på organisasjonsformer. En rekke lag veksler mellom ulike organisasjonsformer og dimensjonering av backkjenen. I kapittel fem og utover skal vi systematisere og analysere disse dataene videre. Først skal datamaterialet for gruppene E-H presenteres i neste kapittel.

4.0 Gruppe E-H: Prestasjon av datamateriale

4.1 Innledning

I dette kapittelet presenteres datamaterialet fra de resterende grupper i sluttspillet. Mer presist dreier dette seg om gruppe E, F, G og H. Presentasjonen av materialet bygger på samme mal som i kapittel tre.

På samme vis som i kapittel 3 vil jeg også i dette kapittel være mer grundig i presentasjonen av enkelte lag i de ulike grupper. I gruppe E er Tyskland et slikt lag som jeg vil gå nærmere i dybden av. Tyskland er interessant i kraft av at de stort sett alltid må holdes som en av favorittene samt at Tyskland (tidligere Vest-Tyskland) tradisjonelt har vært distinkt som representanter for bestemte ideer innen fotballen.

I gruppe F velger jeg å gå noe dypere inn på Argentina og England. Argentina er på forhånd de største favorittene i dette sluttspillet og har ofte stått for noe nytt innen fotballen. England er særdeles interessante fordi landet har en lang tradisjon for en bestemt spillestil. De har i de siste tre sluttspillene vært mer kontinental enn vanlig. England er også interessant fordi de oppnådde straks suksess i kvalifiseringen da de for første gang ansatte en utlending som landslagssjef.

I gruppe G vier jeg Italia noe mer oppmerksomhet enn de andre lagene. Italia er en av favorittene og det knytter seg forventninger til at de vil anvende en av det vi har kalt de nye organisasjonsformene. I gruppe H får Japan noe mer oppmerksomhet. Dette er basert på noen forhåndsforventninger og at møtet mellom en fransk trener og japansk kultur kan være interessant i se nærmere på.

4.2 Gruppe E

I det kommende avsnitt ser vi på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe E. Denne gruppen bestod av Tyskland, Irland, Saudi-Arabia og Kamerun.

Landslagssjefene i denne gruppen er Rudi Völler (Tyskland), Mick McCarthy (Irland), Nasser AL-Johar (Saudi-Arabia) og Winfried Schafer (Kamerun). Blant disse landslagssjefene er tyskeren Winfried Schafer den eneste importerte landslagssjef. Rudi Völler er tidligere landslagsspiller og verdensmester. Han overtok et tysk landslag i store vansker, blant annet i en systemkrise. Tabell 4.1 viser hvordan blant annet disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 4.1: Gruppe E

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Tys-Irl	1-1	42-58	352-442	M-S
Kam-S.Ara	1-0	60-40	532-532	H-H
Kam-Tys	0-2	56-44	352-3142	H-M
S.Ara-Irl	0-3	49-51	532-442	H-S
Irl-Kam	1-1	47-53	442-442	S-H
Tys-S.Ara	8-0	53-47	352-442	M-H

Kamerun besitter ballen mest i samtlige av sine kamper i gruppe E. Dernest følger Irland. Tyskland besitter ballen kun mest i kampen mot Saudi-Arabia. Når det gjelder organisasjonsformer, er Irland det eneste laget som spiller med sin faste organisasjonsform 4-4-2. Saudi-Arabia varierer mellom 5-3-2 og 4-4-2. Kamerun varierer mellom 5-3-2 og 4-4-2. Tyskland varierer mellom 3-5-2 og 3-1-4-2. Tyskland er således det eneste laget i gruppen som bruker de nye bindeleddsformasjonene⁹⁷.

Før sluttspillet kunne vi blant annet lese følgende forventninger om Tyskland; «*Tyskland spiller i en 3-4-1-2 formasjon. Michael Ballack er han ene. Ballack demonstrerte sin store kapasitet for Bayern Leverkusen i Champions League. Rollen hans er den samme som Veron, Zidane og Totti har.*»

⁹⁷ Det tyske angrepet kretser rundt pasningssterke Michael Ballack som mater både angripere og yttermidbanespillere med nyttige pasninger. De sterkeste offensive kreftene er sentralt både Ballack og Deisler er gode dypledsspillere som kan forsterke angrepsparet. targetspillerne framme (Klose, Jancker, Bierhoff). Ziege godt skudd og god kantspiller med gode innlegg.

Slik spilte Tyskland 3-1-4-2 mot Kamerun: Oliver Kahn (k), Thomas Linke (B3), Carsten Ramelow (B3), Christoph Metzelder (B3), Dietmar Hamann («fremskutt libero», evt.anker/bildeledd)⁹⁸, Torsten Frings (M4), Bernd Schneider (M4), Christian Ziege (M4), Michael Ballack (M4), Miroslav Klose (S2) og Carsten Jancker (S2).

Det vi ser overfor er at i denne moderne organisasjonsformen eller oppstillingen er det ikke gjort rom for Michael Ballack i en (oppstillingsmessig) fri rolle. I stedet inngår han som (muligens som en slags spilmacher) i midtbanefireren. Det vi derimot ser er at det i denne formen er gjort rom for en bindeleddsrolle eventuelt fremskutt libero mellom forsvarstreeren og midtbanefireren. Vi ser at det er Dietmar Hamann som innehar denne rollen. Dette skal vi komme nærmere tilbake til i kapittel seks.

Når det gjelder forsvarsorienteringer, har Kamerun og Saudi-Arabia hybride løsninger, Irland er soneorientert og Tyskland er markeringsorientert i den innledende kamper⁹⁹. En interessant observasjon i dette sluttspillet er at Tyskland legger om og blir langt mer soneorienterte. Tyskland spiller med en tilnærmet flat firer bak i flere finalekamper. I semifinalen mot Sør-Korea spiller Tyskland med følgende

⁹⁸ Vær oppmerksom på dette interessante poeng omkring tolkningsrammer en beskriver og analyserer fotball ut i fra. Da Rudi Völlers tyskland forut for sluttspillet prøvde ut Carsten Ramelow i samme bindeleddsrolle, hadde ikke tyske journalister en terminologi for å beskrive dette. De hadde imidlertid vel 30 års tradisjon med å beskrive liberoen. Interessant nok kalte journalistene Ramelow i denne posisjonen for fremskutt libero i mangel på terminologi.

⁹⁹ Usikkerhet rundt forsvarsløsningene til Kamerun og Saudi-Arabia (sekundærdata).

firebacklinje og mer soneorientert: Frings, Ramelow, Linke og Metzelder. Dette 4-4-2 systemet spiller de også mot Paraguay med¹⁰⁰.

I utgangspunktet og før sluttspillet bygger det tyske forsvarsspillet i regelen på en trebacklinje som bygger mer på plasseringsdyktighet enn hurtighet. På midtbanen er Haman den defensive balansespilleren som skal bryte motstanderens angrep og gi backlinjen støtte. Deislens og Ballacks oppgaver er mer å styre motstandernes oppspill. Ballack er god i luften. Mye av tyskernes lave forsvar bygger på målvakten Kahn. Han er god på linjen men har også et stort straffeområdespill og styrer forsvaret som en dirigent.

Lagene som går videre fra denne gruppen er Tyskland og Irland. Tyskland nytter 4-4-2 formasjonen mot Paraguay og 3-5-2 formasjonen mot USA. Irland nytter sin 4-4-2 formasjon mot Spania. I semifinalen mot Sør-Korea nytter Tyskland igjen en 4-4-2 formasjon.

4.3 Gruppe F

I det kommende avsnitt ser vi på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe F. Denne gruppen bestod av Argentina, Nigeria, Sverige og England.

¹⁰⁰ Mot Kamerun spiller Linke, Ramelow og Metzelder. Haman foran dem. Mot Irland spiller Linke, Ramelow og Metzelder. Mot Saudi-Arabia: Metzelder, Ramelow og Linke.

Landslagssjefene i denne gruppen er Adigboye Onigbinde (Nigeria), Marcelo Bielsa (Argentina), Sven-Göran Eriksson (England), Lars Lagerback (Sverige) og Tommy Söderberg (Sverige). Vi ser altså tre svensker i dette selskapet. Dette betyr at Sverige hadde et delt lederskap og at England hadde importert trener utenfra. Eriksson har tidligere trent IFK Göteborg, Benfica (1982-84), Roma (1984-87), Fiorentina (1987-89), Benfica (1989-92), Sampdoria (1992-97), Lazio (1997-2001) og overtok det engelske landslaget i 2001. Tabell 4.2 viser hvordan blant annet disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 4.2: Gruppe F

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Arg-Nig	1-0	55-45	343-442	M-M
Eng-Sve	1-1	53-47	442-4132	S-S
Sve-Nig	2-1	48-52	4132-433	S-M
Arg-Eng	0-1	65-35	343-442	M-S
Nig-Eng	0-0	52-48	433-442	M-S
Sve-Arg	1-1	34-66	4132-3313	S-M

Med henblikk på ballbesittelse dominerer Argentina samtlige innledende kamper i gruppe F. Mot Nigeria, England og Sverige har Argentina ballen henholdsvis 55, 65 og 66 prosent av kampen. Dette indikerer et samsvar med playmaking som strategi.

Ser vi videre på de organisasjonsformene Argentina benytter, er det også her et samsvar med playmaking som strategi. Argentina nytter 3-4-3 og

den nye og svært offensive 3-3-1-3 formasjonen¹⁰¹. Argentina så ut til å ha sluttspillet mest offensive lag og strategi¹⁰².

Før sluttspillet kunne vi blant annet lese følgende forventninger til Argentina; «*Argentina spiller i en 3-3-1-3 formasjon. Juan Sebastian Veron er han ene. Bevegelig, pasningssikker og gjennombruddssterk like bak spissene. Veron skjermes og dyrkes. I så stor grad at det ikke er plass til superstjernene Batistuta og Crespo på banen samtidig*».

Termen den ene overfor henspeiler på den frie bindeleddsspilleren. Dessverre fikk vi i liten grad oppleve Veron i denne rollen. Slik spilte et skadepreget Argentina 3-3-1-3 mot Sverige: Pablo Cavallero (k), Jose Chamot (B3), Walter Samuel (B3), Mauricio Pochettino (B3), Javier Zanetti (M3), Juan Sorin (M3), Pablo Aimar (M3), Matias Almeyda (bindeledd/playmaker), Ariel Ortega (S3), Gabriel Batistuta (S3) og Claudio Lopez (S3).

¹⁰¹ I 1978 spilte Argentina 4-3-3, i 1982 1-3-3-3/4-3-3, og i både 1986, 1990, 1994 og 1998 var 3-5-2 systemet gjennomgangstonen. Marcelo Bielsa bryter altså med 3-5-2 tradisjonen og innfører et nytt 3-3-1-3 system (som har utgangspunkt i 3-3-2-2 som grunnformasjon). Mer utfyllende om 3-4-3, se for eksempel Bangsbo & Peitersen 2000; Kormelink & Seevers 1997; Michels 2001; Lucchesi 2002a.

¹⁰² Roberto Ayala var den viktige liberoen som dessverre var skadet i sluttspillet. Med han på plass hadde en forventet at ytterbackene i trebacklinjen Pochetta og Samuel ville ha ansvar for hver sin respektive sone, mens Ayala ville styre og holde dybden i midten som libero. De defensive midtbanespillerne, Simeone eller Veron var forventet å holde sammen forsvarsspillet mellom lagdelene, en rolle som krever stor arbeidskapasitet og taktisk blikk. På kantene trekker Zanetti og Sorin til utrommet for motstandernes vinger og slår lynkjapt om til angrep.

Det vi ser her, er at det ikke er Veron, som på forhånd ble forventet i denne rollen. På grunn av skader er det tidligere Laziospiller Matias Almeyda som har denne rollen. Videre ser vi at førstevalget i midtforsvaret, Roberto Ayala ikke er med på grunn av skade.

Både Sverige og England spiller med fast organisasjonsform. England spiller mer britisk enn på lenge i et stramt organisert 4-4-2 system¹⁰³. England hadde for eksempel følgende oppstilling mot Argentina: David Seaman (K), Danny Mills (B4), Ashley Cole (B4), Rio Ferdinand (B4), Sol Campbell (B4), David Beckham (M4), Paul Scholes (M4), Nicky Butt (M4), Owen Hargreaves (M4), Michael Own (S2), Emile Heskey (S2).

Det som er interessant her er at det ikke bare er det bakre ledd som er organisert flatt. I tillegg er midtleddet til England tilnærmet flat. Med denne midtleddsorganisering skiller England seg fra både fransk, nederlandsk og brasiliansk midtbaneorganisering. I forhold til disse eksemplene representerer England en klarere orientering mot stram organisering. Med andre ord er England stramt organisert i de innledende kamper.

¹⁰³ England spiller i det en kan kalle en svengelsk variant av 4-4-2 systemet. Det er derfor viktig å bemerke at det finnes en rekke ulike varianter av 4-4-2 systemet. For eksempel skiller det 4-4-2 systemet som Brasil tradisjonelt har nyttet seg fra de andre varianter. I den brasilianske varianten har sidebackene en svært viktig rolle i angrepsoppbyggingen. Når dette skjer vil sidebackenes rom bli sikret av en midtstopper og igjen blir dekket av en sentral midtbanespiller (som vil fungere som sweeper for midtbanen) og overta det sentrale forsvarsspillet. Michels (2001:25-26) skriver om midtbanespilleren: «*His task is to be a kind of sweeper in the midfield and he plays a key role in distributing short and long passes.*»

Sverige hadde justert sitt tradisjonelle 4-4-2 system. Sverige spiller i bindeleddsformasjonen 4-1-3-2 der Tobias Linderoth er anker for midtbanen eller alternativt forstått som bindeledd mellom forsvaret og midtbanetreeren. Nigeria veksler mellom 4-4-2 og 4-3-3. Nigeria ser også ut til å være mest markeringsorientert i gruppen. England og Sverige er mest soneorienterte.

Sverige og England er lagene som går videre fra denne gruppen. Sverige nytter sin 4-1-3-2 formasjon mot Senegal. England nytter 4-4-2 systemet både mot Danmark og i mot Brasil.

4.4 Gruppe G

I det kommende avsnitt ser vi på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe G. Denne gruppen bestod av Kroatia, Mexico, Ecuador og Italia.

Landslagssjefene i denne gruppen er Javier Aguirre (Mexico), Mirko Jozic (Kroatia), Giovanni Trapattoni (Italia) og Hernan Dario Gomez (Ecuador). Colombianeren Hernan Dario Gomez er den eneste importerte trener i dette selskapet. Javier Aguirre er tidligere landslagsspiller. Verd å vite er at assistenten til Mirko Jozic er Herboje Braovic som senere blir trener for Lyn.

Giovanni Trapattoni overtok Italia etter Dino Zoff som førte laget til EM-sølv i 2000. Trapattoni varslet i skuffelse over dette resultatet en

tilbakevending til catenaccio. Trapattoni har tidligere ledet både Juventus, Inter og Bayern München. Tabell 4.3 viser hvordan blant annet disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 4.3: Gruppe G

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Kro-Mex	0-1	37-63	4312-352	M-M
Ita-Ecua	2-0	40-60	442-451	M-S
Ita-Kro	1-2	53-47	442-4231	M-M
Mex-Ecua	2-1	63-37	352-442	M-S
Ecua-Kro	1-0	52-48	442-31321	S-M
Mex-Ita	1-1	60-40	352-3412	M-M

Tabellen og datamaterialet viser at Mexico er det klar mest dominerende laget i denne gruppen med henblikk på besittelse av ballen. Mexico dominerer samtlige kamper. Dette indikerer at Mexico har playmaking som overordnet strategi. Dette kommer også dels til uttrykk gjennom at Mexico konsekvent holder på organisasjonsformen 3-5-2.

De resterende lagene varierer med henblikk på organisasjonsform. Ecuador varierer mellom 4-5-1 og 4-4-2. Kroatia varierer mellom en rekke nye bindeleddsformasjoner som 4-3-1-2, 4-2-3-1 og 3-1-3-2-1. Italia varierer mellom 4-4-2 og 3-4-1-2¹⁰⁴. Vi ser at Italia og Kroatia har i bruk bindeleddsformasjoner¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Mer utfyllende om organisasjonsformen 3-4-1-2, se for eksempel Lucchesi 2002b.

¹⁰⁵ Italia – vanligvis 3-5-2. Mexico nytter fortsatt sin 3-5-2 formasjon mot USA, Italia nytter 3-4-1-2 mot Sør-Korea.

Forventningene til Italia var blant annet følgende: «*Italia spiller i en 3-4-1-2 formasjon. Francesco Totti er han ene. En kreativ tilrettelegger som i størst mulig grad skal få ballen rettvendt og i fart. I samme posisjon på banen som Veron og Zidane.*»

Italia stilte opp slik en gang i den «moderne» 3-4-1-2 organisasjonsformen mot Mexico: Gianluigi Buffon (k), Fabio Cannavaro (B3), Alessandro Nesta (B3), Paolo Maldini (B3), Gianluca Zambrotta (M4), Christiano Zanetti (M4), Dominiano Tommasi (M4), Christian Panucci (M4), Francesco Totti (bindeledd/playmaker), Filippo Inzaghi (S2) og Christian Vieri (S2).

Oppstillingen over viser at Roma-spilleren Francesco Totti har en fri rolle (playmaker) bak spissene Filippo Inzaghi og Christian Vieri. Videre ser vi den sterke backtreeren er på plass gjennom Fabio Cannavaro, Alessandro Nesta og Paulo Maldini. for øvrig kan det neves at denne oppstillingen ikke er så ulik de oppstillingene Dino Zoff nyttet i EM 2000.

4.5 Gruppe H

I det kommende avsnitt ser vi på aktuelle data omkring resultater, ballbesittelse, formasjoner og forsvarsløsninger for gruppe H. Gruppe H bestod av vertsnasjonen Japan samt Belgia, Russland og Tunisia.

Landslagssjefene i denne gruppen er Philippe Troussier (Japan), Oleg Romantsev (Russland), Robert Waseige (Belgia) og Ammar Souayah

(Tunisia). Russlands landslagssjef ledet også Russland i EM i 1996 i England. Russland nyttet da organisasjonsformene 4-5-1 og 4-4-2.

I dette selskapet er Philippe Troussier en importert landslagssjef. Troussier kom til Japan etter å ha vært manager for Elfenbenskysten, Nigeria, Burkina Faso og Sør-Afrika. Tabell 4.4 viser hvordan disse trenernes tanker om fotball materialiserte seg i de innledende runder.

Tabell 4.4: Gruppe H

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Jap-Bel	2-2	56-44	352-442	S-S
Rus-Tun	2-0	59-41	352-532	M-H
Jap-Rus	1-0	49-51	352-352	S-M
Tun-Bel	1-1	42-58	451-442	H-S
Bel-Rus	3-2	50-50	442-352	S-M
Tun-Jap	0-2	41-59	451-352	H-S

I gruppe H ser Japan og Russland ut til å være noe mer ballbesittende enn Belgia og Tunisia. Når det gjelder organisasjonsformer holder Belgia konsekvent på et soneorientert 4-4-2 system. Russland holder seg noe overraskende konsekvent til et 3-5-2 system. Tunisia varierer mellom 4-5-1 og 5-3-2, to formasjoner som er orientert mot kontring som overordnet strategi.

Philippe Troussier's Japan holdt fast på organisasjonsformen 3-5-2 i alle innledende kamper. For eksempel var dette oppstillingen mot Russland: Seigo Narazaki (K), Naoki Matsuda (B3), Tsuneyasu Miyamoto (B3), Koji Nakata (B3), Tomakazu Myojin (M5), Junichi Inamoto (M5), Kazuyuki

Toda (M5), Hidetoshi Nakata (M5), Shinji Ono (M5), Takayuki Suzuki (S2) og Atushi Yanagisawa (S2).

Japan spiller altså 3-5-2 med en soneorientert treer bak¹⁰⁶. Denne løsningen har faktisk blitt utprøvd av det norske landslaget rundt 1990 (Olsen 1990; 1991; Larsen 1992). Som vi var inne på i forbindelse med Sør-Korea har dette vært uvanlig i internasjonal fotball. Rundt 1990 ble denne løsningen diskutert i norsk fotball, men funnet altfor risikofyllt (jf. Olsen 1990)¹⁰⁷. Japan passer også inn under det som har vært betegnet som den asiatiske fotballen; fysisk utholdende, raske forflytninger av lagdelene og litt risikofyllt¹⁰⁸.

4.6 Oppsummering

På samme vis som i forrige kapittel har jeg presentert et datamateriale for å besvare følgende spørsmål empirisk: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? og (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002.

¹⁰⁶ For mer informasjon om Japans tidligere spillemønstre, se for eksempel Yamanaki et al 1997; Yamanaki et al 2002.

¹⁰⁷ Mer utfyllende om den norske utforskningen, se for eksempel Olsen 1990, 1991; Larsen et al 1994.

¹⁰⁸ Formasjoner hos lagene som gikk videre: Belgia nytter 4-4-2 mot Brasil. Japan nytter 3-5-2 mot Tyrkia.

Mer presist har vi sett på de innledende kamper fra gruppe E, F, G og H i dette VM-sluttspillet. Disse gruppene har bestått av lag som Tyskland, Irland, Kamerun, Saudi-Arabia, Argentina, Nigeria, England, Sverige, Kroatia, Mexico, Italia, Ecuador, Japan, Belgia, Russland og Tunisia. I sum ser vi at det er et mangfold i hvilke organisasjonsformer som blir benyttet av lagene over. Dette skal vi komme mer utfyllende tilbake til i de neste kapitlene. Blant annet skal vi se på hva som er tendensene, nyheter og eventuelle unntak.

5.0 Organisasjonsformer

«VM vil nemlig også bli et oppgjør med de tradisjonelle tallkombinasjonene vi kjenner så godt: 4-4-2, 4-3-3, kanskje også 3-5-2 og definitivt den norske klassikeren: 4-5-1»
(Øivind A Monn-Iversen, Dagbladet)

5.1 Innledning

Jeg har i de foregående kapitlene presentert og kommentert datamaterialet fra de innledende kampene i sluttspilletts åtte grupper. Jeg har også tidligere presentert de tre spørsmålene som undersøkes empirisk. Disse var: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? og (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002.

I dette kapittel er det spørsmål (a) vi konsentrerer oss om. Først ser vi på de store trekk med henblikk på hvordan lagene dimensjonerer sitt forsvar, sin midtbane og sitt angrep rent organisasjonsmessig. Med andre ord er det snakk om organisasjonsformer, det vil si formasjoner og spillesystemer.

Etter at vi har fått en viss oversikt over de store trekk, ser vi nærmere på forholdet mellom det vi har kalt konvensjonelle og moderne organisasjonsformer. Dernest ser vi nærmere på et interessant funn i

datamaterialet samt hvorvidt lagene skifter mellom ulike organisasjonsformer i de innledende kampene.

5.2 Det store bildet – Diversifisering i organisasjonsformer

Vi ser nå på tendensene rundt organisasjonsformer i dette sluttspillet innledende kamper. Tabell 5.1 gir i vår sammenheng følgende opplysninger. Med utgangspunkt i kolonne 1 får vi opplysninger om hvilke organisasjonsformer som er i bruk i de innledende kamper samt antallet organisasjonsformer. Kolonne 1 gir videre opplysninger om hvordan lagene dimensjonerte det bakre ledd (forsvaret), (midtleddet) midtbanen og (frontleddet) angrepet i sluttspillet innledende kamper.

Det ble spilt 48 innledende kamper i VM-sluttspillet 2002. Med andre ord kunne en organisasjonsform ha blitt nyttet 96 ganger i sluttspillet innledende kamper. Kolonne to i tabellen angir hvor mange ganger de ulike organisasjonsformene ble benyttet av sluttspillet 32 deltagende lag.

Kolonne tre i tabell 5.1 angir prosentvis bruk av organisasjonsformene i forhold til totalen, det vil si de 96 tilfellene. Blant annet ser vi at 4-4-2 nyttes i 30,2 prosent av tilfellene.

Kolonne fire i tabell 5.1 angir hvor mange av lagene som en nytter de ulike organisasjonsformene *en eller flere ganger*. Med andre ord er kategoriene (verdiene) over organisasjonsformene ikke gjensidig utelukkende og

uttømmende, det vil si at et lag kan telles opp til tre ganger da det kan nytte inntil tre organisasjonsformer i de innledende kampene.

Kolonne fem angir prosenten på lagene som nytter en organisasjonsform en eller flere ganger. Prosenten er regnet ut med utgangspunkt i det totale antall lag som er 32. Vær også oppmerksom på at vi har tatt utgangspunkt i kategoriene som ikke er gjensidig utelukkende og uttømmende.

Tabell 5.1: Organisasjonsformer som ble brukt i sluttspillet

Organisasjonsform	Antall ganger	Prosent	Antall lag	Prosent
4-4-2	29	30,2	17	53,1
3-5-2	18	18,8	9	28,1
4-5-1	10	10,4	6	18,8
5-3-2	7	7,2	5	15,6
4-3-3	6	6,3	5	15,6
4-2-3-1	5	5,2	3	9,4
5-4-1	4	4,2	3	9,4
4-1-3-2	4	4,2	2	6,3
3-4-3	3	3,1	2	6,3
4-3-1-2	3	3,1	2	6,3
3-4-1-2	2	2,1	1	3,1
4-4-1-1	1	1,0	1	3,1
4-3-2-1	1	1,0	1	3,1
3-1-4-2	1	1,0	1	3,1
3-3-1-3	1	1,0	1	3,1
3-1-3-3	1	1,0	1	3,1
3-1-3-2-1	1	1,0	1	3,1
	N=96	100	N=32	100

Tabell 5.1 viser at i dette sluttspillets innledende kamper ble det benyttet hele 17 ulike organisasjonsformer. Dette er generelt sett et langt høyere antall organisasjonsformer enn både VM-sluttspillet i 1994, EM-sluttspillet

i 1996, VM-sluttspillet i 1998 og EM-sluttspillet i 2000. I disse sluttspillene ble det nyttet mellom 7 og 10 ulike organisasjonsformer.

Tabell 5.1 viser også hvor mange ganger og prosent for hver av organisasjonsformene. Vi ser blant annet at 4-4-2 er den mest anvendte organisasjonsformen etterfulgt av 3-5-2. Siden disse organisasjonsformene har vært de mest populære organisasjonsformene i mange serier samt internasjonal fotball, er ikke dette spesielt overraskende. Organisasjonsformen 4-4-2 har vært et fast innslag i samtlige VM-sluttspill etter 1966. I VM-sluttspillet i 1974 var det brukt av enkelte lag, men får en jevn tilslutning i sluttspillene i 1978 og 1982.

I utgangspunktet er denne organisasjonsformen et brasiliansk design i og med at den tar utgangspunkt i de to firebackssystemene 4-2-4 og 4-3-3 som Brasil i de to foregående sluttspillene eksponerer verden for. I 1966 benytter England 4-3-3 i de første kampene for så å legge om til den nye organisasjonsformen 4-4-2 (Leatherdale 1994)¹⁰⁹. I ettertid vet en at lag har utviklet denne organisasjonsformen i ulike retninger. For eksempel opererer en med en offensiv og defensiv variant av denne organisasjonsformen (Noonan 2002; Hyndman 2002a, 2002b).

3-5-2 har vært et fast innslag i samtlige EM- og VM-sluttspill siden 1986. Dette systemet kan en si kom som et svar på det vi kan kalle midtleddsproblemet. Mange trakk den konklusjon i etterkant av VM-

¹⁰⁹ Vær oppmerksom på at litteraturen som omtaler VM-sluttspillet i 1966 er svært uenig og tvetydig med henblikk på hvordan England egentlig spilte. Batty (1969) presiserer ytterligere hvordan England egentlig spilte..

sluttspillet i 1982 at de tradisjonelle organisasjonsformene var blitt uhensiktsmessige da de var for svakt dimensjonerte på midtbanen (eller midtledet). Overtaket på midtbanen ble av mange oppfattet som en kritisk faktor for suksess slik fotballen hadde utviklet seg.

Svært overraskende ser vi imidlertid at organisasjonsformen 4-5-1 er den tredje mest brukte i dette sluttspillets innledende kamper. Hele 6 lag, det vil si 18,8 % av lagene nytter denne formen. Mange mente at 4-5-1 ikke ville bli benyttet i dette sluttspillet og at dette er en organisasjonsform som stort sett er populær i norsk fotball.

Litt overraskende benytter Tyrkia organisasjonsformen 4-5-1 i samtlige innledende kamper i stedet for sin tradisjonelle 3-5-2. Organisasjonsformen 4-5-1 har vi sett sporadisk i bruk i sluttspillene etter 1982 der Tele Santanas Brasil bruker en variant i enkelte kamper¹¹⁰. Den ble gjerne kalt den brasilianske kondoren. I 1986 nytter blant annet Portugal og Marokko (under brasiliansk trener) denne¹¹¹.

I EM 1996 i England nyttes også organisasjonsformen 4-5-1 av flere lag, nemlig Frankrike, Spania og Russland. Frankrike nytter formen mot Romania, Bulgaria og Spania i de innledende kamper. I Finalespillet nytter Frankrike 4-5-1 mot Nederland, mens de nytter 4-4-2 mot Tsjekkia. Spania

¹¹⁰ Organisasjonsformen 4-5-1 introduseres av daværende u-landslagstrener, Egil Olsen, så tidlig som i 1982 (Pettersen 2002).

¹¹¹ Valerij Lobanovskijs Sovjetunionen i VM-sluttspillet i 1986 bør kanskje også nevnes her. Det var i følge mange vankelige å si sikkert om en hadde en eller to spisser. For øvrig ser det i litteraturen ut til at denne formen hadde en variant i Tunisias 1-3-5-1 allerede i VM-sluttspillet i 1978 (Morisbak 1978b).

nytter 4-5-1 mot Romania og Russland nytter 4-5-1 mot Italia (jf. Veseth et al 1996). I VM-sluttspillene i 1994 og 1998 samt EM-sluttspillet i 2000, er det denne organisasjonsformen som primært blir benyttet av det norske landslaget under henholdsvis Egil Olsen og Nils Johan Semb.

Organisasjonsformen 5-3-2 innehar fjerdeplassen. Denne organisasjonsformen oppfattes av mange som en defensiv variant av 3-5-2 eller alternativt at 3-5-2 er en offensiv variant av 5-3-2. Denne organisasjonsformen ble brukt av mange lag i sluttspillet i 1990. Blant annet nevnes Franz Beckenbauer i enkelte bidrag som en av utformerne av denne formen. Tysklands bruk av denne formen hadde preg av å være et vingbacksystem i 1990. Dette innebar at backene på et brasiliansk vis hadde et meget stort arbeidsområde på det tyske laget. Når vingbackene til Tyskland deltok i angrep ble oppstillingen 3-5-2. Med bakgrunn i dette oppfattet mange at Tyskland spilte 3-5-2, mens de i realiteten hadde et 5-3-2 vingbacksystem (Michels 2001).

Tabell 5.1 viser også noe overraskende at organisasjonsformen 4-3-3 kun brukes seks ganger av fem lag. Dette har vært en av de mest brukte formene i internasjonal fotball. Denne formen kom inn i fotballen allerede i 1962 da Brasil hadde justert sitt 4-2-4 system (Lodziak 1966; Sund 1997; Gray 1999). Siden dette sluttspillet har 4-3-3 i en eller annen variant vært et fast innslag og en av de mest anvendte organisasjonsformene i internasjonal fotball.

Overraskende er det også at organisasjonsformen 3-4-3 nyttes tre ganger og fordelt på to lag. Disse er Argentina og Polen. Verd å merke seg er at

Argentina under Marcelo Bielsa ser ut til å ha forlatt sitt 3-5-2 system som en har brukt siden 1980-tallet.

Vi har tidligere vært inne på at vi i dette sluttspillet er blitt eksponert for en ny og meget defensiv organisasjonsform. Mer presist handler det om 5-4-1 som dreier seg om fem i forsvar, fire på midtbanen og en spiss. Denne organisasjonsformen ble benyttet fire ganger fordelt på tre lag som Sør-Afrika, USA og Senegal.

Selv om det er en rekke organisasjonsformer i bruk i dette VM-sluttspillet, finnes det en rekke formasjoner som er fraværende. Den ene formasjonen er 3-6-1 systemet som har blitt brukt av det amerikanske landslaget, Tsjekkia i EM-sluttspillet i 1996 og av tyske klubblag (Martin 2001; Veseth et al 1996). Videre finner vi få typiske liberosystemer i bruk, noe vi skal komme tilbake til senere. Eksempler på slike liberosystemer er 1-3-4-2, 1-3-3-3, 1-3-5-1, 1-2-5-2 og 1-2-4-3.

De organisasjonsformene i tabellen som består av fire eller fem sifferkombinasjoner, kalles gjerne bindeleddsformasjoner. Jeg har i denne framstillingen kalt dette moderne organisasjonsformer. Vi ser av tabellen at det totalt nyttes hele 10 forskjellige bindeleddsformasjoner i dette VM-sluttspillet. Som vi skal komme tilbake til kan disse formasjonene betraktes på ulike vis. De kan forstås som et ønske om å tydeliggjøre bestemte roller. De kan forstås som en lingvistisk fornyelse av systemer som innebærer «*spilmachere*» eller *playmakere*. De kan også forstås som mellomvarianter av de konvensjonelle organisasjonsformene.

I neste avsnitt ser vi nærmere på de moderne organisasjonsformene. En foreløpig oppsummering til å er at det store bildet er en diversifisering av organisasjonsformer. I forhold til tidligere sluttspill opererer lagene i langt flere former.

5.3 Konvensjonelle og «moderne» organisasjonsformer

4-3-3 er en konvensjonell organisasjonsform, mens 4-3-1-2 er et eksempel på en såkalt moderne organisasjonsform. Før dette sluttspillet ble det uttrykt en rekke forventninger om hva tendensene ville være. Noen sentrale forventninger gikk ut på at i dette sluttspillet ville være en skillevei mellom konvensjonelle organisasjonsformer og det vi her kaller de moderne organisasjonsformene. Blant annet har vi tidligere vært inne på at Øyvind A. Monn-Iversen (2002) forventet at dette sluttspillet ville være gjennombruddet for disse nye organisasjonsformene.

Jeg var i forrige avsnitt inne på at det ble nyttes hele 10 forskjellige såkalte moderne organisasjonsformer. De som nyttes er 4-2-3-1, 4-1-3-2, 4-3-1-2, 3-4-1-2, 4-4-1-1, 4-3-2-1, 3-3-1-3, 3-1-3-3 og 3-1-3-2-1. I tabell 5.2 nedenfor skal vi skille mellom to grupper av slike moderne organisasjonsformer. Den ene gruppen, moderne med windscreen, består av organisasjonsformer der mellomromsspilleren er stilt opp mellom det bakre ledd (forsvaret) og midtleddet (midtbanen). Det er den andre gruppen av organisasjonsformer som Monn-Iversen (2002) omtaler, der bindeleddsspilleren enten er plassert i frontleddet (angrepet) eller mellom midtleddet (midtbanen) og frontleddet (angrepet).

Tabell 5.2 gir altså en oversikt over både hvor mange ganger konvensjonelle organisasjonsformer nyttes og hvor mange ganger moderne organisasjonsformer nyttes i sluttspillet 48 innledende kamper, det vil si i alt 96 tilfeller. Dette fremgår av kolonne 2. I kolonne 3 angis fordelingen i prosent av antall tilfeller som er 96. Kolonne 4 angir antall lag som nytter de ulike formene en eller flere ganger i løpet av de innledende kamper. Videre gir tabellen denne fordelingen i prosent i forhold til det totale antall lag som er 32. Dette kommer frem i kolonne 5.

Tabell 5.2: Konvensjonelle og moderne organisasjonsformer i VM 2002

Organisasjonsformer	Antall ganger	Prosent	Antall lag	Prosent
Konvensjonelle	76	79,2	18	56,3
Moderne med windscreen	7	7,3	5	15,6
Moderne med playmaker	13	13,5	9	28,1
	N=96	100	N=32	100

Det som i tabell 5.2 omtales som konvensjonelle organisasjonsformer er altså formasjoner med treleddete sifferkombinasjoner. Eksempler på slike formasjoner er 4-4-2, 3-5-2, 4-5-1, 5-3-2, 3-4-3, 4-3-3 og 5-3-2. Vi ser av tabellen at slike formasjoner ble nyttet i 76 av 96 tilfeller, det vil si 79, 2 prosent. Videre ser vi at hele 18 av 32 lag nyttet slike konvensjonelle organisasjonsformer.

Moderne organisasjonsform med defensiv mellomromsspiller

Det som i tabell 5.2 omtales som *moderne organisasjonsformer med windscreen* dreier seg om organisasjonsformer der bindeleddsspilleren er plassert mellom det bakre ledd (forsvaret) og midtleddet (midtbanen). Vi kan kalle dette den defensive mellomromsspilleren. Den rollen går i fotballkretser under ulike navn som windscreen, windscreen wiper, midtbaneanker og fremskutt libero. Denne typen moderne formasjoner kunne materialisere seg i følgende ulike sifferkombinasjoner: 4-1-3-2, 3-1-4-2, 3-1-3-3 og 3-1-3-2-1.

Tabell 5.2 viser at denne typen moderne organisasjonsform ble nyttet i 7 av 96 tilfeller. Det var fem ulike lag som nyttet slike organisasjonsformer en eller flere ganger. Dette utgjør 15,6 prosent av alle lagene.

Moderne organisasjonsform med offensiv mellomromsspiller

Det som i tabell 5.2 omtales som *moderne organisasjonsformer med playmaker* dreier seg om at bindeleddsspilleren enten er i mellom midtleddet (midtbanen) og framleddet (angrepet) eller er helt på topp. Vi kan kalle dette den offensive mellomromsspilleren. Det er denne typen bindeleddsspiller som er av spesiell interesse i forhold til begrepene vi tidligere har vært inne på. Slike varianter kunne materialisere seg i følgende organisasjonsformer: 4-2-3-1, 4-3-1-2, 3-4-1-2, 4-4-1-1, 4-3-2-1, 3-3-1-3.

Tabell 5.2 viser at denne varianten av moderne organisasjonsformer ble nyttet i 13 av 96 tilfeller (13,5 %). Videre viser tabellen at 9 av 32 lag

nyttet en slik type moderne organisasjonsform en eller flere ganger i løpet av de innledende kamper.

Det vi bør være oppmerksom på at dette er de tilfellene der mellomromsspilleren eller bindeleddet formelt kommer frem i organisasjonsformen. I VM-sluttspillet 2002 finner vi eksempler på slike spillere som ikke formelt er innskrevet i formasjonene. To eksempler er Brasil og Spania som begge opererte i en tradisjonell formasjon¹¹².

Som vi har vært inne på, blir det samlet sett i VM-sluttspillet 2002 benyttet hele 17 ulike formasjoner. Av disse formasjonene kan hele 10 omtales som moderne organisasjonsformer. Dette er en solid økning av antall organisasjonsformer i bruk dersom en sammenligner med tidligere EM- og VM-sluttspill. Organisasjonsformene i bruk i de siste EM-og VM-sluttspill ligger i mellom 7 og 10 ulike former.

Dersom vi tar utgangspunkt i antall tilfeller av totalen på 96, er det vanskelig å si at det er en tendens til at de nye organisasjonsformene tar over. Det er få lag som utelukkende nytter disse nye formene. Sverige er ett av unntakene. De nytter konsekvent et 4-1-3-2 system hvor Tobias Linderoth fungerte som anker mellom den flate fireren og midtbanen. (På 1970-tallet var 1-3-3-3 det institusjonaliserte systemet på landslaget, dernest ble dette systemet avløst av et svensk-engelsk (svengelsk) 4-4-2 system.).

¹¹² Enkelte vil muligens inkludere England og Beckham her, men datamaterialet fra sluttspillet i 2002 indikerer at England var strengt organisert i tilnærmet to flate firere i de to bakerste ledd.

Når det gjelder disse to ulike gruppene av moderne organisasjonsformer, skal dette følges opp i avsnitt 5.4 i dette kapittel og avsnitt 6.6 i forbindelse med forsvarsorganisering.

5.4 Den offensive mellomromsspilleren

Som jeg har nevnt tidligere skal vi i dette avsnitt rette et spesielt fokus på det vi kan kalle den offensive mellomromsspilleren. Denne mellomroms- eller bindeleddsspilleren kan minne om andre roller vi kjenner fra fotballen. Eksempler er spilleoppleggeren, *der spielmacher*, playmakeren, den kreative spilleren, ballføren, mellomromsspilleren, den moderne nummer 10. I enkelte kulturer går denne spilleren under ulike navn som *meia*, *der spielmacher* og *mezzopunta*.

Vi husker fra tidligere at Monn-Iversen (2002) forventet at VM-sluttspillet i 2002 ville bli individualistenes og stjernenes mesterskap, mer presist; «*De som har evnen til å avgjøre en kamp. Og motet til å våge. Det er ikke tilfeldig at vi finner de tre største individualistene hos de tre største VM-favorittene: Totti for Italia. Veron for Argentina. og selvfølgelig: Zidane fra Frankrike.*¹¹³»

Jeg var i kapittel 2 inne på at et mulig opphav til de moderne organisasjonsformene var det jeg kalte neolatinsk fotball. Denne retningen var i EM-sluttspillet i 2000 gjerne representert ved landslagssjefer som Roger Lemerre, Dino Zoff, Jose Camacho og Humberto Coelho. Den

¹¹³ Monn-Iversen, Ø.A (2002): Et VM for stjernene i Dagbladet onsdag 29.05.2002

daværende nederlandske landslagssjefen, Frank Rijkaard, ble også inkludert i denne gruppen¹¹⁴. En av grunnene til at en kunne snakke om en neolatinsk fotball er at en i større grad enn tidligere fristiller enkelte stjerner, det vil si å gi dem en friere rolle i laget¹¹⁵. Med andre ord vil dette si at det en kunne observere som mønster i 2000, kan en nå se er tatt høyde for i organisasjonsformene eller formasjonene.

Den spillertypen eller rollen som Monn-Iversen (2002) har forventninger om og som jeg knyttet til neolatinsk fotball, har slektninger eller finnes i ulike fotballkulturen. I brasiliansk fotball kalles denne spilleren for *meia* (Bay 2002). Dette er den skapende mellomromsspilleren og i dette VM-sluttspillet var det Rivaldo og Ronaldinho som fylte rollen.

I tidligere sluttspill for Brasil har det vært Gerson (i 1970), Zico (i 1978 og 1982) og Socrates (i 1982). Selv om det er Gerson som tar en slik rolle i Mario Zagalo`s Brasil i VM-sluttspillet i 1970, er det ikke før på slutten av 1970-tallet at denne rollen blir mer eller mindre formalisert i brasiliansk landslagsfotball (Concalves & Mazzei 1997). Det er Claudio Coutinho som utformer det nye brasilianske systemet der en opererer med en tilbaketrukket og en framskutt midtbanespiller. Dette kalles gjerne diamant på fotballspråket.

Andre mulige opphav til den offensive mellomromsspiller finner vi i den kontinentale playmakeren. Den tyske varianten kalles gjerne *spielmacher*.

¹¹⁴ Det kan imidlertid diskuteres om ikke nederlandsk fotball skiller seg noe ut fra denne gruppen.

¹¹⁵ Hvor nytt dette er kan diskuteres; Jf. Platini, Maradona. Best

Tidlig på 1980-tallet hadde også Michel Platini en friere rolle på det franske landslaget, blant annet fritatt for markeringsoppgaver eller sonedekking. Videre finner vi et mulig opphav i det sterkt markeringsorienterte italienske mesterlaget fra VM-sluttspillet i 1982.

Eggen (1983b) retter fokus på bindeleddsrollen i det laget som han fremholder som det mest forbilledlige kontringslag han har sett. Jeg siterer Eggen (1983b:45): «*Min påstand er at Italia fra et rent defensivt utgangspunkt gjennom turneringen utviklet noe av det beste vi har sett av offensiv og konstruktiv kontringsfotball. Videre mener jeg å finne nøkkelen til denne angrepssuksessen i at bindeleddet mellom forsvarssonen og angrepssonen, Conti, begynte å fungere.*»

Det er altså bindeleddsrollen innenfor en typisk kontringsorientert strategi Eggen (1983b) omtaler her. Vi siterer Eggen (1983b:45) videre: «*Bindeleddet, dvs. den spiller (de spillerne) som har hovedansvaret for pasningsforbindelsen mellom forsvarssone og angrepssone, er altså etter min mening den viktigste faktoren for å lykkes med en god kontringsstil.*»

Eggen (1983b:45) forklarer den italienske suksessen videre på følgende måte: «*Italias Rossi og Graziani var sjanseløse i de innledende runder i VM fordi bindeleddet hos Italia ikke fungerte (..). Først når Conti på høyresiden og delvis Antognioni sentralt kom inn i den rollen, ble det sveis på angrepsspillet.*»

Som tidligere nevnt kommenterer Eggen (1983b) bindeleddsrollen innenfor en kontringsorientert strategi. Det bør tillegg nevnes at i italiensk

fotball har en operert med andre fluktige roller uten å være så rendyrket kontringsorientert som Italia i VM-sluttspillet i 1982¹¹⁶.

De eksemplene jeg har omtalt over, viser at det finnes mulige opphav til den offensive mellomromsspilleren allerede i de tradisjonelle formasjonene og at dette kan gå relativt langt tilbake i tid. Den offensive mellomromsspilleren blir imidlertid mer interessant dersom en setter dette inn i en større sammenheng, som for eksempel Giulianotti (1999) gjør. Giulianotti (1999) ser blant annet på de modernistiske og postmodernistiske uttrykkene i fotballen eller alternativt de fordiktiske og postfordiktiske uttrykkene. Mens firebackssystemet med sin vekt på teamarbeid, system og strenge organisering er et modernistisk uttrykk, er vår offensive mellomromsspiller en postfordiktisk uttrykk.

Giulianotti (1999:135) sier at denne rollen har et navn i italiensk fotball, *mezzopunta*¹¹⁷, og er en arv fra Maradonas tid i italiensk serie A: «*In Italy, since the late 1980s, the post-modern solution has been found in attack. Much has been made of the role of the mezzopunta who plays a creative role between midfield and attack*»

Videre skriver Giulianotti (1999) om egenskapene som denne spilleren vanligvis har, på følgende måte: «*Usually, the mezzopunta has the exceptional vision, ball-control and dribbling skills of the classic inside-forward. He receives the ball early and in some space, facing the*

¹¹⁶ Eksempler på spillere som senere har hatt flyktige roller er Baresi og Maldini.

¹¹⁷ Roy Hodgson mener å ha sett mezzopunta-rollen/posisjonen bli spilt så tidlig som på 70-tallet av Eric Gates i Ipswich (World Soccer, June 1997)

opposition rather than with his back to goal. Defenders face uncertain choices, when confronted with this anomalous player, who is like matter out of place`, being neither forward (to be marked closely) nor midfielder (to be left to midfield colleagues). Great mezzopunta players include the gifted Italians of the 1990s, such as Manchini, Baggio and Zola; all learned their position at a time when the peerless Maradona was reinventing Napoli.»

En mulig tolkning av det overnevnte er at en bevisst har forsøkt å modernisere organisasjonsformene som følge av kapabilitetsøkning hos enkelte spillere. Det finner imidlertid andre mulige forklaringer. En nyere innsikt fra organisasjonsforskningen er at et mulig utfall av endringsprosesser er at eksisterende praksis får nye navn eller etiketter (Czarniawska & Joerges 1996). Med andre ord dreier endringen som om *lingvistiske fornyelser* samtidig som eksisterende praksis er relativt lik det nye som skal innføres. Med utgangspunkt i denne innsikten kan derfor de nye organisasjonsformene tolkes som lingvistiske fornyelser fremfor substansielle¹¹⁸.

En annen interessant tolkning av disse nye oppstillingene eller moderne organisasjonsformene, er at de kan ses som mellomvarianter mellom ulike hovedsystemer/formasjoner. Tar vi utgangspunkt i 3-4-1-2 som blant annet Italia nyttet seg av dette sluttspillet, kan denne oppstillingen betraktes som en mellomting mellom organisasjonsformene 3-5-2 og 3-4-3. I det

¹¹⁸ Slike nye etiketter. Både Weick (1985) og Czarniawska-Joerges (1993) har tidligere påpekt at slike «labels» klassifiserer, det vil si at de forsøker å fortelle oss for eksempel hva organisasjonsformene er.

italienske tilfellet er Roma-spilleren Francesco Totti den ene som ligger bak spissene og som opptrer i rommet foran midtbanen.

Avhengig av om Totti legger seg tett opp til midtbanen eller spissene (eller på flankene), blir formasjonen 3-5-2 eller 3-4-3. Med andre ord kan dette tolkes som at enkelte taktiske oppgaver er desentralisert til denne bindeleddsspilleren¹¹⁹.

Tar vi for oss de enkelte nye formasjonene en etter en vil vi se at dette ofte er en mellomting av to konvensjonelle organisasjonsformer. Et mer hjemlig eksempel er Rosenborg i starten av 2002 sesongen. Rosenborg tapte flere av kampene ved seriestart. Dette utløste en spekulasjon om at Rosenborg-systemet var blitt for gammeldags og at konkurrentene nå viste dets svakheter. Dette sendte Rosenborg ut i en periode med justeringer der en ville utforske hvordan organisasjonsformen 4-4-2 ville fungere for Rosenborg. Som en del av justeringene eller utforskningen av et 4-4-2 system, prøvde en ut 4-3-1-2 formasjonen der Hassan El Fakiri hadde en fri rolle mellom midtbanen og angrepet. I lys av denne tolkningen har altså trenere et langt større repertoar til å kunne foreta mindre taktiske justeringer.

Mezzopunta-rollen kan også forstås og tolkes i lys av begrepene fordisme og postfordisme, eller modernitet og postmodernitet. Denne rollen kan tolkes som en slags oppløsning av den strenge organiseringen av laget til fordel for desentralisering av taktikk til denne frie spilleren, fleksibilitet,

¹¹⁹ Nå bør det presiseres at dette er en noe lett tolkning av spillsystemer. I rendyrket form er det relativt stor forskjell på 3-4-3 og 3-5-2. En distinkt forskjell er at 3-5-2 har to rene spisser.

den flyktige organisasjonsformen som i deler av kampen kan være 3-5-2 og i andre deler 3-4-1-2 eller 3-4-3¹²⁰.

Mellomromsspilleren av 2002 er en slags postmoderne løsning innen fotballen. En spiller får fri dressur og gjør spillesystemet flyktig. I enkelte sekvenser er formasjonen 3-4-3, i andre 3-5-2 eller 3-4-1-2. Form og organisering nedtones til fordel for fleksibilitet, flyktighet, uforutsigbarhet og variasjon. Enkelte mener dette er analogi til overgangen fra *fordisme* til *postfordisme*, fra spesialisering til fleksibel spesialisering, fra moderne til postmoderne uttrykk. Det store bildet eller det konkrete uttrykk er en vekst i antall formasjoner, altså mer mangfold og variasjon.

Oppsummert kan det sies at den rollen som for eksempel Monn-Iversen (2002) hadde forventninger om i forbindelse med dette VM-sluttspillet, har flere mulige opphav. Det mest interessante er den flyktige mezzopuntaposisjonen som kan føres tilbake til Diego Maradonas tid i italienske Napoli på 1980-tallet. Denne flyktige mellomromsspilleren representerer videre et meget interessant uttrykk både med henblikk på fotballens taktiske og estetiske aspekter. Spilleren er en slags oppløsning av den strenge organisasjonstenkningen. I enkelte faser av en kamp kan laget spille 4-4-2, i andre enten 4-3-1-2, 4-3-2-1, 4-3-3 og 4-1-3-2. En spiller med spesielle egenskaper kan skape ekstrem fleksibilitet. Taktikk og

¹²⁰ Giulianotti (1997:135) peker på et meget interessant moment: «The mezzopunta's influence is now inscribed in the numerical geometry of football tactics, as coaches and fans alike speak of teams playing in four digit formations, just as they had done with WM.»

organisering er altså ikke nødvendigvis i hende på trenere, men på den enkelte spiller.

5.5 Fra organisasjonsformen 3-4-3 til 5-4-1?

I tabell 5.1 over ser vi at organisasjonsformen 3-4-3 nyttes tre ganger i de innledende runder. Inkluderer vi Polens bruk av 3-1-3-3 og Argentinas bruk av 3-3-1-3 ble varianter av 3-4-3 brukt hele 5 fem ganger¹²¹. Dette er en interessant tendens når en tenker på at Nederland ikke kvalifiserte seg og at dette systemet mer eller mindre har forventet å bli forlatt i internasjonal fotball.

Organisasjonsformen 3-4-3 ble utviklet av Rinus Michels på 1970-tallet og videreført av Johann Cryuff og atter videreutvikling av Louis Van Gaal¹²². Systemet er forbundet med Ajax, det nederlandske landslag og den spanske klubben FC Barcelona¹²³. Etter at Ajax og det nederlandske landslaget mer eller mindre har gitt slipp på dette systemet er det blitt mindre og mindre brukt i internasjonal fotball. Symptomatisk er at til og med Rinus Michels (2001:58) ikke regner dette som et selvstendig spillesystem lenger:

¹²¹ Inkluderer vi finalespillet ble denne organisasjonsformen brukt

¹²² Med dette menes at Johann Cryuff lette etter spillere i Ajax og Barcelona som kunne påta seg de krevende oppgaver, mens Louis Van Gaal gikk mer systematisk til verks og skolerte alderbestemte og juniorspillere til å bli kapable til dette systemet (Michels 2001).

¹²³ Se for eksempel Kormelink & Seeverens (1997) angående trenerfilosofien til Louis Van Gaal og andre Ajax-trenere.

«I do not see this as the fourth organizational form, because it is hardly used by anybody. At Barcelona, Van Gaal played with this system. This was an exception to the rule. You can also look at it as an attacking variation of the well known 4:3:3»¹²⁴.

En interessant observasjon er at 3-4-3 og 5-4-1 er rakte motsetninger som organisasjonsformer. 3-4-3 er den mest offensive konvensjonelle organisasjonsformen og 5-4-1 er den mest defensive organisasjonsformen i dette sluttspillet (og ble brukt 4 ganger og av tre lag). Disse organisasjonsformene er de mest ekstreme eller rendyrkede eksemplene på organisasjonsformer som passer det vi har kalt *playmaking* og *kontring* som overordnede lagstrategier.

Med andre ord kan vi med utgangspunkt i det overnevnte forvente at lag som bruker henholdsvis 3-4-3 og 5-4-1 har helt ulik spillestil. Det teoretisk interessante er at dersom de ytre backer i 5-4-1 systemet har oppgaver som det vi forbinder med vingbacker, kan en 5-4-1 formasjon lett bli en 3-4-3 formasjon i angrep.

¹²⁴ Michels (2001:66) skriver videre senere om hans erfaringer og hvorfor han beveget seg bort fra denne organisasjonsformen: «*It does not matter which organizational form a trainer chooses to use, his creed should always be: to never choose an organizational form that conflicts with the qualities of your team, made under pressure of others or due to the public opinion. In 1988, I experienced the negative consequences of such a decision. After the successes at the European Championship, I became the trainer at Bayern Leverkusen in Germany. I gave in to the wish of the club's management to play a Dutch attacking style football, although I did not have the player personnel to execute that system. It turned out to be a fiasco.*»

Parallellen til dette teoretiske resonnementet finner vi i Beckenbauers justering eller translasjon av organisasjonsformen 3-5-2. Hans translasjon bestod i at 5-3-2 var det defensive utgangspunktet som materialiserte seg i 3-5-2 i angrep¹²⁵.

Spørsmålet blir imidlertid om ikke resonnementet over er mest av teoretisk interesse enn en empirisk realitet? En innvending som en bør være klar over er at 3-4-3 er knyttet til et gjennomtenkt system og fotballfilosofi. Dersom en skal kunne snakke om at 5-4-1 er en translasjon eller variant av, er det organisasjonsformen 3-4-3 og ikke det klassiske 3-4-3 systemet som Ajax nyttet i sin tid. Som en variant av den mer abstrakte og generelle 3-4-3 organisasjonsformen, er 5-4-1 formen interessant kombinert med vingbacker¹²⁶.

5.6 Hyppighet av fleksible organisasjonsformer (fleksibel dimensjonering)

Fleksible organisasjonsformer eller fleksibel dimensjonering dreier seg lagene har en fleksibel lagstruktur, det vil si om de i løpet av de innledende runder veksler mellom ulike organisasjonsformer eller forsvarssystemer.

¹²⁵ Lyns nye trener høsten 2002 var H. Braovic som kom fra en assistenttrenerjobb i det Kroatiske landslaget. På sikt, dvs. neste sesong ønsket Braovic å innføre dette systemet i Lyn, noe som begivenhetene senere ikke ga han anledning til. Kroatia spilte med følgende organisasjonsformer i de innledende kamper: 4-3-1-2, 4-2-3-1 og faktisk 3-1-3-2-1. Sistnevnte organisasjonsform ser ut til å være en variant av 3-4-3.

¹²⁶ I organisasjonsformen 5-

Tabellen nedenfor viser i hvor stor grad lagene endret spillesystemer og formasjoner i fra kamp til kamp i de innledende kampene¹²⁷.

Tabell 5.3: Faste og fleksible organisasjonsformer

Variabel	Antall lag	Prosent
Fast organisasjonsform	12	37,5
Veksling mellom to organisasjonsformer	12	37,5
Veksling mellom tre organisasjonsformer	8	25,0
	32	100

Tabell 5.3 over viser at 12 av 32 lag i dette sluttspillet innledende kamper nytter en fast formasjon. For eksempel nyttet England og Irland 4-4-2 systemet i alle sine kamper. Tabell 5.3 viser at 12 lag veksler mellom to formasjoner og hele 8 lag veksler mellom tre ulike formasjoner i løpet av de innledende kampene. 20 av 32 lag, det vil si 62,5 prosent av lagene veksler en eller annen gang mellom en eller flere organisasjonsformer i de innledende kamper.

I et mer historisk perspektiv dette noe høyere enn ved tidligere VM-sluttspill. I 1982 veksler Østerrike og Frankrike mellom 1-3-4-2 og 1-3-3-3. Nord-Irland veksler mellom 4-4-2 og 1-3-3-3. Vest-Tyskland vekslet faktisk mellom organisasjonsformene 1-3-3-3 og 1-2-4-3 (Haagenrud et al

¹²⁷ Vær imidlertid oppmerksom på at tabellen ikke viser endringer i de enkelte lag i de enkelte kamper som for eksempel følge av spillerbytte. Tabellen tar utgangspunkt i utgangspoppstillingene.

1982)¹²⁸. I 1986 er det også relativt få lag som veksler. Frankrike spiller en kamp med 4-4-2 før de går over til 1-3-4-2. England bruker to organisasjonsformer, nemlig 4-3-3 og 4-4-2 (Furrer & Vogel 1986).

Tabell 5.3 over illustrerer at det er vel så vanlig å skifte mellom spillesystemer som å holde på et fast system i de innledende kamper. Dette kan dreier seg om kapabilitetene i lagene. Det kan imidlertid også dreie seg om at en vektlegger de såkalte organiseringsvariablene i fotball. I kamper er det for eksempel vanlig at en veksler mellom 5-3-2 og 3-5-2 eller for eksempel 4-5-1 og 4-3-3.

Videre viser tabell 5.3 at en skifter mellom ulike backsystemer og hvordan en dimensjonerer forsvaret. I sum indikerer dette på en tendens i retning av fleksibel dimensjonering og fleksibel organisering. Inkluderer vi finalespillet peker USA seg ut som et lag som veksler mye. USA bruker som tidligere nevnt følgende organisasjonsformer; 5-4-1, 4-4-2, 3-1-4-2 og 4-4-1-1. Dette kan tyde på at USA var et taktisk og organiseringsorientert lag.

Tyskland som i utgangspunktet i sin filosofi har 3-2-3-2 som grunnformasjon, nytter både 3-5-2, 3-1-4-2 og 4-4-2. Sør-Korea som før Guus Hiddinks overtakelse tradisjonelt spilte i 5-3-2, varierer i dette sluttspillet mellom 3-4-1-2, 3-5-2, 4-3-3 og 3-4-1-2. Italia varierte også, vanligvis bruker en 3-5-2, men i sluttspillet vekslet Italia mellom 4-4-2 og

¹²⁸ Legg for øvrig merke til at sistnevnte organisasjonsform er et 3-4-3 liberosystem.

3-4-1-2. Senegal vekslet som tidligere nevnt mellom 5-4-1, 4-4-2 og 5-3-2, også i finalespillet.

Til slutt er det verd å merke seg at Argentina var det laget som stod for de mest offensive organisasjonsformene, nemlig 3-4-3 og 3-3-1-3. Brasil og Tyrkia holdt så å si samme organisasjonsform mesterskapet igjennom.

5.7 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på organisasjonsformene, det vil si formasjonene og spillesystemene som ble benyttet i dette sluttspillet i Japan og Sør-Korea. Vi har altså sett på det ene av de tre spørsmålene som skulle undersøkes empirisk, nemlig (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002?

Tabell 5.4: Oppsummering omkring organisasjonsformer

	Homogenisering	Heterogenisering	Hybridisering
Organisasjonsform	- 4-4-2 er den hyppigst benyttede organisasjonsformen	+ Fordobling i antall benyttede organisasjonsformer	+ Flere mellomvarianter, bindeleddsformasjoner

Tabell 5.4 er en oppsummering av funnene rundt organisasjonsformer. Det eneste funn som til en viss grad underbygger homogeniseringsteser er at organisasjonsformen 4-4-2 er mye benyttet i de innledende kampene.

Denne organisasjonsformen ble benyttet i 30,2 % av alle tilfeller og fordelt på hele 53,1 % av lagene.

Det som støtter heterogeniseringstesen er at det i forhold til de fleste tidligere VM- og EM-sluttspill er en fordobling i antall ulike organisasjonsformer. Det ble i Japan og Sør-Korea benyttet 17 ulike organisasjonsformer. til sammenligning ble det for eksempel i VM-sluttspillet i 1986 benyttet 7 ulike organisasjonsformer (Jf Furrer & Vogel 1986).

Det som gir støtte til hybridiseringstesen er det faktum at veksten i antall organisasjonsformer i dette VM-sluttspillet skyldes oppkomsten av en rekke mellomvarianter og hybrider av de mest benyttede organisasjonsformene de siste årene. For eksempel kan 4-3-1-2 tolkes som en mellomvariant eller hybrid av organisasjonsformene 4-4-2 og 4-3-3. Når dette forhold nevnes som mulig forklaring, bør det tilføyes at vi også tidligere har hatt varianter av de mest utbredte organisasjonsformene. Libero- eller sweepersystemene 1-3-4-2 og 1-3-3-3 er eksempler på varianter av henholdsvis 4-4-2 og 4-3-3.

Det eneste eksempel på en helt ny tradisjonell organisasjonsform, er den ekstremt kontringsinnrettede 5-4-1 formen. Denne organisasjonsformen ble blant annet benyttet av USA, Senegal og Sør-Afrika. Jeg har i dette kapittel blant annet diskutert denne organisasjonsformen i forhold til den ekstremt playmaking-innrettede 3-4-3 formen. En slutning rundt denne diskusjonen er at en bør studere lag som benytter disse organisasjonsformene.

Summert opp er altså den klare tendensen i dette sluttspillet en tiltakende diversifisering i forhold til tidligere sluttspill. En hovedårsak til dette er at en rekke lag nytter såkalte bindeleddsformasjoner eller det som jeg her har kalt moderne organisasjonsformer. Basisen i disse organisasjonsformene er at en rekke lag synliggjør i den formelle oppstillingen at enkelte spillere har en mer fri rolle mellom ulike lagdeler, for eksempel mellom backrekka og midtbanen og mellom midtbanen og angrepet. Eksempler på lag i fra dette sluttspillet er i så måte Italia, Sverige, Frankrike, Tyskland, Argentina og Uruguay.

6.0 Forsvarsorganisering

«Det finnes ikke noe tredje alternativ til sonedeforsvar og markeringsforsvar.

Kombinasjonsforsvaret blir en tilsløring fordi begrepet påberoper seg en slags tredje løsning». (Olsen 1991:17)

6.1 Innledning

Med datamaterialet fra kapittel tre og kapittel fire skulle tre spørsmål undersøkes empirisk: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet 2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? og (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002.

I forrige kapittel var det spørsmål (a) som ble undersøkt, i dette kapittel er det spørsmål (b) som undersøkes empirisk. Med andre ord ser vi nærmere på forsvarsorganiseringen eller forsvarsløsningene som lagene nytter seg av i dette sluttspillet. Generelt kan en si at VM-sluttspillet i 1974 representerte liberoens høydepunkt som element i forsvarsorganiseringen. Siden dette sluttspillet har sonedeforsvaret sakte med sikkert blitt mer og mer utbredt. Spørsmålet blir om vi står overfor en tiltakende ensretting med henblikk på forsvarsorganisering. Dette spørsmål blant andre, søkes besvart i dette kapittel.

Kapittelet er disponert på følgende måte: I neste avsnitt ser vi først på at forsvar kan beskrives på ulike måter og at det også her, i likhet med organisasjonsformene eksisterer ulike tolkningsrammer. Dernest ser vi nærmere på tendensene og unntakene i dette sluttspillet når det gjelder forsvarorganisering.

6.2 Ulike tilnærminger og tolkningsrammer til forsvarsorganisering

Forsvarsspillet eller forsvarsløsninger kan beskrives på flere måter. Fotballhistorisk har backrekken over tid blitt utviklet fra en spiller til enten tre, fire eller fem spillere. Avhengig av om et lag har tre fire eller fem spillere i det bakre ledd, forteller oss noe om hvordan et lag spiller (Pedersen 2002). Forsvarsspillet til et lag kan også beskrives langs en dimensjon som omhandler hvordan spillere opptrer i forhold til motstander og rom (soner) på banen. En beskrivende dimensjon handler derfor om et lag er markeringsorientert eller soneorientert. Vektlegger en at spillerne skal ha ansvar for en motspiller eller bestemte soner på banen.

6.2.1 En konvensjonell dikotomi omkring forsvarsspill

En klassisk dikotomi omkring forsvarsorganisering er skillet mellom markering og sone. Dette er en skillevei som kan føres tilbake til 1958 da Brasil gjorde firebackssystemet kjent for verden i VM-sluttspillet i Sverige. I tiden etter gir enkelte lag som adopterer firebacksystemet mer og mer innrømmelser til sone. Eksempler er Brasil i 1962 og England i 1966.

En av de første og klare definisjoner av forskjellen på sone og markering utarbeides av en av de britiske FA-lederne, Allen Wade i forbindelse med landslagets forberedelser til verdensmesterskapet på hjemmebane i 1966. Som tidligere nevnt er også Allen Wade (1967) mannen bak den såkalte spilleprinsippmodellen som blir utbredt som tolkningsramme og terminologi i England, Norge og Sverige (Goksøyr et al 1997).

Allen Wade (1967/1975:50) sier at; «*Det er to helt motsatte resonnementer som gjør seg gjeldende i synet på spillesystemer: Det første går ut på at fotball skal spilles etter et mann-mot-mann prinsipp, dvs. i alle faser skal hver spiller på laget være ansvarlig å passe på en spiller hos motparten. Målmennene utligner seg selv, da de bare sjelden har fritt spill ute på banen. Det andre resonnementet går ut på at fotball er et spill basert på rom, og forutsatt at et lag virkelig behersker sitt rom effektivt, behøver ikke problemene som motpartens spillere skaper, være vanskelige møte.*¹²⁹»

Det Allen Wade (1967/1975) gjør her er at han konstruerer eller trekker opp en dikotomi som mange, blant annet i Norge og Sverige forholder seg til i ettertid. Hans spilleprinsippmodell blir blant annet i Norge videreutviklet av Egil Olsen.

¹²⁹ Allen Wade (1967/1975:50) definerer for øvrig spillesystem slik: «*Et spillesystem er et gjenkjennelig spillemønster som følge av at bestemte spillere har klart definerbare funksjoner på banen. Et system må være tilstrekkelig elastisk til å sikre at de enkelte spilleres individuelle styrke blir utnyttet. Et system må også tillate midlertidige justeringer, alt etter hvilke problemer som man møter hos forskjellige motstandere.*»

Når det gjelder skillet mellom markering og sone, konkretiserer Larsen et al (1994) dette noe mer. De skiller mellom ekstremt markeringsorientert og markeringsorientert med store innrømmelser til sone, soneorientert med store innrømmelser til sone og ekstremt soneorientert. På dette vis får dimensjonen markering-sone mer preg av å være et kontinuum i deres rammeverk, enn en dikotomi. Datamaterialet i denne studien er av en slik karakter at vi må forholde oss litt mer løst til disse tilnærmingene. La oss se nærmere på dette.

Også når det gjelder forsvarsorganisering eksisterer det i ulike fotballkulturer ulike autoritative tolkningsrammer. Bangsbo & Peitersen (1998) sin utlegning av forsvarsprinsipper, forsvarstyper og forsvarstiler vitner på at en er mer orientert mot kontinentet og da særlig Tyskland enn England. For eksempel gjøres det ikke rom for det rendyrkede soneforsvaret i deres kategorisering av ulike forsvarssystemer.

Olsen (1985) kategoriserer forsvarsoppgavene i fire: (1) Press på ballfører (førsteforsvarer), (2) sikring bak førsteforsvarer (annenforsvarer), (3) markering av angriper (tredjeforsvarer) og (4) markering av rom. En libero vil være et eksempel på en spiller med kategori 4-oppgaver. Larsen (1992) tar dels utgangspunkt i Olsen (1985) og illustrerer forskjellen på soneforsvaret og markeringsforsvaret ved å vise prioriteringene i disse to måtene å organisere forsvar på.

Figur 6.1: Prioriteringer i sonedeforsvar og markeringsforsvar

Soneforsvar	Markeringsforsvar
Press	Markering
Sikring	Press
Dekke rom	Dekke rom
Markering	Sikring

Figur 6.1 viser at markering og press er det viktigste i markeringsforsvaret, mens press og sikring er høyest prioritert i et soneforsvar. Videre har sikring lav prioritet i markeringsforsvaret, mens markering har lav prioritet i soneforsvaret (jf. Larsen 1992).

I norsk fotballitteratur og det en kan kalle den norske tolkningsrammen, er det flere som gir uttrykk for at det prinsipielt sett bare eksisterer to måter å organisere forsvaret på, nemlig sone og markering (Mathisen 1984; Olsen 1990, 1991; Larsen et al 1994; Bråthen 1998; Christophersen 1996)¹³⁰.

Det rene soneforsvaret ble en av konsekvensene av det firebacks-systemet som Brasil innoverte fotballen med i sluttspillet i Sverige i 1958. I internasjonal fotball knyttes utformingen av denne løsningen gjerne til store trenere i sluttspill. Rinus Michels (2001) trekker Alf Ramsey og Mario Zagallo frem som viktige utformere. Teoretisk har en etter hver

¹³⁰ Mer utfyllende om markering og soneorganisering, se for eksempel Wade 1967/1975; Larsen et al 1994; Perini et al 1998; Gray 2000. Derimot mer om sonespillet i en samfunnsmessig sammenheng og en oppdragelsessammenheng, se Peterson, T (2002): Ungdomsfotball – hur, varför) (ved f.eks. <http://www.trenerforeningen.no/scripts/seartikkel.asp?ID=142>)

nedtonet denne dikotomien og heller begynt å snakke om kombinasjoner (Bolling 1984) eller et kontinuum mellom soneorientering og markeringsorientering (jf. Larsen, Olsen og Samb 1994). Begge disse to sistnevnte bidrag ser ut til å være relevante når vi skal beskrive tendensene rundt forsvarsløsninger i dette sluttspillet.

6.2.2 Flatt forsvar eller spill med frimann

Forsvarsspillet kan også beskrives hvorvidt backrekka er flat eller om en har en frimann foran eller bak backrekka. soneorienterte lag spiller med en tilnærmet flat firer bak, mens markeringsorienterte lag gjerne benytter seg av en fri mann uten spesielle markeringsoppgaver¹³¹. Videre kan forsvarsspill beskrives i lys av momenter og oppgaver som pressing/forfølgelse, sikring og markering (Dreier 1983).

6.2.3 Høyt eller lavt press i forsvarsspillet

En siste viktig motsetning i forbindelse med det taktiske forsvarsspillet er spørsmålet om en skal spillet med høyt eller lavt press. Mer konkret handler det om en skal forsøke å vinne ballen høyt oppe på banen, eller om en skal vente til motstander har passert midtstreken før en setter inn presset (jf. Larsen et al 1994)¹³². En kan si at ekstremt markeringsorienterte lag

¹³¹ Slike frie menn kalles gjerne libero eller sweeper.

¹³² Denne debatten ble først ført i land med tradisjoner for sone. En mulig skillevei for denne valgmuligheten er VM i 1974, der Nederland spilte med et meget høyt press for å vinne tilbake ballen, såkalt pressing football. En kan videre si at det logisk at en forsvarstil som prioriterer presset på ballfører, blir opptatt av hvor dette presset settes inn. Soneforsvaret er fleksibelt i forhold til høyt kontra lavt press.

gjerner har et lavt press, mens soneorienterte lag har større muligheter til å variere dette (ibid). Sagt på en annen måte; høyt press kombineres oftere med soneforsvar enn ved markeringsforsvar. Høyt press har vært mest vanlig i Storbritannia og blant annet hevdes det på bakgrunn av kampanalyser at dette er effektivt. For eksempel hevder Hughes (1990:174) følgende:

The best, the most positive defensive strategy, therefore, is to push up on opponents and pressure them, in order to regain possession of the ball as far up the field as possible. In fact, the very opposite of the strategy of retreat.

Klassisk britisk direktepillstrategi er ikke det eneste eksempel på høyt press. Høyt press var også et sentralt element i den nederlandske «pressing football» fra 1970-tallet. Denne ble blant annet brukt av Ajax og det nederlandske landslaget under Rinus Michels' ledelse (Michels 2001).

6.2.4 Alternative tolkningsrammer til forsvarsspill

Vi trenger ikke dra lengre enn til Danmark for å finne alternative tolkningsrammer vis a vis forsvarsorganisering. Bangsbo & Peitersen (1998) skiller mellom to hovedlinjer for hvordan et lag kan organisere sitt forsvar på. Disse er områdedekning og personoppdekning som på sett og vis tilsvarer det en i Norge gjerne kaller soneforsvar og markeringsforsvar. Bangsbo & Peitersen (1998) skiller seg imidlertid fra *den norske tolkningsrammen* i og med at de utleder fire måter å organisere (eller spille) forsvar på:

(1) «Områdeoppdekning med områdemarkering». Med en slik forsvarsorganisering plasserer spillerne seg kun i forhold til medspillere i bestemte områder på banen. Forsvarsspilleren skal her presse motstander (ballfører) i egen sone, samtidig som han følger medspillernes bevegelser¹³³. Mulige eksempler på denne varianten er Brasil i VM-sluttspillet i 1982 (jf. Morisbak et al 1982b) og det norske landslaget på 1990-tallet.

(2) «Områdeoppdekning med spillermarkering». I denne varianten plasserer forsvarsspilleren seg i bestemte soner på banen og beveger seg i forhold til nærmeste motspiller i egen sone. Forlater motspilleren sonen overlates han til en medspiller.

(3) «Personoppdekning med områdebasert utgangspunkt». I denne varianten av markeringsforsvaret er forsvarsspilleren i utgangspunktet plassert i en bestemt sone på banen og oppsøker motspilleren i sin sone. Denne motspilleren markeres helt til angrepssituasjonen er avklart, også når spilleren søker inn i andre soner. Mulige eksempler på variant 2 og 3, er den type soneorganisering som blant annet Brasil og Argentina nyttet seg av i VM-sluttspillet i 1978 (Morisbak 1978b) og Argentina nyttet seg av i VM-sluttspillet i 1982 (Morisbak 1982b, Morisbak et al 1982a; Olsen 1982b)

¹³³ I en hovedfagsoppgave mener Pettersen (2002) at i denne forbindelsen viser Bangsbo & Peitersen at de ikke forstår soneforsvaret fullt ut. Pettersen (2002) påpeker at førsteforsvareren i et soneforsvar nemlig kun skal konsentrere seg om ballfører og ikke følge medspillernes bevegelser. (i vår sammenheng kan dette muligens tjene som en indikasjon eller uttrykk for at en opererer med ulike tolkningsrammer).

(4) «Personoppdekning med mannsoppdekning». Denne forsvarsorganiseringen tilsvaret det mer rendyrkede markeringsforsvaret. Forsvarsspilleren tildeles en motspiller som følges gjennom hele kampen. Mulige eksempler på det rendyrkende og ekstreme markeringsforsvaret er finalistene fra VM-sluttspillet i 1982, Italia og Vest-Tyskland. Italia var ekstremt markeringsorienterte og tvang vesttyskerne i finalen til å bli like markeringsorienterte (Morisbak 1982b; Morisbak et al 1982a; Olsen 1982b).

I tillegg til disse fire variantene opererer Bangsbo & Peitersen (1998) med et begrep om kombinasjonsforsvar. Denne typen forsvarsorganisering mener de mest blir anvendt av lag som bruker organisasjonsformen 3-5-2. Vanligvis fremheves markeringen som det viktige av de som er tilhenger av denne forsvarsorganiseringen. Ved å la to forsvarsspillere markere motstandernes spisser (vanligvis to) er en trygge på at arbeidsfordelingen er klar. Dette gjør de øvrige medspillerne mer fleksible i forsvarsplasseringene. En kan med denne organiseringen også la den defensive midtbanespiller markere motstanderens playmaker. Ved å gjøre dette har de øvrige fire i midtbanefemmeren i følge Bangsbo & Peitersen (1998) fortsatt god mulighet til å dekke banens bredde og dybde.

Denne organisasjonsformen ble i sin tid av Egil Olsen kalt lapskausforsvar. Ulempen med kombinasjonsforsvaret er at det lett kan oppstå forvirring og en uhensiktsmessig fordeling når en markeringsspiller/stopper blir trukket med inn i en medspillers sone.

På 1980-tallet anvendte det danske landslaget organisasjonsformen 3-5-2 kombinert med kombinasjonsforsvaret. To midtstoppere hadde markeringsoppgaver mens de øvrige spillerne hadde ansvar for soner. I VM 1998 i Frankrike markerte Italias Cannavaro Tore Andre Flo, Bergomi var sweeper mens de øvrige hadde ansvar for soner¹³⁴.

6.3 Dimensjonering av det bakre ledd (backkjeden)

Jeg var tidligere inne på at en måte å beskrive forsvarsløsninger i dette sluttspillet på, er å se på hvordan en dimensjonerer backrekken. Bruker lagene tre, fire eller fem spillere i backkjeden. Fire spillere har tradisjonelt vært en indikator på lag er soneorienterte, mens tre og fem spillere tradisjonelt har vært brukbare indikatorer på at lag er markeringsorienterte. Vi skal imidlertid se at det ikke nødvendigvis trenger å være slik; som vi tidligere har vært inne på har Tyrkia en markeringsorientert bakre firer, mens både Japan og Sør-Korea har soneorienterte bakre treere.

¹³⁴ Kombinasjonsforsvaret krever klarhet og forståelse hos spillerne med de ulike forsvarsmessige oppgaver).

Tabell 6.1: Dimensjonering av det bakre ledd (backkjeden)

Gruppe	3-back	4-back	5-back	N
A	0	10	2	12
B	1	8	3	12
C	4	7	1	12
D	4	7	1	12
E	4	5	3	12
F	3	9	0	12
G	5	7	0	12
H	6	5	1	12
Sum	27	58	11	96
%	28,1	60,4	11,5	100

Den statistiske observasjonen vi kan gjøre her er at firebacksystemene dominerer klart. Substansielt må det presiseres at da snakker en om både 4-4-2, 4-3-3, 4-5-1 og ulike bindeleddsformasjoner. Vanligvis forbindes soneforsvaret med firebacksystemer. Ulike systemer med tre backer anvendes 27 ganger i løpet av de innledende runder. Ulike systemer med fem backer brukes 11 ganger i de innledende runder. Videre ser vi oppsummert og opptalt hvordan dette fordeler seg på de ulike gruppene i de innledende runder i dette sluttspillet.

6.4 Sone versus markering

Tidligere i dette kapittel var jeg inne på at en gjerne opererer ut i fra ulike tolkningsrammer når en beskriver forsvarsspill i fotball. Enkelte tolkningsrammer bygger på dikotomien mellom sone og markering. Innenfor andre rammer brukes andre begreper. I atter andre åpner en for

hybrider av sone og markering, når en beskriver forsvarsspill. Vel vitende om dette, velger jeg i det følgende å forholde meg litt fritt til de ulike tolkningsrammene.

Hovedtendensen, som også erklæres av Europas 52 landslagssjefer på UEFA-konferansen i etterkant¹³⁵, er den tiltakende soneorienteringen. Eksempler på landslag som er soneorientert i dette sluttspillet er: Frankrike, Senegal, Uruguay, Danmark, Sør-Afrika, Spania, Kina, Sør-Korea, USA, Portugal, Irland, England, Sverige, Ecuador, Japan og Belgia. Enkelte landslag fremstår imidlertid med mer hybride varianter der midtbanespillerne har ulike markeringsoppgaver eller soneansvar i forsvarsspillet, eksempler er Brasil og Argentina.

Luxbacher (1996:149) skriver følgende om VM i 1994 i USA: «*On defence some teams employed a traditional sweeper, but several played without a true sweeper in an alignment commonly called the flat back four. Some teams played strictly zonal defence; others utilized a combination of zone and one-on-one marking.*»

Videre skriver Luxbacher (1996:151-152): «*One of the most significant innovations at the 1994 World Cup was the greater reliance on zonal defense. Of the eight teams that advanced to the quarter finals of competition, only three – Germany, Bulgaria, and Romania – played with a traditional sweeper and two central markers. Most teams deployed their defenders into the flat-back four alignment. The four defenders organized*

¹³⁵ jf. Dagbladet 28.september 2002

zonally across the field do not have specific one-on-one marking responsibilities. The two central defenders provide cover for one another depending on who is pressuring the ball at any particular moment and shift their positions to provide cover for the flank defenders.»

Bangsbo & Peitersen (1998) mener at det frem til midten av 70-tallet var en klar inndeling mellom soneorienterte og markeringsorienterte lag, men at i de siste 10-15 år er disse betegnelser blitt utvannet og forvirringen rundt hva de egentlig betyr, økt. Bangsbo & Peitersen (1998) viser til Dansk Boldspil Unions rapportgruppe fra EM 1996 som skriver i sin analyse at turneringen viste en mangfoldighet og stor variasjon i måten hvordan lagene organiserte deres forsvarsspill og at grensene mellom begrepne, sone- og markering etter dette EM er glidende (DBU 1996; Bangsbo & Peitersen 1998).

Ifølge UEFA`s tekniske komites rapport fra EM 1996 ble de 16 deltakende landenes forsvarsorganisasjon kategorisert i forhold til hvilken vekt lagene hadde på sone eller markeringsprinsippet. Det var særlig lag fra den vestlige og den sydlige del av kontinentet som tok utgangspunkt i soneorganisering, mens lag fra det sentrale og østlige Europa sverget til markeringen. Ved VM 1998 i Frankrike var det en overvekt av lag som anvendte soneprinsippet (Bangsbo & Peitersen 1998).

Med andre ord spiller et større antall lag soneorientert. tre av fire semifinalister i VM 1998 i Frankrike, det vil si Brasil, Frankrike og Holland, var soneorientert (Bangsbo & Peitersen 1998)¹³⁶.

Ser vi tilbake har det vært en jevn økning mot mer soneorientering. I VM-sluttspillet i 1974 er det få lag som bruker 4-4-2 systemet. I dette sluttspillet er liberoen den dominerende forsvarsløsning (Morisbak 1978b). I 1978 bruker om lag halvparten av lagene 4-4-2 eller 1-3-4-2. De øvrige lagene nytter enten 4-3-3 eller liberosystemet 1-3-3-3 (Morisbak 1978b)¹³⁷.

I VM-sluttspillet i 1978 er imidlertid bare Brasil og Skottland mest soneorientert. Argentina gir store innrømmelser men spiller med libero i Daniel Passarella (Morisbak 1978b). Vest-Tyskland og Nederland er utpreget markeringsorienterte (Morisbak 1978b).

Olsen (1982a,b) ser på forsvarsorganiseringen i VM-sluttspillet i 1982. Finalistene fremstår som mest markeringsorientert, etterfulgt av Sovjet og Polen. Belgia er det mest soneorienterte, etterfulgt av Brasil, England og Argentina.

Hvor sterk tendensen er i retning av soneorganisering, er imidlertid avhengig av hvordan en klassifiserer dette. En mulighet er dikotomien markeringsorientert og soneorientert, noe som ikke vi gi noe fullgodt bilde på tendensen. Som tidligere nevnt har Larsen et al (1994) foreslått at en kan skille mellom (1) Ekstremt markeringsorientert, (2) markerings-

¹³⁶ Kroatia var det eneste laget blant de fire til slutt som var markeringsorientert.

¹³⁷ Tunisia er et unntak med 1-3-5-1.

orientert med store innrømmelser til sone, (3) soneorientert med store innrømmelser til markering og (4) ekstremt soneorientert.

Tar vi utgangspunkt i denne klassifiseringen, kan en si at ingen av landslagene klart kan plasseres i kategori 1. Mulige kandidater er Tyrkia. Tyrkia spilte som tidligere nevnt en variant av 4-5-1 systemet. Som tidligere nevnt er det et interessant unntak at Tyrkia fortsatt holder på mannsmarkering. Resten av lagene, muligens også Tyrkia kan plasseres i kategori 2-4¹³⁸. England, Sverige og Belgia er blant de mest soneorienterte. Med andre ord legger vi en annen skala til grunn kommer tendensen klarere frem. La oss se nærmere på noen tilfeller.

Sone og markeringsdebatten eller spenningen et resultat av den skilleveilen som oppstod i tiden etter at Brasil eksponerte verden for firebackrekken i VM-sluttspillet i Sverige i 1958. Senere er blant annet engelske Alf Ramsey og brasilianske Mario Zagalo gjerne blitt knyttet til utviklingen av soneforsvaret.

Tre andre viktige aktører i utviklingen av soneforsvaret er George Curtis, Roy Hodgson og Robert Houghton som henholdsvis kommer til Norge på slutten av 1960-tallet og Sverige på 1970-tallet. For eksempel vinner Malmö Allsvenskan med Robert Houghton som manager. Han utfordrer normene i svensk fotball ved å hevde at man var for opptatt av å imitere spillestilen til de beste nasjonene og at disse lagenes suksess i større grad var betinget enkeltspillernes kvaliteter enn systemet *per se* (Peterson

¹³⁸ Lag dataene er usikre på er Polen og Tunisia.

1993). I 1976 ansettes Roy Hodgson som trener for Halmstads fotbollsklubb og Houghton får en alliert i svensk fotball. Houghton og Hodgson brakte med seg en mer rendyrket variant av soneforsvaret enn en tradisjonelt spilte i England.

Med bakgrunn i disse tre kan en nærmest si at det dannet seg en nordisk tradisjon eller skole hvor denne forsvarsløsningen var et distinkt element. Eksempler på senere norske og svenske trenere som knyttes til denne skolen er; Sven-Göran Eriksson, Gunder Bengtsson, Olle Nordin, Tord Grip, Bjørn Hansen, Nils Arne Eggen, Egil Olsen, Tor Røste Fossen og nå senere Nils Johan Semb¹³⁹.

Med utgangspunkt i det overnevnte er det derfor relativt forventet at England fremtrer mer soneorienterte enn på lang tid under Eriksson som landslagssjef¹⁴⁰. Denne orienteringen er interessant fordi det i 1990 oppsto en ny skillevei i engelsk fotball med henblikk på forsvarsorganisering. Bakgrunnen for denne skilleveien var at forut og under VM-sluttspillet i 1990 eksperimenterte Bobby Robson med det engelske landslaget. Han prøvde blant annet ut ulike organisasjonsformer samt kontinentale løsninger som sweeperen, trebackrekke og fembackrekke.

I ettertid av denne eksperimenteringen med kontinentale forsvarsløsninger har det ikke vært gitt at England skulle være soneorienterte. Senere

¹³⁹ Egil Olsen var tidlig med på å utvikle soneforsvaret i Norge. Han spilte under George Curtis på landslaget og introduserte selv soneforsvaret for Frigg allerede i 1973 (Nakkim 1993; Pettersen 2002).

¹⁴⁰ Tord Grip assistent. Grip har vært tidligere norsk landslagssjef.

landslagssjefer har således måttet ta stilling til eller forholde seg til også de mer kontinentale løsningene. Eriksson ser ut til å ha valgt den engelske, eller skulle en si den *svengelske* løsningen¹⁴¹.

Det andre interessante tilfellet skal vi komme mer utdypende tilbake til senere. Dette tilfellet handler om Tyskland som har store innrømmelser i retning av soneorganisering både forut og under sluttspillet. I Tyskland har både standardene og praksisene vært et tremannsforsvar, markering og libero. De to sistnevnte praksisene har dominert og blitt verdsatt i tysk fotball i vel 30 år. På mange måter kan en si at disse praksisene er institusjonaliserte i tysk fotball¹⁴². Det vil si at de er legitimerede oppskrifter på hvordan tysk fotball bør spilles og hvordan lag bør organiseres. Videre at de innefor en periode av mange blir oppfattet og gjerne omtalt som den riktige, den hensiktsmessige, den effektive, den moderne og sogar den naturlige måten å spille eller organisere lag på (jf. Meyer & Rowan 1977; Røvik 1998). Senere skal vil komme tilbake til mulige årsaker og mulige konsekvenser av denne tyske tendensen.

¹⁴¹ Denne termen henspeiler på

¹⁴² Som tidligere nevnt bør det påpekes at skillet mellom sone og markering oppfattes av mange som problematisk og uklart. Vest-Tyskland og Tyskland har i hovedregelen var svært soneorienterte. Det finnes imidlertid kampanalyser som viser at Vest-Tyskland har gitt noen innrømmelser til sone. Winkler (1988) foretar en intensiv analyse av finalen i 1986 basert på kvantitative dataregistreringer og analyse. Winkler (1988) registrerer enkeltspilleres bevegelser og markeringer i bestemte tidsspenn av kampen. Blant annet finner Winkler (1988) at både Argentina og Vest-Tyskland varierer i løpet av kampen både i organisasjonsformer og markering.

6.5 *Fravær av den frie mann bak (sweeperen eller liberoen)*

Et meget interessant og muligens et oppsiktsvekkende funn som bør ses i sammenheng med det overnevnte (det vil si den tiltakende soneorienteringen), er fraværet av liberoen eller sweeperen. Denne rollen i forsvaret dukket for alvor opp i internasjonal fotball på 1960-tallet i Italia og Tyskland¹⁴³.

Den italienske bakgrunn til liberoen eller sweeperen knyttes gjerne til Helenio Herrera som i tiden etter 1958 utformer det såkalte *catenaccio-systemet* som blir et slags italiensk motsvar til den brasilianske innovasjonen 4-2-4. I Herreras system er organisasjonsformen 1-4-3-2 der den bakerste mann er forsvarslås og i noen tilfeller angriper. Særtrekkene ved *catenaccio-systemet* er altså følgende: (1) Fravær av vinger, (2) to spisser som ofte bruker veggspillet som angrepsvåpen, (3) en libero eller sweeper bak firebackrekka som siste forsvarspost, (4) en tremannsmidtbane, (5) markeringsforsvar, (6) defensiv og kontringsorientert organisasjonsform og (7) dobbel sikring¹⁴⁴.

¹⁴³ Det kan for så vidt diskuteres om ikke denne rollen fantes flere tiår før dette. To eksempler som kan indikere dette er; Da Hugo Meisl ledet Østerrike på 1930-tallet?? hadde man en forsvarsspiller som også hadde som oppgave å understøtte angrepet. En muligens bedre indikator er Karl Rappans Sveits på 1930-tallet. Rappans system går under ulike navn i litteraturen som der schweizer Riegel (Weissweiler 1959/1974, The Verrou system (Lodziak 1966) og The Swiss Bolt (Csanâdi 1965/1972). Poenget her er at en har et forsterket forsvar (sikringsspiller) som ideelt sett i følge Rappan også skulle delta i angrepet. Herbin & Rethacker (1976/1982) hevder i tillegg at denne løsningen også ble brukt da Herrera selv var spiller på C.A Paris, men gikk da under navnet «the Wall».

¹⁴⁴ Verd å være oppmerksom på er at for eksempel Lodziak (1966) mener at *catenaccio*en kan ha andre organisasjonsformer som for eksempel 1-3-3-3, 1-3-4-2 og 1-3-4-1-1.

Helenio Herrera innfører dette spillsystemet i Internazionale (Inter) og det blir raskt adoptert av andre italienske klubber (Herbin & Rethacker 1976/1982; Bolling 1984). Til og med det italienske landslaget adopterer systemet. Vi skal videre se at vesttyskerne også er relativt raskt ute med å adoptere hele eller deler av catenaccio-systemet.

Det andre utgangspunktet for fremveksten av liberoen er Vest-Tyskland. Her var en relativt raskt ute med å adoptere hele eller deler av catenaccio-systemet. Allerede i VM-sluttspillet i 1962 i Chile, stiller Vest-Tyskland med en ny organisasjonsform. Karl-Heinz Schnellinger er den andre centerhalf i Vest-Tysklands nye forsterkede forsvar. Schnellinger har en angrepslegning og i årene etter hender det oftere at han deltar i angrepet (Weissweiler 1959/1974).

Det er imidlertid spillere som Franz Beckenbauer og Franco Baresi som moderniserer denne rollen. På henholdsvis 1970-tallet og 1980-tallet gjør Beckenbauer og Baresi denne rollen til en institusjon i Vest-Tyskland og Italia. Siden denne tid har rollen vært et hyppig innslag i internasjonal fotball. I 1990 forsøker til og med Englands landslagstrener Bobby Robson ut denne løsningen i flere kamper.

I 2002-sluttspillet er altså libero- eller sweepersystemene fraværende. Riktignok ser det ut til at noen spillere i enkelte lag blir kalt enten libero eller sweeper, antakelig av gammel vane. Men det er få spillere som

innehar klassiske liberooppgaver og samtidig er fri mann bak en backrekke¹⁴⁵.

I neste avsnitt skal vi se at fraværet av den frie mannen bak backrekka har sammenheng med den ene gruppen av moderne organisasjonsformer som vi omtalte i avsnitt 5.3 i kapittel fem.

6.6 Den defensive mellomromsspilleren

Når det gjelder moderne organisasjonsformer, har jeg i kapittel fem (jf. 5.3 og tabell 5.2) skilt mellom den offensive mellomromsspilleren og den defensive mellomromsspilleren. Vi husker fra kapittel fem at organisasjonsformen med defensiv mellomromsspiller ble benyttet i 7 av 96 tilfeller i VM-sluttspillet innledende kamper. Det var fem ulike lag som nyttet denne varianten en eller flere ganger. Dette utgjorde 15,6 prosent av alle lagene. La oss se nærmere på hvordan dette materialiserte seg i lagene.

Vi har tidligere vært inne på at Polen spiller en gang i organisasjonsformen 3-1-3-3, Tyskland bruker organisasjonsformen 3-1-4-2 en gang, Sverige nytter organisasjonsformen 4-1-3-2 tre ganger, Kina nytter organisasjonsformen 4-1-3-2 en gang og Kroatia nytter en gang

¹⁴⁵ Vær oppmerksom på at det kan være noe ulike oppfatninger om hva som er sweeper og libero. Noen med at disse etikettene betegner det samme, det vil si den frie mannen eller fuglen bak. Andre mener at det er en viss forskjell på en sweeper og en libero. Tidligere landslagstrener for Argentina, Carlos Bilardo, sier at forskjellen er følgende; Liberoen beveger seg over midtstreken, sweeperen blir igjen.

organisasjonsformen 3-1-3-2-1. Tar vi med finalespillet nytter USA organisasjonsformen 3-1-4-2 en gang. Her bør vi først være klar over at disse organisasjonsformene med en fri mann foran backrekka kan materialisere seg ulikt. Den ene foran backrekka kan ha ulike oppgaver i de ulike lagene og organisasjonsformene. Denne tendensen sett under ett kan tolkes på flere måter. La oss videre se på mulige opphav til den defensive mellomromsspilleren.

Det første mulige opphavet er liberoen eller sweeperen som vi omtalte i forrige avsnitt. Denne posisjonen eller rollen har hatt varierende utbredelse i sluttspillene i om lag de siste 50 år. I denne perioden har den tradisjonelle liberoen hatt karakter av å være *institusjonalisert* i enkelte land, for eksempel Tyskland. Med bakgrunn i dette kan en forstå at tyskerne bruker gamle begreper for å beskrive en relativt ny posisjon og rolle innen fotballen¹⁴⁶. Da Völler og Skibbe prøvde ut varianten, kalte tyske journalister denne posisjonen for fremskutt libero.

I en slik tolkning bør en også ta høyde for at rollen kan ha forskjellige oppgaver i de ulike lagene. Ser vi på to konkrete eksempler, har Tobias Linderoth denne posisjonen på Sverige og Dietmar Hamann denne posisjonen en gang på Tyskland. Disse to spillerne hadde ulike oppgaver i denne rollen, der Hamann nok er den eneste som kunne bli kalt en fremskutt libero.

¹⁴⁶ Den fremskutte libero gir den moderat interesserte kanskje assosiasjoner til Nederland og Ajax-systemet (3-4-3). Dette systemet er på sett og vis bygd opp av trekanter og diamanter. Enkelte ganger kunne keeperen fungere som sweeper i tillegg til at en hadde en tilbaketrunket spiller på midtbanen.

Den defensive mellomromsspilleren går i ulik litteratur og i ulike land under forskjellige navn. eksempler er *the windscreen* (Luxbacher 1996), *den framskutte libero* (Tyskland), *midtbaneankeret* (England) og *the windscreen wiper* og vindusviskeren.

Joseph A. Luxbacher (1996) knytter det vi kaller den defensive mellomromsspilleren til 3-5-2 systemet. Her har the windscreen en defensiv midtbanerolle. Luxbacher (1996:151) gir følgende beskrivelse: «*One midfielder generally assumes the role of the windscreen, or anchor player, who stations in front of the central defenders. Unlike the traditional defensive midfielder who marks a specific opponent, the windscreen plays in zonal coverage. his or her primary responsibility is to cover the other midfielders and prevent opponents from penetrating through the center of the defense via a pass or dribble.*»

Luxbacher (1986) gir en teoretisk beskrivelse av denne rollen. La oss se på et empirisk eksempel og dette eksempel handler om mesterlaget fra VM-sluttspillet i 1986. Argentina i VM-sluttspillet i 1986 ble beskrevet som et lag som brukte denne rollen (mer presist the windscreen wiper). Da Carlos Bilardos Argentina anvendte det nye 3-5-2 systemet i Mexico 1986, hadde Batista en lignende rolle eller tilbaketrasket posisjon på midtbanen. Denne rollen ble av FIFA omtalt på følgende måte i ettertid:

It is also interesting to note also the different naming of this new position. In Brazil, Belgium and France it is called the «windscreen wiper» (essuie-glace): in England anchor player or midfield libero and Germany FR «vorlibero».

I motsetning til den tidligere defensive midtbanespiller som hovedsaklig forsøkte å foreta en tett markering av motstanders playmaker, opererer ankeret med soneforsvar i umiddelbar nærhet til de sentrale forsvarsspillere. Hans hovedoppgave består i å stabilisere forsvaret gjennom primært å snappe opp motstanders pasninger, løp og angrep gjennom midtbanen. Deler av hans arbeidsoppgaver/aktiviteter er også å dekke hans egne forsvarere når de angriper bak i fra. «Vindusviskeren» eller ankeret, slik Batista utformet rollen, hadde også betydelige offensive oppgaver.

The Argentine took cleverly advantage of his increased liberty on this position. He had more room and time as his fellow-players who operated more in front. Being frequently in possession of the ball he developed into a kind of playmaker in the defensive midfield. From this retired position he managed to give more impulses to the Argentine attacking play than Olarticoechea, Giusti and Enrique who mostly played in front of him.

Vi har til nå sett at Batista på Carlos Bilardos Argentina er et mulig utgangspunkt for den defensive mellomromsspilleren (også kalt midtbaneanker eller den framskutte libero). Disse bidragene knytter den defensive mellomromsspilleren til 3-5-2 systemet som kommer i etterkant av VM-sluttspillet i 1982.

Litteraturen tyder imidlertid på at denne rollen også har eksistert innenfor firebacksystemet. En annen mulig forløper til denne rollen finner vi derfor så langt tilbake som i 1966. Jeg har tidligere vært inne på at det hersker ulike oppfatninger og tolkninger omkring hva som var Englands egentlige

organisasjonsform gjennom sluttspillet på hjemmebane i 1966. Batty (1969) hadde en egen tolkning som gikk ut på at England i deler av sluttspillet egentlig spilte i organisasjonsformen 4-1-3-2 der Stiles enten kunne tolkes som et bindeledd eller som et tilbaketrukket midtbaneanker. Batty (1969:45) skriver blant annet følgende:

Another interesting shape has been adopted by England who were said in 1966 to be playing 4-3-3. In reality the shape of England's team would be better described as 4-1-3-2 for both Ball and Peters spent most of their time in midfield flanking Bobby Charlton while Stiles was used either to tight-mark a key midfield opponent or as a defensive screen.

Det Batty (1969) sier her, er at England opererer med en tilbaketrukket midtbanespiller som markerer en av motstanderens midtbanespillere. I kapittel seks skal vi komme tilbake til at dette enten kan kalles midtbaneanker, *windscreen wiper* eller fremskutt libero. Det som også Batty (1969) påpeker her er at England i realiteten opererer med en tidlig utgave av de vi har kalt moderne organisasjonsformer eller bindeleddsformasjoner. Slik Batty (1969) utlegger dette spilte England slik i organisasjonsformen 4-1-3-2:

Banks (k), Cohen (B4), J. Charlton (B4), Moore (B4), Wilson (B4), Stiles (bindeledd/anker), Ball (M3), R. Charlton (M3), Peters (M3), Hunt (S2) og Hurst (S2).

I oppstillingen over dreier B4 seg om backfirer eller fire menn i det bakre ledd, M3 står for midtbanetreer eller tre menn i midtleddet. S2 indikerer to

spisser. Ifølge oppstillingen over spilte altså England i 1966 med same organisasjonsform som for eksempel Sverige i dette sluttspillet. Dette betyr imidlertid ikke at en spilte likt, de ulike spillere i de ulike lagdeler kan ha fått tildelt ulike oppgaver i forhold til lagenes tre funksjoner; forsvar, angrepsoppbygning og angrep. Men dette inntaket viser at det vi har kalt moderne organisasjonsformer i forbindelse med dette sluttspillet har sine røtter og er ikke nødvendigvis nye.

Oppsummert kan vi si at den defensive mellomromsspilleren også representerer et nytt innslag eller uttrykk innen fotball. I motsetning til den offensive mellomromsspilleren har denne posisjonen klarere forgjengere. Et eksempel fant vi i Ajax-systemet, et annet finner vi i liberoen, et tredje finner vi i det engelske landslaget og et fjerde i Argentina i 1986. I motsetning til mezzopunta-posisjonen ser denne defensive posisjonen ut til å ha noe begrenset frihet og gjerne knyttet til forsvaret.

6.7 Fast eller vekslende backsystem

I forrige kapittel så vi på forekomsten av fleksible organisasjonsformer, det vil si hyppigheten av endring mellom ulike former. vi skal her se nærmere på fast eller vekslende backsystem eller sagt på en annen måte, fast eller vekslende dimensjonering av backkjeden. Fast eller ulik dimensjonering av backkjeden kan være indikatorer eller uttrykk for flere forhold. Fast dimensjonering kan være et uttrykk for at en har innarbeidet et backsystem/forsvarsløsning som en bruker i alle kamper uavhengig av motstander.

Vekslende dimensjonering av det bakre ledd (backkjeden) kan være et uttrykk for at en faktisk tilpasser også denne lagdelen og funksjonen vis a vis ulike motstandere. Vekslende dimensjonering av backkjeden kan også være uttrykk for større fleksibilitet innen laget. Med dette menes at spillerne i internasjonal fotball i langt større grad kan påta seg andre arbeidsoppgaver og inneha andre roller eller posisjoner på banen. Blant annet mente Johansson & Arnesson (1990) at fotballen ville utvikle seg i en slik retning¹⁴⁷.

Vekslende dimensjonering av backkjeden kan imidlertid også være et uttrykk for sviktende tilgang på spillermateriell (eller uklar strategi). Med sviktende tilgang på spillermateriell menes skader som fører til at en må søke løsninger utover det å bytte spiller i en bestemt rolle eller posisjon. Vi skal senere komme tilbake til at dette er en mulig forklaring på hvorfor Tyskland før og under sluttspillet legger om sitt forsvar. Uklar strategi dreier seg om at en av ulik grunn må improvisere og prøve seg frem i løpet av sluttspillet. Tabell 13 nedenfor gir en oversikt over innslaget eller hyppigheten av fast og vekslende dimensjonering¹⁴⁸.

Tabell 6.2: Fast eller fleksibel dimensjonering av det bakre ledd

Variabel	Antall lag	Prosent
Fast dimensjonering	18	56,2
Veksling	14	43,8
	32	100

¹⁴⁷ Lars Laban Arnesson hadde blant annet observert Bobby Robsons England i 1990

¹⁴⁸ Jeg gjør oppmerksom på at tabellen ikke er gjensidig utelukkende og uttømmende i den forstand..

Tabell 6.2 over viser at hele 18 lag *dimensjonerer* forsvaret likt i alle innledende kamper¹⁴⁹. Litt overraskende er det kun et lag som veksler mellom ett forsvar på tre og fem mann (som i prinsippet gjerne er samme type forsvarsløsning). Like overraskende er det at hele 7 lag veksler mellom ett forsvar på fire og fem menn samt fem lag veksler mellom et forsvar på tre og fire menn. Dette er overraskende fordi det tidligere har vært mer uvanlig å gjøre dette. Tre- og fem spillere i backrekka har gjerne vært forbundet med sweeper/liberosystemer, mens soneforsvar er hyppig i forhold til firebacksystemer.

Midlertidig farvel til en brasiliansk firer?

I 1974 er Brasil et av de få lagene som gir innrømmelser til soneorganisering i vrømmelen av lage som spiller med libero- og sweepersystemer. I 1978 har Brasil fått selskap av flere lag i sin soneorientering, blant annet Cesare Menottis Argentina. I 1986 selskap av Portugal, Belgia, Frankrike, Irak, Canada, Nord-Irland, Skottland, Marokko og selvsagt England som har vært soneorienterte i flere år.

Et overraskende unntak er Brasil som er noe mer markeringsorienterte enn tidligere, blant annet har forlatt den tilnærmet flate fireren bak, til fordel for en treer eller femmer. Siden 1970-tallet har det brasilianske 4-4-2 systemet vært nasjonens fotballfilosofi. Forrige gang dette ble fraveket utløste dette nærmest en nasjonal katastrofe både i og på banen. Dette var i

¹⁴⁹ Lagene er: Frankrike, Uruguay, Danmark, Spania, Brasil, Tyrkia, Kina. Portugal, Irland, Argentina, England, Sverige, Nigeria, Mexico, Ecuador, Japan, Belgia og Russland.

1990 da Sebaseao Lazaroni ledet det brasilianske landslaget i en 5-3-2 og 3-5-2 formasjon i VM-sluttspillet.

World Soccer skriver imidlertid at Scolari har noen variasjoner i bakhånd, en av dem er å gå tilbake til 4-4-2 dersom han møter motstandere som legger seg bakpå. Videre sier de: *«In that case, Djalminha or Junior Pauliste could be added to the midfield at the expense of a central defender. Other options include bringing on an attacker such as Denilson, Luizao or Edmilson. Paulo Cesar is comfortable in either full-back position, while Junior is strictly left side only¹⁵⁰.»*

Brasils kamper i dette sluttspillet viste imidlertid at Brasil holdt på organisasjonsformen 3-5-2 i samtlige kamper. Tilløpene til 4-4-2 var kun justeringer i enkelte kamper. Den overnevnte Edmilson var en del av backtreeren i enkelte kamper. Denilson erstattet Ronaldo på slutten av enkelte kamper, blant annet mot Belgia og i selve finalen mot Tyskland. Den overfor nevnte Luizao erstattet Ronaldo sent i åpningskampen mot Tyrkia.

Det spørsmål som melder seg er om Brasil er i ferd med å forlate sitt nasjonale organisasjonsform 4-4-2 og således også den flate fireren. Tar vi utgangspunkt i at det er landslagssjefenes erfaringsbaserte innsikter eller preferanser som er bestemmende, blir svaret åpent. Luis Felipe Scolari ble høsten 2002 hentet inn som sjef for det portugisiske landslaget. Det er den tidligere brasilianske suksess treneren Carlos Alberto Parreira som for

¹⁵⁰ <http://countrylife.co.uk/worldsoccer/worldcup/brasilpage.html>

tredje gang blir sjef. De kommende kamper får vise om Parreira følger opp der Scolari slapp eller om han går tilbake til sin organisasjonsform 4-4-2.

6.8 Den fysiske dimensjonen

Jeg har tidligere presentert skillet mellom den taktiske, tekniske og fysiske dimensjonen i fotball. Et godt lag har gjerne kvaliteter langs alle disse dimensjonene. Det kan argumenteres for at lagene har utviklet seg langs både den tekniske og den fysiske dimensjonen.

Da den norske landslagssjefen, Nils Johan Semb, oppsummerte sine inntrykk som observatør i sluttspillet, var han spesielt opptatt av endringen i den fysiske dimensjonen¹⁵¹. Semb var opptatt av hvordan endringene i den fysiske dimensjonen kom til uttrykk i den asiatiske fotballen, representert ved særlig Japan og Sør-Korea. Begge lag spilte med en trebackrekke og soneorientert. Samtidig klarte disse lagene å forflytte seg raskt med lagdelene i kamp etter kamp. Dette må sies å være en av overraskelsene i dette sluttspillet. Til sammenligning har man i forbindelse med det norske landslaget regnet det nesten som umulig å spille med en soneorientert treer bak. Argentina har i de fleste siste sluttspillene vært et av de lagene som har forflyttet lagdelene raskest, har måttet ty til innslag av markering.

For å sette dette i en historisk sammenheng kan vi relatere dette til Egil Olsens overtakelse av det norske landslaget tidlig på 1990-tallet. I

¹⁵¹ Dette skjedde i VM-studio om lag halvveis i turneringen.

forbindelse med overtakelsen satte han i gang en systematisk utforskningsprosess med henblikk på strategi og organisasjonsformer. I 1990 er situasjonen følgende i nasjonal og internasjonal fotball, i følge Olsen (1990:6):

Flere og flere lag går bort fra å spille med 4 bak dersom motstanderen stiller med 2 spisser. Fremdeles gjøres dette i lag med soneorientering, men blir altså mindre (..) hos lag som markerer. Men fremdeles finnes det lag på ulike nivåer som spiller med 4 bak til tross for at de er markeringsorienterte. De opererer da med en ekstra back med et kombinert sone- og markeringsansvar. Det russiske OL-landslaget spilte f.eks. slik.

Olsen (1990) diskuterer et soneorientert 3-5-2¹⁵². Landslaget prøvde med tre mann som lå flatt uten markeringsansvar, der midterste spiller styrer og de to andre tilpasser seg. Disse to sidespillerne vil da både være sidebacker og midtstopperer i forhold til vanlig terminologi. Olsen (1990:7) finner at et soneorientert 3-5-2 fungerer bra dersom man har: (a) hurtige og defensivt sterke spillere i bakke treer, (b) to løpssterke og en kreativ sentral midtbanespiller, (c) allsidige kantspillere med godt tilslag på ballen og (d) et lag med stor arbeidskapasitet.

Året etter oppsummerer Olsen (1991) landslagets erfaringer med blant annet systemene 3-5-2 og 4-5-1 i sone. Han trekker to konklusjoner om at en står overfor to videre utfordringer: (1) Å utvikle 3-5-2 i sone slik at det

¹⁵² Olsen (1990:6) poengterer innledningsvis at det er viktig å slå fast at 3-5-2 kan spilles på forskjellige måter og er som sådant uegnet til å si noe presist om et lags spillestil.

blir sterkt nok defensivt, noe som krever stor fleksibilitet (2) Å utvikle 4-5-1 i sone slik at det blir sterkt nok offentlig, noe som også krever stor fleksibilitet¹⁵³.

Olsens konklusjoner på den overnevnte problemstillingen (med landslaget kommer) på sett og vis i kvalifiseringen til sluttspillet i USA 1994, der en i mot sterke motstandere som nytter en spillbærende strategi (playmaking) får store defensive problemer (Larsen et al 1994)¹⁵⁴. Med utgangspunkt i dette, det vil si det godt trente norske landslaget på 1990-tallet sine erfaringer, kan vi konkludere med at de asiatiske landslagene er en påminnelse om at det fremdeles er et potensial i denne fysiske dimensjon¹⁵⁵. Med andre ord er tiden muligens moden for en *flat back three* innen fotballen¹⁵⁶.

6.9 Modernisering av den tyske organisasjonsformen?

Jeg har tidligere vært inne på at Tyskland er illustrerende for en tendens i dette sluttspillet, nemlig at lag blir mer og mer soneorienterte i sin forsvarsløsning, eller sagt på en annen måte de er markeringsorienterte

¹⁵³ Olsen (1991) mener forøvrig videre at det ikke finnes noe tredje alternativ til soneforsvar og markeringsforsvar. «Kombinasjonsforsvaret blir en tilsløring fordi begrepet påberoper seg en slag tredje løsning» (s.17).

¹⁵⁴ Det tenkes her spesielt på de første 15 minuttene mot Nederland i denne kvalifiseringen (jf. Larsen et al 1994).

¹⁵⁵ Dette potensial kan en for tiden også se hos lag som Arsenal

¹⁵⁶ Hesse- Lichenberger (2002) hevder at også Tyskland under Rudi Völler og med Hertha Berlins Sebastian Deisler i forsvar prøvde ut *flat back three* tidlig i VM-kvalifiseringen.

men med store innrømmelser til sone¹⁵⁷. Tyskland spilte i flere kamper med en tilnærmet flat firer bak. Dette er meget interessant da Tyskland har vært det landet der markeringsdoktrinen, tremannsforsvaret og liberodoktrinen må sies å ha vært sterkest institusjonalisert¹⁵⁸. Illustrerende for dette er denne danske omtalen av det tyske laget;

Mens den nu er fuldstændigt afskaffet i dansk fodbold har man i Tyskland stædigt holdt fast i libero-systemet, hvor den frie mand omkranses af to markeringspillere, to wingbacks, to defensive midtbanespillere, en «spilmacher» og to angripere. Sådan har det været i 30 år, og det så der ikke du til at blive andret grundleggende på¹⁵⁹.

Det sies at tyskerne ikke har hatt et begrep på soneforsvaret men at en på 90-tallet har begynt å snakke om *viererkette* (Larsen et al 1994). Det kan være flere grunner til at Rudi Völler og hans strateg og hjelpetrener, Michael Skibbe gjør denne forsiktige reorganiseringen av laget dels forut og dels under sluttspillet. Det ene sett av grunner har bakgrunn i en generell og forsiktig tendens i tysk fotball. Det andre settet av grunner er *erfaringsbaserte innsikter* fra kvalifiseringen og andre kamper forut for sluttspillet. Det tredje settet av årsaker handler om tilgangen på spillermateriell.

¹⁵⁷ Denne tendensen blir også erklært og nedfelt av Europas landslagssjefer på en UEFA-konferanse etter sluttspillet.

¹⁵⁸ Med institusjonalisert menes

¹⁵⁹ Det heter også ved <http://www.worldcup02.dk> følgende: «Liberoen blev egentlig opfundet i Italien engang i 60erne, men det var en tysker der gjorde positionen kendt og elsket, og siden til en institution i sit hjemland.»

Viererchette – evolusjon i tysk forsvarsorganisering?

Når det gjelder det førstnevnte, kan en se tendenser der på kjente og ukjente lag orienterer seg mer mot sonen i tysk fotball. Et eksempel er Ralf Rangnick og SSV Ulm som gjorde det svært bra med ukjent spillermateriell i 3. og 2. Bundesliga. Et annet eksempel er Volker Finke og Freiburg som skapte bra resultater og severdig spill etter omlegging til sone. Et tredje eksempel er Ottmar Hitzfeld i Bayern München som de siste årene har begynt å håndplukke spillere til forsvaret som kjenner den flate firers prinsipper. To eksempler i så måte er franske Bixente Lizarazu og svenske Patrik Andersson.

Viererchette – resultat av erfaringsbaserte innsikter?

De erfaringsbaserte innsiktene fra kvalifiseringen dreier seg om at den tradisjonelle tyske organisasjonsformens svakheter flere ganger ble stilt i klarsyn i forskjellige typer kamper forut for sluttspillet¹⁶⁰. Mot Danmark i Parken hadde tyskerne store problemer i den bakre markeringsorienterte treer mot et dansk tremannsangrep. Noe spissformulert og forenklet sag, kunne danskene stadig sende den raske vingen, Dennis Rommedahl, av sted med dype avleveringer fordi det tyske forsvaret manglet en mann som kunne dekke Thomas Linke opp¹⁶¹.

¹⁶⁰ Det bør nevnes at Völler og Skibbe prøvde og feilet mye forut for sluttspillet eller etter overtakelsen av landslaget. Noen vil nok hevde at de dro til sluttspillet uten en klar strategi og organisasjonsform. Dette dels på grunn av tilgangen på spillermateriell.

¹⁶¹ Hesse- Lichenberger (2002) hevder at også Tyskland under Rudi Völler og med Hertha Berlins Sebastian Deisler i forsvar prøvde ut *flat back three* tidlig i VM-kvalifiseringen.

Et annet eksempel er det historiske 1-5 tapet mot Sven-Göran Erikssons nye engelske lag. I denne kampen ble den tradisjonelle tyske organisasjonsformens svakheter stilt i klarsyn. De tyske (ving)backene ble i denne kampen liggende i klemme mellom Englands (ving)backer og midtbaneflanker¹⁶². Mot Østerrike derimot, hadde tyskerne ingen problemer. Østerrikerne spilte mer klassisk tysk enn tyskerne selv gjorde.

Viererkette – resultat manglende tilgang på nøkkelspillere?

Det tredje sett av grunner dreier seg om tilgangen på spillermateriell. Matthias Sammer er Tysklands siste store libero¹⁶³. På grunn av en uheldredelig kneskade måtte Samme legge opp og dette har på sett og vis sendt Tyskland ut i en langvarig liberokrise (og således også en forsvarskrise og spillesystemkrise)¹⁶⁴. Da Völler overtok det tyske nasjonalmannskapet arvet han på sett og vis denne krisen¹⁶⁵. Fram mot sluttspillet har Völler prøvd ut en rekke ulike konstellasjoner, alltid noe konformt med de gamle institusjonaliserte praksiser som den frie mann bak, markering og en backkjede på tre.

¹⁶² Nå bør det i tillegg nevnes at Eriksson opp igjennom årene har vist seg å være en god organisator og taktiker, noe som kom klart til uttrykk i Japan og Sør-Korea.

¹⁶³ Dette kunne en blant annet observere i EM-sluttspillet i England i 1996 der Sammer fremsto som en av sluttspilletts største spillere og noen vil nok i tillegg hevde den beste liberoen i Tyskland på de siste 30 år. Sammer ble kåret til årets spiller i Europa i 1996/1997.

¹⁶⁴ Denne krisen kom til uttrykk i Berti Vogts aldrende stjerner i VM-sluttspillet i Frankrike 1998. Tysklands største stjerne, Matthäus skulle være libero, men Vogts måtte rakt foreta justeringer da Matthäus ikke var rask nok til denne rollen. Han ble i stedet en slags bakerste mann i forsvaret (som blant annet Carlos Bilardo kaller sweeper).

¹⁶⁵ Vogts trodde at det ville ta 10 år å bygge opp et nytt tysk lag.

Et meget interessant eksempel rundt ulike oppstillinger var jeg så vidt inne på i kapittel fire (jf. avsnitt 4.2). Før sluttspillet prøvde Völler og Skibbe ut en organisasjonsform der Carsten Ramelow fikk en bindeleddsrolle mellom den bakre toer og midtbanen. Denne utprøvingen var dels et resultat av at nøkkelspilleren Sebastian Deisler var skadet. Utprøvingen brøt med vanlig tysk praksis.

Da tyske journalister skulle beskrive og tolke den overnevnte utprøvingen hadde de ikke terminologi for det. Med utgangspunkt i en tilgjengelig tolkningsramme der liberobegrepet var sentralt, kalte de denne rollen for en fremskutt libero. Dette kan være en betegnelse som er riktig nok men det underminerer ikke poenget om at i ulike land finnes det ulike standarder for hvordan fotball bør spilles samt ulike tolkningsrammer.

Med utgangspunkt i denne tendensen i det tyske laget, kan en altså si at i dette sluttspillet er det et fravær av sweepersystemer (liberosystemer). Som tabell 5.1 tidligere viste, er det ingen tallkombinasjoner som starter med tallet 1. Dette indikerer et fravær av den en kan kalle sweepersystemer. Mer presist dreier disse systemene seg om en fri mann bak backrekka, en såkalt libero eller sweeper.

6.10 Oppsummering

Av de tre spørsmål som skulle undersøkes empirisk er det følgende jeg har konsentrert meg om i dette kapittel: (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? Jeg har med andre

ord i dette kapittelet sett på forsvarsløsningene som ble benyttet i VM-sluttspillet 2002 i Japan og Sør-Korea.

Tabell 6.3: Oppsummering i forhold til forsvarsorganisering

	Homogenisering	Heterogenisering	Hybridisering
Forsvars-organisering	+ Størstedelen av lagene nytter soneorganisering Stadig flere lag gir innrømmelser til sone	- Ingen jevn fordeleling mellom sone og markering Ingen nye måter å organisere	+ Mange lag benytter kombinasjonsløsninger av sone og markering Innslag av hybrider og kombinasjoner

Tabell 6.3 gir en oppsummering rundt forsvarsorganiseringen i dette sluttspillet i forhold til framstillingens tre hypoteser. De funn som gir støtte til homogeniseringstesen er to tendenser. Størstedelen av lagene i dette sluttspillet organiserer forsvarsspillet på en eller annen måte med utgangspunkt i soneprinsippet. Det er ingen lag i dette sluttspill som er ekstremt markeringsorienterte.

Det andre funn er at altså at stadig flere lag, sammenlignet med tidligere sluttspill, gir innrømmelser til soneorganisering. Et godt eksempel på denne tendensen er at Tyskland synes å fri seg fra den tidligere institusjonaliserte praksisen med markeringsforsvar.

Det er få funn rundt forsvarsorganisering som gir støtte til heterogeniseringstesen. Det er verken nye måter å organisere forsvar på

eller en jevn fordeling mellom de to hovedprinsippene (sone og markering).

Hybridiseringstesen får sterkere støtte i materialet enn heterogeniseringstesen. Selv om dette sluttspillet tyder på tiltakende soneorganisering i forsvarsspillet, viser materialet en rekke interessante eksempler på kombinasjonsløsninger eller hybrider.

Både i dette og enkelte tidligere sluttspill fordeler enkelte lag markeringsoppgaver og soneansvar både i det bakre ledd og midtleddet. Dette gir en rekke ulike kombinasjonsmuligheter. Argentina og Brasil benyttet seg av slike hybride løsninger i dette sluttspillet.

Jeg har også i dette kapittelet gått i dybden på enkelte tendenser, for eksempel fraværet av liberoen eller sweeperen. Dette har gjerne vært en institusjonalisert praksis i enkelte land, for eksempel Tyskland. Vi har også sett en mulig oppblomstrende tendens der enten en stiller en forsvarsspiller foran backrekken eller trekker en midtbanespiller noe tilbake. Denne bindeleddsrollen går under ulike etiketter i internasjonal fotball som fremskutt libero, midtbaneanker eller the *windscreen wiper*. Dette ser imidlertid ikke ut til å være en ny rolle. Både Ajax, Carlos Bilardos Argentina i 1986 og i følge Batty (1969) England, har hatt spillere i denne rollen.

Når det gjelder nasjonale kjennetegn langs den taktiske dimensjonen er både Tyskland, England og Brasil interessante eksempler i dette sluttspillet. Under Erikssons ledelse ser England ut til å foreta en re-

orientering tilbake til soneforsvaret som har vært et kjennetegn ved engelsk fotball. Både Tyskland og Brasil ser i dette sluttspillet ut til å ha orientert seg noe bort fra tidligere institusjonaliserte praksiser som henholdsvis liberosystem (Tyskland) og firebackrekke (Brasil).

7.0 Strategier

«European football is one-pace,
flat out at top speed
all the time. In Brazil
it is more like dancing,
slow-slow-quick-slow»
(Pereira (1976).

7.1 Innledning

Det innledende sitatet henspeiler på et skille mange oppfattet det var mellom en latinamerikansk og en europeisk spillestil på 1970-tallet. Etter VM-sluttspillet i 1994 kunne en imidlertid argumentere for at slike skiller mer eller mindre var opphevet (Mason 1995; Goksøyr et al 1997; Tenga 1999). I dette kapittel ser vi nærmere på dette i og med at vi ser på det tredje spørsmålet som skal undersøkes empirisk, nemlig: Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002?

I dette kapittel tar jeg altså utgangspunkt i det rammeverket som ble skissert i kapittel to og ser dette i forhold til strategitendenser. Kapittelet er disponert på følgende måte: Først ser vi på hvordan strategier tradisjonelt blir forstått innenfor strategi- og organisasjonsfaget. Dernest konkretiserer vi den tolkningsrammen som ble utlagt i kapittel 2, det vi si vi ser på

hvordan de ulike strategiene eller orienteringene kan komme til uttrykk i praksis.

I dette kapittelets fjerde avsnitt ser vi nærmere på hva som er tendensene og unntakene i dette sluttspillet med henblikk på strategisk orientering. Kapittelet avsluttes med at vi går noe i dybden på finalistenes mulige strategier samt at vi ser dette i forhold til debatten omkring homogenisering og heterogenisering.

7.2 Tradisjonelle oppfatninger av strategibegrepet

Organisasjonsfenomenet strategi har tradisjonelt vært fokusert som, eller forbundet med strategiformulering i privat sektor og policymaking i offentlig sektor (Mintzberg 1978). Bidragene i starten var mest rettet mot virksomheter i privat sektor og gikk under fagnavn eller etiketter som *Business Policy* og noe senere *Long Term Planning* (LTP) eller *Strategic Planning*¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Faget business policy omfavnet blant annet spørsmål omkring bedriftens ansvar overfor sine omgivelser, blant annet dreide det seg om bedriftens rolle som ansvarlig «borger» da det den gang var etterspørselen etter varer og tjenester langt større enn bedriften kunne levere, og effektiv produksjon var langt viktigere enn markedstilpasning. En av de mest sentrale professorene i Business Policy-tiden, Kenneth Andrews (1971), skrev blant annet en bok basert på sine erfaringer med dette kurset, der han blant annet er spesielt opptatt av samspillet mellom hva bedriften ønsker å gjøre, hva den kan gjøre, og hva den bør gjøre. Når det gjelder faget *Strategic planning*, regnes blant annet Robert Anthony (1965) ved Harvard som en sentral grunnlegger eller bidragsyter.

Et tredje klassisk inntak til strategibegrepet knyttes gjerne til Alfred Sloans (1963) tid i det amerikanske konsernet General Motors. Flere sentrale bøker i faget tar utgangspunkt i en forståelse av strategibegrepet som kan føres tilbake til Sloan (jf. Chandler 1962; Ansoff 1965; Porter 1980). Chandlers (1962:13) definerer i denne forbindelse strategi som: «...*the determination of the basic long-term goals and objectives of an enterprise, and the adoption of courses of action and the allocation of resources necessary for carrying out these goals.* »

Denne definisjonen behandler strategi som eksplisitt, utviklet bevisst og formålsbestemt og utformet i forkant til de beslutningene som den preger. Med andre ord dreier strategi her seg om plan. I ettertid har denne klassiske strategimodellen blitt modifisert og kritisert. Faget har vært preget av debatter og kan i dag sies å bestå av en teoretisk pluralisme. Et viktig skille eller en viktig spenning en gjerne opererer med i dag er om det er de interne ressurser eller virksomhetens eksterne posisjon på en konkurransearena som bør være utgangspunktet i strategiutforming. Med bakgrunn i denne spenningen eller debatten har to ulike perspektiver vunnet fram.

Det ene perspektivet handler om strategi som konkurransemessig posisjonering (Porter 1980,1985, 1990, 1990). Dette perspektivet tar utgangspunkt i at bedrifter bør formulere strategier basert på deres muligheter for å oppnå bestemte konkurransemessige posisjoner innenfor

sin bransje¹⁶⁷. I denne framstillingens sammenheng har jeg tidligere vært inne på at det finnes varianter av kampanalysene der en er opptatt av å bygge opp profiler på motstanderne spillestiler og mønstre, identifisere kritiske variabler for suksess (f.eks. Reep & Benjamin 1968; Franks et al 1983; Hughes 1984, 1990; Thomson 1985; Bate 1988; Reep et al 1988). Med utgangspunkt i konkurransemessig posisjonering vil en i eventuelle analyser være opptatt av motstandere.

Det andre perspektivet kalles gjerne ressursbasert strategi (Connor 1991; Rumelt 1984; Wernerfelt 1984)¹⁶⁸. Bidrag innen dette perspektivet foreslår gjerne at bedrifter formulerer strategier med utgangspunkt i de ressurser og den kompetanse som bedriften rår over. I motsetning til det førstnevnte perspektivet som i hovedsak er opptatt av bedriftseksterne forhold, fokuserer ressursbasert strategi hovedsakelig på bedriftsinterne forhold.

Sett i forhold til denne framstillingens kontekst, foreslår det første perspektivet at en tar utgangspunkt i motstanderne i gruppespillet og eventuelle motstandere i finalespillet når en formulerer strategi, velger organisasjonsform, forsvarsløsning og tildeler oppgaver til spillerne i de

¹⁶⁷ Porter (1980:3) utgjør et hovedbidrag til dette perspektivet og sier følgende; «The essence of formulating competitive strategy is relating an organization to its environment». Det teoretiske utgangspunktet for dette perspektivet er det en gjerne kaller industriøkonomi (industrial economics) (Eks. Caves 1967; Porter 1980).

¹⁶⁸ Andre bidrag innen det vi gjerne kaller ressursbasert strategi er Lipman & Rumelt 1982; Barney 1986,1991; Itami 1987; Prahalad & Hamel 1990). Det teoretiske grunnlaget for dette perspektivet ble lagt så langt tilbake som på 50-tallet av Edith Penrose (jf. Penrose 1959; Knudsen 1996; Falkenberg & Haugland 1996).

ulike lagdeler. Det siste perspektivet foreslår derimot at det er lagets kapabiliteter som må være utgangspunktet for dette.

7.3 En konkretisering av den strategisk-organisatoriske tolkningsrammen

Jeg var i kapittel 2 inne på at lag kan være orientert mot organisering eller improvisering. Indikatorer for at et lag legger vekt på organisering er fast forsvarsorganisering, fast organisasjonsform og gjerne et fravær av den frie mann som gjerne også har utvidede taktiske oppgaver. Med andre ord dreier et rendyrket organisasjonsorientert lag seg om at spillerne underordner seg et system, en strategi, en organisasjonsform og har bestemte oppgaver og roller innenfor dette systemet.

Mulige indikatorer for et lag som er improviseringsorientert er vekslende forsvarsorganisering, bruk av flere organisasjonsformer, frie menn med utvidede taktiske oppgaver. Et rendyrket improviseringsorientert lag lar motstanderne være utgangspunkt for valg, strategi og organisasjonsform tilpasses spillerne og ikke omvendt. Taktiske oppgaver delegeres til enkelte spillere, for eksempel playmakeren.

Jeg var også i kapittel 2 inne på at vi kunne skille mellom to hovedlinjer med henblikk på strategier, nemlig spillbærende strategier og kontringsstrategier. Formålet med en spillbærende strategi er å presse motstanderen til å gjøre feil og er et forsøk på å kontrollere forløpet og tempoet i kampen. Dette innebærer at en må bære spillet, være proaktiv,

besitte ballen mye i kampen. Dette er den mest krevende strategien ifølge Michels (2001) da den krever arbeidsinnsats, god teknikk, god gruppeinnsikt og kommunikasjon.

Formålet med kontringsstrategiene er å være avventende, tålmodig og la motstanderen dominere spillet framover. Det handler altså her om å utnytte motstanderens feil og ubalanse. Denne strategien krever ifølge Michels (2001) disiplin og tålmodighet da den er avhengig av at motstanderen gjør feil. Denne strategien er imidlertid mindre effektiv når en taper eller når motstander ikke er i stand til å dominere spillet.

Det som kalles direkte spill er en variant av kontringsstrategien. Langpasningsstilen er igjen en variant av direkte spill strategien. Charles Hughes (1990) er talsmann for direktespillstrategien. Han sier følgende (1990:8): *«Those who beleive in posession play argue that a team without the ball cannot score and that therefore a team which keeps the ball for a long period is more likely to score.»*

Videre (1990:8): *«The overwhelming evidence is that the proponents of possession play are mistaken. the fact is that the longer a team takes to build an attack when it has possession of the ball, expressed in the number of consecutive passes in a move, the more time the defending team has to recover, regroup and reorganize. as a general rule, in soccer time is always on the side of the defenders. The logical result of possession play is a succession of goalless draws.»*

Det Hughes (1990) refererer til er et stort antall kampanalyser han og andre har gjort. Mye av de analyser som er foretatt innen kampanalysetradisjonen har nettopp kommet frem til at en slik strategi øker sannsynligheten for å score mål (Reep & Benjamin 1968; Olsen 1973; Hughes 1990).

7.4 Hvor mye vekt på organisering?

I dette avsnitt følger vi opp funne vi gjorde i kapittel fem og seks med henblikk på organisasjonsformer, forsvarsorganisering og fleksibilitet. Jeg har tidligere vært inne på at det rendyrkede organiseringsorienterte lag legger vel så mye vekt på kvalitetene ved organiseringen som ved spillerne. Et slikt lag vil ha innøvd og stoler på den samme organisasjonsform og forsvarsorganisering gjennom et sluttspill. Er en godt nok organisert er en fri mann med taktiske oppgaver unødvendig. Med andre ord vil en velge konvensjonelle organisasjonsformer framfor de moderne.

I dette sluttspillet innledende kamper følger de følgende lag den samme organisasjonsformen og forsvarsorganiseringen; England, Sverige, Tyrkia, Belgia, Brasil, Irland, Spania, Mexico, Japan og Russland. Sverige er det eneste laget i denne gruppen som opererer med en bindeleddsspiller. Organisasjonsformen som Sverige nytter, har vi vært flere ganger inne på, er 4-1-3-2. England utmerker seg også som et gjennomorganisert lag. Laget opererer ikke i noen diamantformasjon på midtbanen, tvert imot er England tilnærmet organisert i to flate firere i de to bakerste ledd.

I dette sluttspillet finner vi en rekke lag som matcher indikatorene på improviserende lag. Hele 24 av 32 lag, det vil si 75 %, veksler på et eller annet vis mellom ulike organisasjonsformer og ulik forsvarsorganisering. Frankrike veksler mellom tre organisasjonsformer men beholder samme forsvarsorganisering. Danmark bruker tre organisasjonsformer men beholder samme forsvarsløsning. I tillegg er det en rekke lag som veksler mellom to ulike organisasjonsformer men som beholder samme forsvarsløsning.

Det som videre er verd å merke seg er at flere lag både veksler mellom ulike organisasjonsformer og ulike forsvarsløsninger. Det sistnevnte kan både handle endringer i innrømmelser til sone eller markering samt hvordan en dimensjonerer det bakre ledd. La oss se på noe eksempler:

Senegal veksler både mellom ulike organisasjonsformer og forsvarsløsning. Paraguay veksler mellom ulike organisasjonsformer samt at de dimensjonerer det bakre ledd ulikt.. Det samme gjør både Sør-Afrika og Slovenia.

Polen, Italia og Kamerun bruker også ulike organisasjonsformer og ulike forsvarsløsninger. I Polens tilfelle er det 4-4-2, 3-1-3-3 og 3-4-3. Italia er også fleksible i de innledende kamper både med henblikk på organisasjonsform og forsvarsløsning. De anvender 4-4-2 og den mer moderne 3-4-1-2. Kamerun er litt mer konvensjonelle når de skifter mellom 5-3-2, 3-5-2 og 4-4-2.

Heller ikke Tyskland ser ut til å holde på en fast organisasjonsform og forsvarsorganisering. I de innledende kamper veksler Tyskland mellom 3-5-2 og 3-1-4-2. Inkluderer vi finalespillet går Tyskland over til 4-4-2 mot både Paraguay og Sør-Korea. Med andre ord veksler Tyskland mellom tre ulike organisasjonsformer og to ulike forsvarsorganiseringer.

USA er også et lag som veksler mye. I de innledende kamper bruker de organisasjonsformene 5-4-1, og 4-4-2. I finalespillet går de over til organisasjonsformene 3-1-4-2 og 4-4-1-1. I sum ser vi at USA er et av de lagene som varierer mest; de er innom fire organisasjonsformer og tre ulike måter å organisere forsvaret på.

Costa Rica og Kroatia er også to lag som veksler mye. Costa Rica anvender tre organisasjonsformer og tre ulike forsvarsorganiseringer på tre kamper. Kroatia veksler på tre kamper mellom tre såkalte moderne organisasjonsformer og to ulike forsvarsorganiseringer. (4-3-1-2, 4-2-3-1 og 3-1-3-2-1).

Denne fleksibiliteten vi ser overfor kan tolkes på ulike måter. En første mulig tolkning er at lag er blitt mer fleksible som følge av økte kapabiliteter. En annen mulig tolkning er at disse lagene er ubevisste og vinglete. For eksempel er det mulig å tolke det faktum at Costa Rica bruker tre ulike organisasjonsformer og tre ulike forsvarsløsninger, i en slik retning.

Et tredje aspekt i disse tendensene, har med strategier å gjøre. Det er mulig at lagene ikke fastholder en bestemt strategi, men i større grad endrer den. I

de kommende avsnitt skal vi se nærmere på strategiene som er i bruk i dette VM-sluttspillet.

7.5 Strategier – Det store bildet

Tidligere i denne framstillingen skilte jeg mellom spillbærende (playmaking) og kontringsstrategier. Ser vi litt historisk på spillbærende strategier, er Brasil i 1982, Argentina i 1998, England i 1998 og Nederland i en rekke sluttspill eksempler på lag som mer eller mindre har fulgt en slik strategi på en vellykket måte. Et mer ekstremt eksempel på denne strategien var Colombia i 1994. Deres strategi kan imidlertid ikke sies å være vellykket, den ble rett og slett for ineffektiv (Michels 2001).

Michels (2001:109) som har foreslått begrepet om playmaking-strategier (spillbærende strategier) skriver blant annet følgende om VM-sluttspillet i 1998:

During World Cup '98 in France, in the global confrontation between the best teams, only a few teams mastered the circulation football style as it should be played in my opinion. France, Brazil, the Netherlands, Argentine and – surprisingly – also England and Marokko.

Jeg har tidligere vært inne på at vi kan skille mellom to hovedretninger med henblikk på strategier, mer presist *spillbærende* (playmaking) og kontringsstrategier. Historiske eksempler på spillbærende strategier er Brasil i 1982, Colombia i 1994, Argentina 1998 og Nederland i en rekke

VM-sluttspill. Historiske eksempler på lag som tydelig har en kontringsstrategi er Romania 1994, Bulgaria 1994, Tsjekkia i 1996, Danmark i 1992 og Italia i 1982¹⁶⁹.

I strategiforskningen finnes det en rekke ulike forestillinger om hvordan strategier blir til og i hvilken grad disse reflekterer praksis. Den ene forestillingen er idealtypisk og en forventer at en først på bakgrunn av analyse utmeisler en strategi, velger organisasjonsform, allokerer ressurser og tildeler oppgaver. En slik gang kan gjerne kalles den rasjonelle strategimodellen.

Den rasjonelle forestillingen rundt strategiutforming er imidlertid blitt kritisert og modifisert en rekke ganger siden den dominerte faget på 1950- og 1960-tallet. Den står fremdeles sterkt i faget. I dag har det gjerne vært en debatt rundt hva en bør ta og tar utgangspunkt i når en utformer strategi. En forestilling er at det er den eksterne konkurransesituasjonen som bør være utgangspunktet (Porter 1980, 1985). En annen handler om at det bør være organisasjonens kapabiliteter, det vil si interne ressurser og ferdigheter.

I dette sluttspillet er det særlig fire lag som har høy besittelsesprosent i sine kamper. Mexico har en besittelsesprosent på 67 % mot USA i finalespillet, 60 % mot Italia, 63 % prosent mot Ecuador og 63 % mot Kroatia.

¹⁶⁹ Jeg siterer Eggen (1983b:45): «Min påstand er at Italia fra et rent defensivt utgangspunkt gjennom turneringen utviklet noe av det beste vi har sett av offensiv og konstruktiv kontringsfotball. Videre mener jeg å finne nøkkelen til denne angrepssuksessen i at bindeleddet mellom forsvarssonen og angrepssonen, Conti, begynte å fungere.»

Argentina har en besittelsesprosent på 55 % mot Nigeria, 66 % mot Sverige og 65 % mot England. Spania har en besittelsesprosent på 57 % mot Slovenia, 55 % mot Paraguay og 58 % mot Sør-Afrika. Frankrike har en besittelsesprosent på 60 % mot Senegal, 55 % mot Uruguay og 56 % mot Danmark. Verd å nevne i denne forbindelse er at Danmark har en besittelsesprosent på 63 % mot England i finalespillet.

Mulige kontrungseksempler i de innledende kamper er at Italia slår Ecuador 2-0 med kun 40 % besittelse, de spiller uavgjort mot Mexico med 40 % besittelse. England slår Argentina med lave 35 % i besittelse. Polen slår USA 3-1 med kun 36 % besittelse. Senegal slår Frankrike 1-0 med 40 % besittelse. Danmark slår Frankrike 2-0 med 44 % besittelse. Indikatorer på at en unngår egne feil, straffer nådeløst motstanderens.

Inkluderer vi finalespillet, finner vi følgende eksempler: Brasil slår Tyskland 2-0 med 44 % besittelse. Tyskland slår USA med 42 % besittelse. Tyrkia slår Japan med 42 % besittelse. USA slår Mexico 2-0 med kun 33 % besittelse.

I dette sluttspillet finner vi eksempler på landslag som overrasker med henblikk på strategisk orientering. Begge finalistene har tradisjonelt vært ballsirkulerende lag, det vil si de har vært mer orientert mot spillbæring enn kontrung. I neste avsnitt ser vi nærmere på tall og annet datamateriale rundt dette.

7.6 Finalistenes strategier: Kontringer og «combos»

I denne delen ser vi nærmere på finalistenes eventuelle strategier i dette sluttspillet. Eggen (1983a) omtaler i sin artikkel tre måter å bygge opp angrep på som kan illustrere at både Både Brasil og Tyskland tradisjonelt har vært ballsirkulerende lag, det vil si at de har vært mer playmaking-orienterte enn kontringsorienterte i sine strategier (Eggen 1983a; Morisbak et al 1982a,b; Michels 2001)¹⁷⁰. Den brasilianske og vesttyske stilen når det gjelder oppbygging har vært å spille seg ut av forsvarssonen ved korte pasninger og/eller føring gjennom midtbanen¹⁷¹.

Jeg har tidligere vært inne på at datamaterialet ikke underbygger at Brasil og Tyskland er spillbærende lag (playmaking-orienterte) i dette sluttspillet. Vi skal derfor se nærmere på om en kan beskrive disse lagene som kontringsorienterte.

I etterkant av sluttspillet har det dukket opp et nytt begrep, «combos», som blant annet brukes for å beskrive Brasils angrepsspill. Dette begrepet kan blant annet bety uforutsigbart kombinasjonsspill¹⁷². Begrepet kan videre

¹⁷⁰ Dette er en relativt gammel referanse, men når Nils Arne Eggen (1983) beskriver ulike angrepsoppbygginger, så bygger disse landene på omtrent samme prinsipper. kort utkast, småspill i eget forsvar, midtbannen osv.

¹⁷¹ De to andre måtene Eggen (1983a) omtaler er den tradisjonelle engelske stilen og den nederlandske landslagsstilen. Førstnevnte dreier seg om å spille pasning på angrepsspiss («target») høyt oppe på banen i angrepssonen. Den sistnevnte er å spille pasning på en møtende spiller fra midtbanesonen.

¹⁷² Jf. Elvebakken (2002) som gir et referat fra Cupfinaleseminaret 2002. På dette seminaret har blant annet Per Mathias Høgmo et innlegg basert på materialet som NFFs

henspeile på at Brasil ikke var kontringsorienterte i tradisjonell forstand, men innenfor et stort repertoar av ulike angreps varianter. Med andre ord kan *combos* handle om at Brasil ikke var endimensjonale i sitt angrep, men var uforutsigbare på grunn av repertoaret. Vi kommer nærmere tilbake til dette. Først skal vi se nærmere på den andre finalisten, Tyskland.

7.6.1 Tyskland

Tyskland møtte følgende lag på vei mot finalen i dette sluttspillet; Saudi-Arabia, Kamerun, Irland, Paraguay, USA, Sør-Korea og i finalen Brasil. På bakgrunn av blant annet dette skal vi se om vi kan si noe om Tysklands strategier i dette sluttspillet. Tabell 7.1 gir en oversikt over Tysklands vei mot finalen i tall.

Tabell 7.1: Tysklands vei mot finalen i tall

Kamp	Resultat	Besittelse	Skudd på mål	Hjørnespark	Frispark	Skudd
Ty-Irl	1-1	42-58	2-4	2-2	20-21	9-8
Ty-Kam	2-0	44-56	5-4	5-4	31-22	11-6
Ty-Saudi	8-0	53-47	14-1	10-0	22-11	26-3
Ty-Par	1-0	57-43	6-3	5-1	13-25	20-9
Ty-USA	1-0	42-58	2-6	6-6	14-23	6-11
Ty-SøKo	1-0	50-50	12-9	13-3	19-20	12-9
Ty-Bra	0-2	56-44	12-9	13-3	19-20	12-9

Tabell 7.1 viser Tysklands vei mot finalen i tall. for det første ser vi at Tyskland har overraskende lav ballbesittelse. Tyskland besitter ballen 42

observasjonsteam samlet inn i VM-sluttspillet. Teamet bestod av Øyvind Nilsen, Andreas Morisbak, Nils Johan Semb og Per Mathias Høgmo.

prosent, 44 prosent og 53 prosent mot henholdsvis Irland, Kamerun og Saudi-Arabia. Vær videre oppmerksom på at Tyskland vinner den sistnevnte kampen 8-0¹⁷³.

Videre ser vi at Tyskland kun har 42 prosent besittelse mot USA som de slår 1-0, men at de besitter ballen mest i finalen som de taper 0-2. Dette underbygger på mange måter at Brasil var mer effektive enn andre lag i dette sluttspillet.

Vi ser også av tabell 7.1 at det er kun mot Saudi-Arabia at Tyskland dominerer klart med henblikk på skudd, skudd på mål, hjørnespark og frispark. For eksempel dominerer både Irland og USA vis av vis Tyskland med henblikk på dette.

Er så Tyskland tilbøyeligheter til å kontre noe nytt i dette sluttspillet eller har det skjedd en orientering i denne retningen over flere år? Luhtanen (1991) foretar en statistisk vurdering av de offensive handlinger til algene i VM-sluttspillet i Italia i 1990. Ifølge Luhtanens (1991) undersøkelse var Tyskland det sterkeste laget i sluttspillet dersom en tar utgangspunkt i at laget hadde det høyeste antall angrepsforsøk, det laveste antall tapte angrep og det høyeste antall scoringsforsøk (målsjanser) både ved skudd og hodespill.

Scoringeffektiviteten på det vesttyske laget i VM-sluttspillet i 1990 var på 10,3 %. Blant de åtte beste lagene i sluttspillet var England, Italia og

¹⁷³ Ser vi på finalespillet besitter Tyskland

Jugoslavia mest effektive med procenter på henholdsvis 12,6 %, 11,1 % og 15,2 %. Når det gjelder ikke tapte angrepsforsøk i prosent blant de åtte beste lagene, var både det tidligere Tsjekkoslovakia, Kamerun og Irland mer effektive enn Tyskland. De mest effektive lag i å skape målsjanser var Kamerun og Tyskland (Luhtanen 1991:218).

Luhtanen (1991:219) skriver videre følgende om Tysklands angrepsspill: *«Germany used the middle and attacking third of the pitch more than all other teams for long runs with the ball. Their team played wide and deep long passes well. in building offensive actions in their patterns of play they were also successful in overlapping, long runs by the defenders, «scissors» and combination of wall passes and double wall passes.»*

Tyskland fremstår her både som mer playmakingorientert og som et sterkt og dominerende lag. Dette får også støtte i mer kvalitative observasjoner av laget. Skarsfjord (1990) mener Tyskland dominerte en rekke kamper med unntak av Nederland. Giske (1990) kan også tolkes i samme retning. Begge peker imidlertid på at Tyskland varierer sitt angrepsspill; for eksempel lange oppspill og kortere pasninger og føringer gjennom midtbanen. Begge trekker frem at Tyskland hadde en sterk midtbane.

Et annet innspill til dette spørsmålet gir Rinus Michels (2001:85) som mener at Tyskland i likhet med Tsjekkia var kontringsorienterte i europamesterskapet i England i 1996. Michels (2001:85) skriver blant annet følgende om finalen:

A good example of this is the Championship match between Germany and the Czech Republic in the Euro '96 tournament in England. It was a match between two teams who both favour counter attack style football. the Czechs put themselves in the underdog position and forced the Germans into becoming the favoured team. Thus coach Berti Vogts had to change his tactical plan for the match. This meant that he had to put a bigger emphasis on the functions when his team was in possession of the ball (build-up and the attack).

Det som Michels (2001) skriver her er at Tyskland allerede under Berti Vogts ledelse er kontringsorienterte. Vi kan altså oppsummere det slik at Vest-Tyskland og senere Tyskland ser ut til å ha blitt mer kontringsorientert eller at de spiller på et større register enn den angrepsoppbygningen de ble forbundet med tidligere.

7.6.2 Brasil

Brasil møtte følgende lag på deres vei mot finalen i dette sluttspillet; Tyrkia, Kina, Costa-Rica, Belgia, England, Tyrkia og i finalen Tyskland. På bakgrunn av disse kampene skal vi se om vi kan si noe om Brasils strategier i dette sluttspillet. Tabell 7.2 gir en oversikt over Brasil vei mot finalen i tall.

Tabell 7.2: Brasils vei mot finalen i tall

Kamp	Resultat	Besittelse	Skudd på mål	Hjørne- spark	Frispark	Skudd
Bra-Tyr	2-1	50-50	12-4	4-3	19-21	19-6
Bra-Kin	4-0	57-43	8-3	6-5	13-7	11-5
Bra-Costa	5-2	53-47	7-9	6-14	6-15	12-17
Bra-Bel	2-0	54-46	4-5	6-7	14-17	14-13
Bra-Eng	2-1	53-47	4-2	2-5	18-20	9-6
Bra-Tyr	1-0	44-56	11-3	7-8	18-16	18-9
Bra-Ty	2-0	44-56	9-12	3-13	20-19	9-12

Tabell 7.2 viser Brasils vei mot finalen i tall. Brasil overrasker noe når det gjelder besittelse. Mot Tyrkia, Kina og Costa Rica besitter Brasil ballen henholdsvis 50 prosent, 57 prosent og 53 prosent.

Tabell 7.2 viser at det er kun mot Kina at Brasil dominerer besittelsesmessig med en besittelsesprosent på 57. Selv mot England som jevnt over hadde lav besittelsesprosent i dette sluttspillet, er Brasil relativt lik. I finalen der en kunne forvente at Brasil ville dominere besittelsesmessig, er laget helt nede på en besittelsesprosent på 44 %.

På bakgrunn av disse tallene kan vi ikke tolke at Brasil har en klar *spillbærende* (playmaking) strategi. I likhet med Tyskland ser også Brasil ut til å være mer kontringsorientert i dette sluttspillet. Både eksempelet med Tyskland og Brasil får en viss støtte hos Europas 52 landslagssjefers oppsummering av dette sluttspillet. La oss se nærmere på dette ved å ta utgangspunkt i et annet datamateriale som er samlet inn og analysert av engelske FA (Football Association).

Jim Lawlor som er kampanalytiker i FA, studerte blant annet lagene som gikk videre til finalespillet i dette sluttspillet¹⁷⁴. Når det gjaldt Brasil så en blant annet på effektivitet offensivt og defensivt, hvordan målene ble scoret, brudd, hvor på banen bruddene kom og grad av gjennombrudd.

Brasiliansk combos

Det brasilianske begrepet combos er et av de nye begrepene fra dette VM-sluttspillet. Forenklet kan en si at dette er et brasiliansk uttrykk for uforutsigbart kombinasjonsspill. Begrepet skal vi forsøke å gi et nærmere innhold ved hjelp av Jim Lawlors konklusjoner fra hans tallmateriale fra sluttspillet. Dette tallmaterialet underbygger også at Brasil har blitt mer kontringsorientert.

I følge dette datamaterialet scoret Brasil 6 dødballmål men hele 12 i fritt spill. Sju av disse tolv målene kom som resultat av crossballer¹⁷⁵. Det som også er interessant her er at crossballene ble kombinert med såkalte samtidige løp, noe som gjorde at dette angrepsvåpenet var uforutsigbart.

Brasil har tidligere blitt forbundet med ballsirkulasjon, artisteri og plutselige eksplosjoner. I dette sluttspillet er bildet noe annet. Brasil hadde videre stor grad av variasjon mellom korte og lange pasninger i angrepsoppbygningen (Lawlor i Bay 2002b).

¹⁷⁴ Jim Lawlor jobber til daglig også på John Moore's University i Liverpool. Han la frem nøkkeltall fra VM 2002 på Cupfinaleseminaret 01.11.02. Deler av hans fremlegg er oppsummert av Bay (2002b). Tallmaterialet til Lawlor ble visstnok også sammenlignet med tilsvarende tall som Frankrike hadde for fire år siden og det var visstnok likheter (Bay 2002b).

¹⁷⁵ Videre påpekes det at motstanderne hadde svært liten uttelling.

Målene til Brasil kom både som følge av crosspasninger, gjennomspill sentralt og dribling (Lawlor i Bay 2002b). Begge disse observasjoner eller konklusjoner indikerer at Brasil verken er ensidig playmaking-orientert eller kontringsorientert, men at vi her står overfor kombinasjoner.

Brasils kontringsorientering kommer også til uttrykk gjennom følgende kjennetegn ved deres angrep: De fleste pasningene gikk fremover på banen. De fleste målene til Brasil kom innenfor et tidsrom fra 5-15 sekunder etter at Brasil hadde erobret ballen (vunnet posession) (Lawlor i Bay 2002b).

Fire av målene til Brasil kom etter 0-2 pasninger, fire fra 3 pasninger, og de resterende fire fra pasningssekvenser på 5-8 (eller flere) trekk (Lawlor i Bay 2002b). Dette viser at selv om Brasil er vanskelig å plassere strategimessig, er nettopp målene for Brasil indikatorer på at Brasil taklet kontringer meget godt.

Videre viste materialet til Jim Lawlor at klart flest brudd på egen banehalvdel hos Brasil tydet på at mestrene var lite aggressive i gjenvinningsfasen på motstanderens banehalvdel. Brasil valgte heller å falle tilbake med mange spillere for muligens å forsøke å oppnå brudd der en kunne utnytte store rom på banen¹⁷⁶. (Her skiller de seg for eksempel fra nederlandsk *pressing football*.)

¹⁷⁶ Selv om noen satt igjen med det inntrykket at Brasil var dårlig organisert bak, viste materialet til Jim Lawlor at Brasil gjorde få defensive feil (Bay 2002b).

Tallmaterialet til Lawlor viste ifølge Bay (2002b) også at når Brasil angrep, var det mange spillere som var involvert langt fremme i angrepsfasen, spesielt etter brudd. Dette er nok en indikator på at Brasil var mer kontringsorienterte enn spillbærende i strategien.

Det vi til nå har sett er en illustrasjon på Brasils tiltakende kontringsorientering og dels hva combos dreier seg om. Dette skiller seg noe fra hva Brasil tidligere har vært forbundet med. Sammenligner vi dette med sist Brasil ble verdensmestre, det vil si i 1994, finner forskjeller. Luhtanen et al (1997) analyserer med bakgrunn i kampanalyser Brasil i 1994¹⁷⁷. Blant annet skriver de (1997:231):

Relatively, Brazil mastered the matches on average in time 56%, in distance 63 %, in number of attacking inside of the attacking third 65 %, in the number of created scoring chances in the vital area 73 5, scoring trials 71 5 and goals 80 %. The comparison showed that Brazil earned the title also statistically. The most even match was Brazil against Holland in all selected evaluations.

Sitatet handler i korthet om at Brasil dominerte kampene. Playmaking-orienteringen får også til en viss grad støtte hos både Åge Steen (1994) og Andreas Morisbak (1994b) som observerer en rekke kamper av Brasil i 1994. Begge trekker frem at forsvarsspillet var en sentral faktor. Morisbak (1994b) observerer i tillegg at Brasil i dette sluttspillet er gode til å hvile

¹⁷⁷ Luhtanen et al (1997) kaller denne formen for Notational analysis

med ballen og at de også brukte såkalte blitzangrep (kontringer). Med andre ord- de kombinerte besittelse og gjennombrudd.

I sum handler dette om at Brasil dominerte alle kamper unntatt mot Nederland. Brasil har tradisjonelt vært forbundet med å bære spillet i kamper, dominere gjennom ballsirkulasjon av og til avbrutt av dødelige eksplosjoner. Videre har særtrekkene vært spill langs bakke fremfor lufta, triangulering, bruk av vingbacker både i angrep og angrepsoppbygning.

En mer generell beskrivelse av Brasil som underbygger deres tradisjonelle playmaking-orientering tidligere, finner vi hos Concalves & Mazzei (1998:159). De beskriver Brasils taktiske prinsipper på følgende måte;

Brazil has been very successful playing against every country in the world because they have the ability to always force the opposite team to play their style, with their pace and especially forcing their tactical system, crafting counterattacking opportunities, and turning the opposition's mistakes into goals.

Vi kan altså med utgangspunkt i Concalves & Mazzei (1998) tolke at playmaking er regelen hos Brasil. Ulike observasjoner i ulike VM-sluttspill underbygger også nettopp dette (f.eks. Morisbak 1978b, Furrer & Vogel 1986; Morisbak 1982a, 1982b, Morisbak et al 1982b). For eksempel gir Morisbak et al (1982b:30) en rekke beskrivelser som må tolkes i retning av playmaking:

Brasil bygde opp angrepene møysommelig. Kontringene ble ikke brukt, selv ikke i situasjoner som inviterte til det. Det var et par slike mot Italia. De stoler så mye på egen teknikk at de regner med å kunne bryte igjennom, selv om motstanderne kommer tilbake med 11 spillere. Faktisk klarte de det også. Selv mot Italia klarte de å bryte gjennom til tross for at samtlige italienerne var konsentrert rundt egen 16,5 m.

Sammenlignet med denne beskrivelsen fra VM-sluttspillet i 1982, framstår Brasil i dette sluttspillet med både en annen organisasjonsform og strategi. Når dette er sagt, bør det presiseres at vi fortsatt ser viktige særtrekk ved Brasil. De bruker fortsatt vingbacker aktivt i angrepsoppbygning og kontringer, det er fortsatt korte utspill fremfor lange. De klassiske rollene *volante* og *meia* er fortsatt tydelige.

7.7 Ballbesittelse som strategiindikator

Deltakerlagenes strategier har vært den mest diffuse variabelen eller variabelsettet i denne studien. Som jeg har vært inne på hersker det både ulike oppfatninger av begrepet både i og utenfor fotballen.

Det enkle utgangspunktet for å forsøke å besvare spørsmålet omkring hvilke strategier som benyttes av lagene i dette sluttspillet, har vært prosent ballbesittelse i kampene. I den forbindelse har jeg blant annet brukt to enkle tommelfingerregler som et utgangspunkt. Den ene er jo høyere prosentvis ballbesittelse i forhold til motstanderlaget, dess mer sannsynlig er det at laget er orientert mot playmaking (vis a vis motstanderlaget). Den

andre regelen var jo mindre ballbesittelse i prosent (men kanskje relativt mange målsjanser og mål vis a vis motstander), dess mer sannsynlig at laget er kontringsorientert.

Det har dels kommet frem i dette kapittel at ballbesittelse er en problematisk indikator for strategi. Indikatoren blir særlig problematisk dersom en baserer seg på denne alene når strategiene beskrives. Med bakgrunn i dette har jeg derfor støttet meg til annet tilgjengelig materiale for å få et grep på Tysklands og Brasils strategier. Med bakgrunn i dette er det også relativt vanskelig å påvise klare heterogeniseringstendenser eller homogeniseringstendenser for dette sluttspillet vis a vis strategier.

7.8 Oppsummering

Jeg har i dette kapittel undersøkt det tredje spørsmålet som skulle undersøkes empirisk: Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002? Med utgangspunkt i det datamaterialet som ble presentert i kapittel 3 og 4, har dette spørsmålet vært vanskeligst å besvare. Ballbesittelse i prosent av kamper er kun en blant en rekke andre indikatorer som må til for å få et brukbart bilde av strategier. Med utgangspunkt i dette har jeg supplert med annet materiale, både tallmaterialet som engelske FA har samlet inn og dokumenter.

Tabell 7.3: Oppsummering i forhold til strategier

	Homogenisering	Heterogenisering	Hybridisering
Strategi	0 Vanskelig å påvise klare tendenser Flere kontringsorienterte lag	0 Vanskelig å påvise klare tendenser Ingen jevn fordeling	+ Lag kombinerer playmaking, kontrung Combos

Tabell 7.3 gir en oppsummering av tendensene rundt strategier i dette VM-sluttspillet. Som jeg har vært inne på tidligere er det med bakgrunn i dette materialet vanskelig å påvise helt klare tendenser verken i retning av ensretting eller mangfold.

Homogeniseringstesen får mer støtte i materialet enn heterogeniseringstesens. Heterogeniseringstesens svekkes her gjennom at det ikke er noen jevn fordeling mellom spillbæring og kontrung. Faktisk er det svært få lag som er ekstremt spillbærende.

Derimot er det noe mer støtte i det samelede materialet om en mulig tiltakende kontringsorientering. For eksempel kunne Europas landslagssjefers konklusjoner tolkes i en slik retning. Dette gir noe støtte til homogeniseringstesens i forhold til strategier.

Landslagssjefenes konklusjoner på UEFA-konferansen pekte også på at de gode lagene behersker ulike løsninger. Blant annet kunne Brasil både være spillbærende, kontringsorientert og uforutsigbare. Det uforutsigbare

kombinasjonsspillet eller combos var eksempler på slike hybride strategier. Dette ga noe støtte til hybridiseringstesen.

8.0 Fotballens translatører

«No coach can guarantee results,
the best you can do is guarantee a
way of playing; results are in hand
of fate.»

(Jorge Valdano)

8.1 Innledning

Det er rimelig å anta at doktriner, strategier og organisasjonsformer omformes når – og som følge av - at de spres (Latour 1986; Czarniawska & Joerges 1996; Røvik 1998). Ulike aktører vil promotere, modifisere, bremse, filtrere eller forsterke ideer når de spres i kjedene. Landslagssjefene i dette sluttspillet antas å være translatører, det vil si aktører som utøver sterk innflytelse på for eksempel strategier og organisasjonsformer¹⁷⁸.

Jeg har tidligere vært inne på at trenere er mulige bidragsytere til enten ensretting, mangfold eller blanding av former. Fotballen er et eksempel på tidlig kulturell globalisering (Armstrong & Guilianotti 1999b), og det har

¹⁷⁸ Translatør kan altså forstås som en samlebetegnelse på aktører som på en eller annen måte øver sterk innflytelse på når en doktrine materialiseres i et spillesystem og når et spillesystem materialiseres i et lags spillemønster eller spillestil (Pedersen 2002). Det kan tenkes ulike kategorier av translatører; fotballtenkere, fotballfilosofer, trenere, trenerutviklere og spillere (ibid).

gjennom spilllets historie alltid vært en visst innslag av utveksling av trenere over landegrensene og mellom kontinenter. Eksempler i så måte er den ungarske treneren Kuschner som bringer WM-systemet til Brasil (Leite Lopez 1999), utallige britiske trenere som bringer den engelske langpasningsstilen til alle verdenshjørner og svenskene Niels Liedholm og Sven-Göran Eriksson som bringer nordisk fotballtenkning til Italia¹⁷⁹.

Essensen i resonnementet over er at i disse møtene med nasjonale og lokale fotballkulturer har det historisk alltid oppstått noe nytt eller nye former. Det sies gjerne at trenerutveksling over landegrenser i landslagssammenheng er blitt en trend i internasjonal fotball. Et helt ferskt eksempel på dette er at Portugal har ansatt Luis Felipe Scolari som landslagssjef for å ro i land mesterskapet (EM) på hjemmebane i 2004. I dette sluttspillet finner vi et ganske stort innslag av slik trenerutveksling over nasjonale grenser.

8.2 Det store bildet omkring trenerutveksling

En interessant dimensjon i forbindelse med sluttspillet er andelen utenlandske trenere som trener et annet landslag. Denne dimensjonen kan tenkes å si noe om utveksling av ideer og personale over landegrenser. 24 av landene nyttet seg av trenere fra eget land, dette utgjør 78 % av lagene. Således er det åtte lag (22 %) som nytter seg av trenere fra et annet land. Inkluderer vi kvalifiseringsperioden er det hele 12 land som nytter seg av utenlandsk trener.

¹⁷⁹ I den viktorianske og edvardianske æra „

Trenerutveksling er på sett og vis et uttrykk for samhandling og interaksjon over landegrenser og kontinenter. Oppsummert kan vi si at det store bildet er følgende: 22 prosent av landslagssjefene er importerte. blant de europeiske deltakernasjonene representerer Sven-Göran Eriksson en slik importert trener. Blant de amerikanske deltakernasjonene har både Paraguay og Ecuador trenere fra andre land. Ecuador har sin landslagssjef, Hernan Dario Gomez, fra Colombia. Paraguay har nå Cesare Maldini, Italias tidligere landslagssjef i 1998. Maldini har I tillegg trent juniorlandslaget til Italia og AC Milan.

Blant de afrikanske deltakernasjonene har både Kamerun og Senegal trenere fra Europa. Senegal har franske Bruno Metz, mens Kamerun har tyske Winfried Schafer. Blant de asiatiske deltakernasjonene, har begge verts nasjoner importerte trenere. Japan har franske Philippe Troussier, mens Sør-Korea har nederlandske Guus Hiddink. Kina har Velibor Milutinovic. I de neste avsnitt skal vi gå nærmere i dybden på noen av disse tilfellene.

8.3 Trenerutveksling innenfor Europa

Da det engelske landslaget var i oppløsning i kvalifiseringen til dette sluttspillet, måtte en til utlandet for å hente sin redningsmann, noe som for øvrig falt mange briter tungt om hjertet. Svensson hadde hatt suksess over flere år, sist med Lazio i Italia. Eriksson gjorde straks gode taktiske grep og fikk tilbake troen på det engelske landslaget. Et eksempel er den historiske 1-5 seieren på bortebane mot Rudi Völlers Tyskland. I denne

kampen klarte de engelske (ving)backer og midtbaneflanker å sette de tyske (ving)backene i klemme og dette var et taktisk bidrag til denne historiske seieren på bortebane. Under Erikssons ledelse sikret England seg billetten til Japan og Sør-Korea.

I sluttspillet ble organiseringen av laget noe strammere, to flate firere i de to bakerste lagdelene. Dette viste seg en effektiv organisasjonsform og strategi mot mer spillbærende (playmaking) lag som Nigeria, Danmark, Brasil og «resultatmessig» mot Argentina. For eksempel snudde Brasil kampen mot England på personlige feil i det engelske laget og ikke taktikkmessig. Det eneste laget der strategien ikke fungerte godt nok mot, var et lag med omtent samme strategi – nemlig Sverige¹⁸⁰.

Med Eriksson som sjef skjedde det en nyorientering i det engelske laget. Det bør nevnes at etter at Bobby Robson ga England et mer kontinentalt preg i 1990, har senere landslagssjefer som Graham Taylor, Terry Venables, Glen Hoddle og Kevin Keegan måttet forholde seg til problemstillingen om de ville spille kontinentalt eller britisk¹⁸¹. Til tider handterte noen av disse etterkommerne valget dårlig, det ble til tider verken-eller. I sluttspillet så vi at Eriksson valgte den britiske retningen (eller svengelske) framfor den kontinentale.

¹⁸⁰ Det bør vel nevnes at dette var en spesiell kamp i mange henseende. Sverige kjenner England godt, Eriksson er svensk osv.

¹⁸¹ Bobby Robsons grep og eksperimentering under sluttspillet i 1990 var i enkelte kamper følgende: sweeper, trebackrekke, fembackrekke, trebackrekke, playmaking-orientering samt ulike organisasjonsformer.

Sven-Göran Eriksson er ingen hvem som helst innen fotballen. Han ledet IFK Göteborg fram til en sensasjonell seier i UEFA-cupen i 1982. I tillegg har han hatt suksesser i lag som Benfica (1982-84), Roma (1984-87), Fiorentina (1987-89), Benfica (1989-92), Sampdoria (1992-97), Lazio (1997-2001) og overtok det engelske landslaget i 2001. En av hans første bragder her var å lede England til den historiske 1-5 seieren på bortebane mot Tyskland samt å klare å kvalifisere England til sluttspillet.

Eriksson kan sies å være bæreren av eller en representant for en *svengelsk* fotballstrategi. På slutten av 1970-tallet braket fotballsverige sammen i den store spillestildebatten. Bakgrunnen var at noen år tidligere kom to unge britiske trenere med hurtigbåten fra København til Malmø. Disse to var Robert Houghton og Roy Hodgson, som kom til å trene lag til å spille på en annen måte enn den institusjonaliserte standarden i tilsa. Dette førte til en opphetet debatt med de unge utenlandske trenere på den ene siden og det svenske fotballforbundet, representert ved Lars Laban Arnesson og Åke Eriksson på den andre. De to unge trenerne hadde eksponert Sverige for en mer rendyrket britisk spillestil enn det som var vanlig i England. Denne var blant annet bestående av 4-4-2 kombinert med soneorientering. Ut av den svenske debatt materialiserte det en slags syntesemodell, som Eriksson var utformer av sammen med Tord Grip og Gunder Bengtsson¹⁸². Denne modellen brakte Eriksson til kontinentet. Sacchi fikk flere år senere stor suksess i Milan med denne modellen¹⁸³.

¹⁸² Tord Grip blir assistent når Eriksson overtar det engelske landslaget. Tord Grip er for øvrig tidligere norsk landslagstrener.

¹⁸³ Jf. Aftenposten 16.10.1991

8.4 Europeiske trenere møter asiatiske kultur og tradisjon

I både organisasjons- og strategiforskningen finnes det eksempler på historier om at enkelte trekk ved enkelte asiatiske kulturer og tradisjoner har påvirket og gjort organisasjoner fremgangsrike på ulike områder¹⁸⁴. I dette sluttspillet ser vi resultatet av tre globale treneres møte med slike asiatiske kulturer og tradisjoner. Vertsnasjonene i dette sluttspillet utmerket seg og hadde begge europeiske trenere i franskmannen Philippe Troussier og nederlandske Guus Hiddink. Mye tyder på at disse møter mellom europeiske globetrottere og asiatiske kulturer brakte noe nytt eller var en påminnelse om noe i fotballen. Begge landslag var en påminnelse om den fysiske dimensjonens potensial i fremtidig internasjonal fotball¹⁸⁵. En har blant annet de siste årene vært opptatt av de to andre dimensjonene, nemlig teknikk og taktikk.

Den nye asiatiske fotballen materialiserte seg i (eller kom til uttrykk gjennom) lange løp, raske forflytninger av lagdeler, aggressivitet, press, kollektiv innsatsvilje, fysisk styrke og hurtighet, løpsvilje og løpsstyrke samt raske omstillinger. Japan og Sør-Korea virket fysisk uttrettelige, de kunne mot mange odds spille en energikrevende fotball kamp etter

¹⁸⁴ Noen eksempler innen strategifaget er Hamilton & Biggart 1988; Pascale 1982, 1984, 1996; Aoki 1990; Mintzberg 1996a; Gold 1996; Rumelt 1996; Mair 1999; Abegglen & Stalk 1985; Colins & Porras 1999). Bidrag I organisasjons- og samfunnsforskning som ser på relasjonen mellom kultur og japansk organisasjon- og ledelse er Abegglen 1974; Austin 1976; Dore 1973; McMillan 1984; Morita, Reingod & Shimomura 1986; Vogel 1979; Yoshino 1968; 1976; Ouchi 1981; Pascale & Athos 1981; Moruyama 1982; Sayle 1982; Kamata 1982. Diskusjoner og eksempler finner vi dessuten hos Peters & Waterman 1982; Hofstede; Morgan 1998).

¹⁸⁵ Jf. Den konvensjonelle inndelingen mellom taktikk, fysikk og teknikk.

kamp¹⁸⁶. Resultatet av denne kraftkrevende fotballen som disse to lagene oppviste, var at den reduserte svakhetene ved både offensive og defensive organisasjonsformer. En kunne faktisk tillate seg å spille det mer eller mindre utdøende 3-4-3 systemet uten for store defensive svakheter.

Oppsummert ser det ut til at enkelte europeiske fotballstrategier fikk sin gjenoppvåkning i møtet med japansk og sør-koreansk kultur¹⁸⁷. Et interessant trekk ved møtet mellom disse to kulturene og de globale trenerne og globale ideer, er den forsvarshybriden som ser ut til å ha oppstått. Begge vertsnasjonene hadde en trebeck-kjede kombinert med soneorientering. Dette er høyst uvanlig, men faktisk prøvd ut og diskutert i Norge så tidlig som i 1990 (jf. Olsen 1990).

8.4.1 Philippe Troussier

Troussier kom til Japan etter å ha vært manager for Elfenbenskysten, Nigeria, Burkina Faso og Sør-Afrika. Philippe Troussiers varemerke er flat back three. Blant annet definerer han det som et av sine hovedanliggende eller bekymringer før sluttspillet, som slik i intervju med World Soccer¹⁸⁸; *«My biggest concern is the back three; Morioka is missing, Matsuda is injured. Shinji Ono is getting great experience at Feyenoord, but other overseas players are not playing so much.»*

¹⁸⁶ I motsetning til det norske landslaget som også spiller en kraft- og energikrevende fotball, klarte disse lagene utrolig nok å gjøre dette i et sluttspill.

¹⁸⁷ Guus Hiddink og det nederlandske landslag i 1998

¹⁸⁸ jf. <http://www.countrylife.co.uk/worldsoccer/worldcup/coachjap.html>

Dersom vi ser på de flate treerne bak som Japan hadde i kampene, fikk Troussier langt fra den verste oppstilling. Mot Belgia stilte de med: Matsuda, Morioka og K. Nakata. Shinji Ono inngikk her i midtbanefemmeren. Mot både Russland og Tunisia i de innledende kamper samt 8-delsfinalen mot Tyrkia, stilte de med følgende treere: Matsuda, Tsuneyasa Miyamoto og K. Nakata. I alle disse kampene inngikk Shinji Ono i midtbanefemmeren¹⁸⁹.

8.4.2 Guus Hiddink

Guus Hiddink er et interessant eksempel og en interessant historie omkring det å vende eget land og verdensdel ryggen og oppnå suksess i en annen kultur. Før Hiddink kom til Sør-Korea i desember ble han omtalt som vrakgodset som skulle ta over Sør-Korea¹⁹⁰. I 1998 hadde han tapt både VM-semifinalen som landslagstrener for Nederland mot Brasil. Senere fikk han sparken fra sine siste to jobber som trener for de spanske storhetene Real Madrid og Real Betis. Han har også et mindre vellykket opphold i Japan bak seg. Historien om Guus Hiddink minner litt om en historie som fortelles i organisasjonsforskningen. I mye av den såkalte konseptlitteraturen finner vi lignende historier (Røvik 1998). En av de mest dramatiske er historien om W. Edward Deming som på grunn av motstand og uforstand i USA vender landet ryggen og reiser til Japan. Her får hans

¹⁸⁹ For mer informasjon om Japans tidligere spillemønstre, se for eksempel Yamanaki et al 1997; Yamanaki et al 2002.

¹⁹⁰ jf. <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=3488834>

ideer om kvalitet og kvalitetsledelse gjennomslag og suksess (Kennedy 1994; Røvik 1998)¹⁹¹.

Guus Hiddink ble intervjuet av World Soccer omkring møtet med Sør-Koreansk kultur, tradisjon og spillere¹⁹². Blant annet konfronterer World Soccer Hiddink med at forsøker å introdusere nederlandske ideer til spillere som tradisjonelt ikke har de samme kapabiliteter; Hiddink svarer; *«That`s partly true, but I have done it before. After Euro 1996 I made some changes to the Dutch team and made them more attractive team to watch. It would be stubborn to do the same here, not knowing the players. But after five or six months, I felt I had the same players to go down the same road that I went with the Dutch team.»*

Et annet interessant forhold er at nederlandske spillere tidlig blir skolert for å spille den typen fotball som blant annet Hiddink står for. På spørsmålet om hvordan koreanerne tilpasset seg slike ideer som nederlandske spillere over flere år tilpasser seg, svarer Hiddink; *«One of the problems with korean players is that they lack experience. With respect, the k-league is not the biggest leagues. But the players are very open to ideas and they learn very fast. In the process, they make a lot of mistakes, but it`s been one of the most positive things. In the west, especially in Holland, young*

¹⁹¹ Se for øvrig Røvik (1998) som forteller historien i tre akter for å illustrere et poeng omkring spredning av konsepter blant organisasjoner. Ulike variasjoner over historien om W. Edward Deming finner vi i litteraturen omkring det såkalte TQM-konseptet. Se for eksempel ulike bidrag omkring TQM/total kvalitetsledelse som Deming 1982; Juran 1988; Oakland 1989; Morgan & Murgatroyd 1994; Dahlgaard & Kristensen 1992; Bank 1992; Neave 1990; Ishikawa 1985; Townsend & Gebhardt 1991; Hesser 1997).

¹⁹² Jf. <http://www.countrylife.co.uk/worldsoccer/worldcup/coachsok.html>

players can be rather stubborn. that can be a quality, but mostly it is negative.»

Det vi kan tolke ut av dette intervjuet med Hiddink, er at spillerne I denne kulturen har vært åpen og lojal mot Hiddinks ideer. For det andre ser det ut til at det var mulig å innføre ideer som en bruker langt mer tid på å skolere unge nederlandske spillere i. Det bør også nevnes at i likhet med USAs Bruce Arena, hadde Hiddink anledning til å ha spillerne inne til en flere måneders forberedelser. Dette i motsetning til en rekke andre nasjoner.

8.4.3 Velibor Milutinovic

Velibor (Bora) Milutinovic var den tredje europeer som trente de nye asiatiske fotballnasjonene, men kom noe skyggen av Philippe Troussier og Guus Hiddink. Dels kom dette på grunn av resultater, dels på grunn av at Kina ikke var vertsnaasjon og muligens at både Japan og Sør-Korea var noe mer distinkte i sin aggressivitet. Milutinovic klarte i hvert fall å skape entusiasme i Kina som hadde adoptert diverse løsninger fra europeisk fotball. Eksempler er globale ideer som soneorientering, moderne organisasjonsform gjennom bindeledd. Bora ser imidlertid ut til å være en svært attraktiv trener hos nasjoner verden over. Da Mexico var vertsland for sluttspillet i 1986 ble Bora Milutinovic hentet inn som trener¹⁹³.

¹⁹³ Milutinovic startet sin karriere som spiller for Partisan Beograd i 1956. Bora forlot senere Jugoslavia for å spille for Monaco, Nice, Rouen og FC Wintherther. I 1972 spilte han for Pumas i Mexico. Han ble manager for samme klubb i 1977. Med dette hadde han suksess og ble hyret inn som landslagssjef forut for sluttspillet i 1986. Hans eldre bror gikk samme år av som landslagssjef for Jugoslavia.

Fire år etter var han trener for Costa Rica i sluttspillet i Italia 1990. Da USA var vertsland i 1994, var Bora treneren som skulle skape entusiasme for spillet i USA. Derneft ledet han Nigeria i 1998 for så å ende opp som trener for Kina i dette sluttspillet¹⁹⁴.

8.5 Europeiske trenere og afrikansk kultur

Afrikanske fotballnasjoner har tradisjonelt hatt et lite innslag av europeiske fotballtrenere. som vi tidligere har vært inne på, har både Philippe Troussier og Bora Milutinovic ledet afrikanske fotballnasjoner. Troussier har ledet Elfenbenskysten, Nigeria, Burkina Faso og Sør-Afrika. Milutinovic ledet Nigeria i VM-sluttspillet i 1998.

Hos de afrikanske deltakernasjonene i dette sluttspillet er det tyskeren Winfried Schafer som leder Kamerun. Schafer har tidligere vært trener for de tyske klubbene Karlsruher SC og Tennis Borussia Berlin¹⁹⁵. Rundt 2000 overtar han Kamerun.

Franskmannen Bruno Metz leder overraskelsen Senegal. I Senegal har Bruno Metz gått under tilnavnet *white shaman* etter at han overtok Senegals landslag november 2000/1. Før dette var han manager for Guinea og klubbtrener for en rekke klubber i Frankrike. Eksempler på slike

¹⁹⁴ Milutinovic var den treneren Senol Gunes (Tyrkia) fryktet mest i sluttspillet; «Their coach, Bora Milutinovic, is the master of the unexpected»

(jf. <http://www.countrylife.co.uk.worldsoccer/worldcup/coachtur.html>)

¹⁹⁵ Schafer er også tidligere midtbanespiller for Borussia Mönchengladbach på 70-tallet og er med når laget deltar i UEFA-cupen i perioden 1978-1980.

klubber er Valence, Beauvais, Lille, Sedan og Valenciennes. Metz ser ut til å ha stått for kontringer som hovedstrategi og organisasjonsformen 4-3-2-1. Organisasjonsformen ble imidlertid ikke brukt i dette sluttspillet.

8.6 Oppsummering

Jeg har i studien holdt åpnet det forhold at tendenser og unntak ikke nødvendigvis er resultat av trender, men også kan være et aggregert resultat av enkeltaktørers erfaringsbaserte innsikter og preferanser. Mer konkret kunne dette dreie seg om at de asiatiske landenes soneorientering kombinert med en flat treer bak, mer var resultat av Hiddinks og Troussiers preferanser enn trender innen asiatisk fotball. Med andre ord trenger ikke landslagssjefene å være passive mottakere av kulturelle føringer eller generelle ideer omkring fotball, men mer aktivt påvirkende gjennom deres erfaringsbasert innsikter og preferanser.

Trenerutveksling over landegrenser og kontinenter er uttrykk for møte mellom kulturer, aktører, ideer osv. Jeg har i dette kapittel sett på hva som var tendensene rundt med henblikk på dette sluttspillet. Vi fant ut av over en femdel av deltakernasjonene hadde en trener fra et annet land.

9.0 Avslutning

«I disse tider med globalisering er alle taktiske opplegg gyldige. Man spiller med en, to eller tre foran, og tre eller fire bak. alt går og alle spiller likt. Prøver man på noe spesielt, er det for en enkelt kamp, og ingen taktisk revolusjon»
(Sergio Markarian, tidligere landslagssjef for Paraguay 19.07.2001).

9.1 Oppsummering

Det innledende sitatet til dette kapittelet har vi vært inne på tidligere og det berører et av de sentrale spørsmålene vi til nå har undersøkt i denne framstillingen. Mer presist har vi til nå utforsket datamateriale fra VM-sluttspillet 2002 i Japan og Sør-Korea. Vi har sett at det foreligger enkelte tendenser eller trender samt en del interessante unntak. Jeg skal avslutningsvis summere opp funn, dernest se på henholdsvis empiriske og teoretiske implikasjoner av denne framstillingen.

Hovedspørsmålet i denne framstillingen har vært om tendensene i dette sluttspillet er ensretting eller mangfold i den taktiske og estetiske dimensjonen innen fotball. Det ble videre utledet tre delspørsmål som skulle undersøkes empirisk: (a) Hva er utviklingstendensene når det gjelder organisasjonsformer (formasjoner og spillesystemer) i VM-sluttspillet

2002? (b) Hva er utviklingstendensene når det gjelder forsvarsorganisering i VM-sluttspillet 2002? og (c) Hva er utviklingstendensene når det gjelder strategier hos deltakernasjonene i VM-sluttspillet 2002.

I tillegg har vi sett nærmere på de som i kanskje sterkest grad er med på å påvirke hvordan et lag spiller og organiserer seg, nemlig landslagssjefene. I forrige kapittel så vi blant annet på omfanget av trenersirkulering over landegrenser og mellom kontinenter.

I forhold til spørsmålene a-c over, ble det i kapittel 1 og 2 utmeislet ulike hypoteser som skulle utgjøre analytiske utgangspunkter som funnene i denne studien skulle tolkes i lys av. La oss se nærmere på funnene som i grove trekk er oppsummert i tabell 17.

Tabell 9.1: Oppsummering

	Homogenisering	Heterogenisering	Hybridisering
Organisasjons- form	- Mindre dominans av enkelte former	+ Økt antall ulike formasjoner	+ Flere mellom- varianter, bindeledds- formasjoner
Forsvars- organisering	+ Stadig flere lag gir innrømmelser til sone	- Færre lag er markerings- orienterte Ingen jevn fordeleling	+ Flere varianter og kombinasjons- løsninger
Strategi	0 Vanskelig å påvise klare tendenser	0 Vanskelig å påvise klare tendenser	+ Lag kombinerer playmaking, kontring Combos

Begrepene homogenisering, heterogenisering og hybridisering ble i kapittel 1 utlagt som tre generelle hypoteser omkring tender med henblikk på den taktiske dimensjonen innen fotball. Tradisjonelt er det dikotomien mellom de to førstnevnte en i ulike disipliner har diskutert globalisering og modernitet i lys av¹⁹⁶.

¹⁹⁶ (+) angir støtte til hypotesen, (0) angir verken støtte eller svekking og (-) angir at materialet svekker/ undergraver hypotesen.

Homogenisering

Homogenisering er en del av den tradisjonelle dikotomien og handler om *integrative prosesser* og ensretting. Vi ser av tabellen at denne empiriske forventningen får ingen støtte med henblikk på organisasjonsformer. Det er faktisk i bruk flere organisasjonsformer i dette sluttspillet enn ved tidligere EM- og VM-sluttspill. Totalt er det hele 17 forskjellige organisasjonsformer i bruk i dette sluttspillet.

Når det gjelder forsvarsorganisering derimot, får denne empiriske forventningen mer støtte i dette datamaterialet. I VM-sluttspillet i 1974 er markeringsforsvaret gjerne i form av liberosystemene de mest brukte (Morisbak 1978b). Siden dette sluttspillet har det vært en jevn skrittvis økning i innrømmelser til soneorganisering blant lagene i verden.

Den klare tendensen i dette VM-sluttspillet så vel som sluttspillene på 1990-tallet er at stadig flere landslag gir innrømmelser til soneorganisering. Spesielt interessant er det at Tyskland ser ut til å gi langt flere innrømmelser til sone enn ved tidligere sluttspill¹⁹⁷.

Strategi i denne framstillingen er brukt om orientering i blant annet spillestil¹⁹⁸. Observasjoner i VM-sluttspillet i 1994 kunne tyde på at en

¹⁹⁷ Vi har tidligere vært inne på flat back three.

¹⁹⁸ Når lagstrategien er valgt, må en velge organisasjonsformen (formasjonen) som er best egnet i forhold til stilen/strategien/lagets kapabiliteter. Frihetsgradene er begrenset av spillermateriellet og kulturen en spiller og konkurrerer i. Formasjonene en kan velge mellom er mange har både styrker og svakheter. En offensiv formasjon har defensive svakheter og vice versa.

ikke lenger kunne operere med dikotomier, for eksempel mellom en søramerikansk spillestil og europeisk, men at lagene var blitt mer like (Mason 1995; Goksøyr et al 1997; Tenga 1999a). Et eksempel som ble trukket frem på dette var Brasil sterkere kollektive orientering og strengere organisering av forsvaret.

Datamaterialet gir en viss støtte til at lagene i dette sluttspillet er noe mer kontringsorienterte. Dette støttes også til en viss grad av oppsummeringen til Europas landslagssjefer i etterkant av sluttspillet¹⁹⁹. Fire av de åtte oppsummeringspunktene de kom frem til, gir til en viss grad støtte om en tendens i retning av mer kontringsorientering. (1) Større nødvendighet av å ha spillere med ekstreme individuelle kvaliteter som på egenhånd kan produsere avgjørende øyeblikk i kampene. (2) Det har blitt langt viktigere å nådeløst straffe motstanderlagets feil. (3) De beste lagene har økt fokus på kollektivt overgangsspill, der de leter etter riktig tidspunkt med nok rom til å kontre i høy hastighet. (4) Kombinasjonsspill på en touch i høy hastighet blir mer og mer brukt for å trenge gjennom kompakte forsvarslinjer²⁰⁰.

¹⁹⁹ Noen av de som deltok var Louis Felipe Scolari (som gjest), Rudi Völler, Giovanni Trapattoni, Nils Johan Semb, Sven Göran Eriksson, Lagerbeck, Morten Olsen, Dick Advokaat,

²⁰⁰ 52 landslagssjefer deltok og ut av konferansen kom det en liste på åtte punkter, som oppsummerer utviklingen innen det ypperste av fotballkunst. Listen er basert på sluttspillet samt Champions league (Jf. Dagbladet 28.september 2002).

Heterogenisering

Heterogenisering er den andre delen av den tradisjonelle dikotomien og dreier seg om de desintegrative prosessene, mangfold, variasjon, forskjellighet og diversifisering. Denne empiriske forventningen får sterk støtte dersom vi ser på organisasjonsformene. I forhold til tidligere sluttspill er floraen langt større, mye på grunn av det vi har kalt moderne oppstillinger eller organisasjonsformer. Denne empiriske forventningen får imidlertid ingen støtte dersom vi ser isolert på forsvarsorganiseringen.

I motsetning til tidligere VM-sluttspill er det ingen jevn fordeling av markeringsorienterte og soneorganiserte lag. Dette er for eksempel markant forskjellig fra VM-sluttspillet i 1982. Begge finalistene, det vil si Vest-Tyskland og Italia, var ekstremt markeringsorientert og plasserer seg så ledes på den ene siden av en markering-sone skala. På den andre siden av skalaen hadde en England, Belgia og Brasil som var soneorganiserte (Morisbak et al 1982; Olsen 1982b). Tidligere kunne en skille mellom områder der visse nasjoner eller områder var soneorienterte mens andre var markeringsorienterte (Bangsbo & Peitersen 1998).

Den empiriske forventningen omkring heterogenisering eller diversifisering får heller ingen støtte dersom vi ser på strategier. Tidligere kunne en observere en jevnere fordeling av lag som var utpreget playmaking- orienterte og lag som var utpreget kontringsorienterte. I dette sluttspillet er det få lag som er utpreget spillbærende. Eksemplene er Argentina og Frankrike som gikk ut av turneringen etter de innledende

runder²⁰¹. Som jeg var inne på i forbindelse med homogeniseringstesen oppsummerte også Europas 52 landslagssjefer på UEFA-konferansen i Warszawa med en tiltakende kontringsorientering.

Hybridisering

Begrepet om hybridisering er i denne framstillingen brakt inn for å ta høyde for nyere innsikter, for eksempel det som antropologen George Marcus så treffende spissformulerer; «*everything everywhere, yet everywhere different*²⁰²». Dette handler altså om at det kan være fruktbart å gå bort fra å fokusere på dikotomier som heterogenitet og homogenitet. I tråd med en slik argumentasjon er det blitt utviklet begreper som tar sikte på å være hjelpemidler som setter forskere i stand til å heve seg over slike motsetninger²⁰³.

Når det gjelder møtene mellom lokale og globale former (og uttrykk) finner vi i antropologien etter hvert interessante bidrag. For eksempel anvender Robertson (1995) termen *glocalization* som har til hensikt å få frem samspillet mellom disse formene. Andre eksempler på begreper som

²⁰¹ Globaliseringsbegrepet er fremdeles på slutten av 1990-tallet fortsatt omstridt i antropologien (jf. Featherstone 1990; Lash & Friedman 1991; Fox 1991; Robertson 1993; Friedman 1994; Hylland Eriksen 1994, 1998; Hannerz 1996).

²⁰² Se blant annet Marcus (1998)

²⁰³ Et eksempel fra organisasjonsforskningen og den byråkratiske organisasjonsformen er Clegg (1990). Clegg (1990) tar utgangspunkt i Laschs (1988) begrep om de-differensiering. I dette begrepet ligger det at han argumenterer for at til forskjell fra den høyt spesialiserte og differensierte formen som har vært typisk for moderne byråkratier, så blir den postmoderne organisasjonen kjennetegnet av fleksibilitet, nisjeorientert virksomhet og multifaglærte arbeidstakere. Gergen og Whitney (1996) anvender metaforen «polyphonic organization» for å fange opp utfordringene organisasjoner i postmoderne samfunn står overfor.

henspeiler på utvikling av nye blandingsformer er *hybridisering* (Pieterse 1995; Botti 1998) og *kreolisering* (Hannertz 1992, 1996)²⁰⁴.

Hybridiseringstesen får støtte dersom vi ser på organisasjonsformene eller ser ut til å være et relevant begrep for å beskrive tendensene rundt organisasjonsformer i VM-sluttspillet 2002. Gjennom framveksten og utbredelsen av mellomromsspilleren mellom det bakre ledd (forsvarsrekka) og midtledet samt mellom midtledet og frontledet, har vi fått en rekke mellomformer mellom de ulike hovedorganisasjonsformene. For eksempel kan 4-3-1-2 ses som en mellomvariant av 4-4-2 og 4-3-3.

Med andre ord er for eksempel organisasjonsformen 4-3-1-2 fleksibel og betinget av hvor den ene mellomromsspilleren plasserer seg på banen. Han kan plassere seg i midtledet slik at det blir 4-4-2, han kan passere seg i angrepet (frontledet) på en eller annet måte slik at det blir 4-3-3. Han kan også plassere seg i mellomrommet mellom disse to lagdelene som det fremgår i organisasjonsformen 4-3-1-2. Jeg har tidligere vært inne på at Rosenborg i et par kamper tidlig i sesongen prøvde ut ulike kombinasjoner og der Hassan El Fakiri var en sentral spiller i disse utprøvingene²⁰⁵.

²⁰⁴ Også den norske sosialantropologen Fredrik Barth (1994) har vært opptatt av blanding av kulturelle former og uttrykk. Vi kan sitere han på følgende fra hans studier på Bali (s.107): «*Dette (i hvert fall tilsynelatende) usammenhengende mangfoldet av menneskelig virksomhet – en blanding av nytt og gammelt i et kreolisert kulturelt virvar – er et påtrengende trekk som vil konfrontere antropologen nær sagt hvor som helst i verden. Men vi er opplært til å bagatellisere slike tegn på uorden og kulturblending som uviktige aspekter ved modernisering – selv om vi vet at alle kulturer har bygd på lån og ytre impulser*». Barth (1994:107) refererer her til hvordan tradisjon og globaliserte kulturelle former lever i kombinasjon med hverandre på Bali.

²⁰⁵ Dette skjedde altså i Nils Arne Eggens siste sesong som trener for Rosenborg.

Hybridiseringstenen får også støtte dersom en ser på tendensene rundt hvordan lagene organiserer forsvaret i dette sluttspillet. Som vi har vært inne på i kapittel seks, viser dette sluttspillet at en vanskelig kan snakke om en dikotomi mellom markeringsforsvar og soneforsvar. Flere lag ser ut til å ha såkalte hybride løsninger eller kombinasjonsforsvar. Både Japan og Sør-Korea spilte med såkalt *flat-back-three* forsvar, det vil si at en kombinerer soneforsvar med en vanlig dimensjonering av markeringsforsvar.

Denne hybride løsningen er imidlertid ikke helt ny i fotballen, både Egil Olsen og Rudi Völler har visstnok prøvd dette med henholdsvis det norske og det tyske nasjonalmannskapet (Olsen 1990, 1991; Larsen 1992; Hesse-Lichtenberger 2002)²⁰⁶. Brasil har forlatt sine flate firer bak og fremstår i dette sluttspillet med en hybrid forsvarsvariant. Argentina er et annet eksempel. Disse observasjonene taler derfor for at det er flere mellomløsninger og hybrider ute og går når det gjelder forsvarsorganisering.

Datamaterialet er imidlertid et bilde på tendensene vi kunne se i sluttspillet. Om dette er tendenser eller unntak, vil tiden fremover og videre utforskning av dette vise. Völler og Skibbe ser ut til å være de som skal utvikle det tyske nasjonalmannskapet videre. Luis Felipe Scolari gikk av som sjef for Brasil etter sluttspillet. World Soccer melder at det er den gamle ringreven Carlos Alberto Parreira som skal lede Brasil for tredje gang. Brasil har alltid under Parreira spilt med en firebackrekke.

²⁰⁶ Hesse-Lichtenberger (2002) skriver blant annet følgende

Hybridiseringstesen er også et relevant beskrivende og tolkende utgangspunkt dersom en ser på det vi har kalt strategier blant lagene i dette sluttspillet. Vi husker at det vi forbindelse med VM-sluttspillet i 1994. De beste lagene lar seg vanskelig beskrive som enten playmaking-orientert eller kontringsorientert. Det vi har sett hittil og ved tidligere sluttspill er at de beste lagene klarer å kombinere ulike strategier, ulike angrepsvåpen, tempo osv (jf. konklusjonene fra UEFA-konferansen).

Et interessant begrep og eksempel på at en ikke beveger seg i ytterpunktene når det gjelder strategier, er den brasilianske termen *combos*, som kan tolkes som uforutsigbart kombinasjonspill.

Ser vi organisasjonsformer, forsvarsorganisering og strategier under ett, indikerer datamaterialet at de nasjonale særtrekk tones eller slipes ned. For eksempel ser vi tendenser til dette hos de store og relativt ulike fotballnasjonene Brasil og Tyskland. Hos begge ser vi tendenser til at en er på vei til å forlate praksiser som har vært institusjoner på disse landslagene og gjerne i fotballen ellers. I det tyske eksempelet tenker jeg spesielt på liberoen, markeringsforsvaret og treeren bak. I det brasilianske tilfellet tenker jeg spesielt på firebackrekka.

Det dette datamaterialet indikerer i tillegg er at selv om særtrekk tones ned er ikke dette ensbetydende med ensretting. Snarere ser det ut til at utbredelsen av kombinasjoner, mellomvarianter og hybrider er tiltakende.

Landslagssjefene som translatører

I forrige kapittel to jeg utgangspunkt i antagelsen om at landslagssjefene er sannsynlige translatører vis a vis den taktiske dimensjonen i fotball. Kapittelet om trenerutveksling er ikke koplet direkte til hypotesene, men vi må kunne anta at sluttspillet landslagssjefer er aktører som i betydelig grad påvirker i hvilken grad vi står overfor ensretting, mangfold eller hybrider. Det bør derfor nevnes at økning i markeringsorienterte lag eller soneorganiserte lag, ikke nødvendigvis er resultater av eller uttrykk for pågående tendenser eller trender innen fotballen. Trenerens preferanser og erfaringsbaserte innsikter er faktorer som kan påvirke lagenes valg av strategi, organisasjonsform og forsvarsorganisering (Larsen 1992)²⁰⁷.

9.2 Empiriske implikasjoner

Allerede før denne framstillingen ble slutført er det trukket noe praktiske implikasjoner eller konklusjoner av det en kunne observere eller måle i dette VM-sluttspillet. I etterkant av sluttspillet holdt UEFA en konferanse for landslagssjefene i Warszawa²⁰⁸. 52 landslagssjefer deltok og ut av konferansen kom det en liste på åtte punkter, som oppsummerer

²⁰⁷ Larsen (1992) skriver at det tradisjonelt er lag fra Storbritannia, Sverige og Norge som i stor grad var soneorienterte på starten av 1990-tallet, mens resten av verden mer eller mindre er markeringsorientert. Av og til dukker det imidlertid opp en eller annen nasjon eller lag som spiller soneforsvar. Dette skuldes ikke en ny trend eller utvikling, men snarere valg av trenere som har bakgrunn fra land som spiller soneforsvar.

²⁰⁸ jf. Dagbladet 28.september 2002

utviklingen innen det ypperste av fotballkunst²⁰⁹. Listen er basert på sluttspillet samt Champions league. La oss kort gjengi alle punktene:

(1) Større nødvendighet av å ha spillere med ekstreme individuelle kvaliteter som på egenhånd kan produsere avgjørende øyeblikk i kampene. (2) Det har blitt langt viktigere å nådeløst straffe motstanderlagets feil. (3) Lagene som scorer først, oppnår en psykologisk fordel som har blitt viktigere for å vinne kampene. (4) De beste lagene har økt fokus på kollektivt overgangspill, der de leter etter riktig tidspunkt med nok rom til å kontre i høy hastighet. (5) Frispark og cornere har blitt enda viktigere enn før som følge av at flere spillere har utviklet eminent dødballteknikk. (6) Kombinasjonsspill på en touch i høy hastighet blir mer og mer brukt for å trenge gjennom kompakte forsvarslinjer. (7) De fleste lag spiller nå soneforsvar. Libero er helt ut. (8) Tilfeldighetene – også som følge av dommeravgjørelser – avgjør oftere på aller øverste nivå.

Det overnevnte er konklusjoner som landslagssjefene fant ut at de på en eller annen måte må forholde seg til i tiden fremover. Jeg skal her peke på noen empiriske implikasjoner av denne studien.

Det er verd å minne på at landslagssjefer ikke nødvendigvis trenger å forholde seg til strategier, organisasjonsformer og forsvarsløsninger som en analytisk eller strategisk beslutningsprosess. Vi vet relativt lite om hvordan trenere tenker med henblikk på dette i internasjonal fotball. Vi vet

²⁰⁹ Noen av de som deltok var Louis Felipe Scolari (som gjest), Rudi Völler, Giovanni Trapattoni, Nils Johan Semb, Sven Göran Eriksson, Lagerbeck, Morten Olsen, Dick Advokaat,

derimot mer om hvordan en forholder seg til dette i andre virksomheter, for eksempel private bedrifter. Framstillingen viser at det vil være av interesse for en strategi- eller organisasjonsforsker å studere dette nærmere. Med andre ord snakker vi om et nytt og spennende empirisk felt for studie av strategier og beslutninger.

Det overnevnte dreier seg også om hvordan lag og trenere forholder seg til kampanalyser, forskningsbaserte innsikter fra kampanalyser, formasjoner, spillesystemer og forsvarsløsninger.

Når det gjelder slutninger fra kampanalyser, reiser dette svært interessante og klassiske spørsmål omkring kausalitet og korrelasjon. Talsmannen for direktespill-strategien, Charles Hughes (1990:8) har blant annet fremsatt følgende påstander;

The overwhelming evidence is that the proponents of possession play are mistaken. the fact is that the longer a team takes to build an attack when it has possession of the ball, expressed in the number of consecutive passes in a move, the more time the defending team has to recover, regroup and reorganize. As a general rule, in soccer time is always on the side of the defenders. The logical result of possession play is a succession of goalless draws.

Disse innsikter er forskningsbaserte og har sitt utgangspunkt i kampanalyser²¹⁰. Det er ulike måter å bruke slike innsikter på, en kan overse disse innsiktene og heller la andre faktorer styre ens beslutninger. En kan forholde seg til dem som lovmessigheter og en kan ha en sannsynlighetstilnærming til dette. Det vil være av forskningsmessig interesse å vite mer om hvordan trenere forholder seg til dette sammenlignet med andre faktorer.

Hvordan trenere forholder seg til slike innsikter vil også ha konsekvenser for valg av strategi, organisasjonsform og andre grep. Det vi fra annen forskning også vet er at dette gjerne må reduseres til kun å være input til en prosess, snarere enn utfallet av prosessen (March 1980/1999). Dette dreier seg om at like strategier og organisasjonsformer materialiserer seg ulikt så vel som ulike strategier og organisasjonsformer materialiserer seg ulikt. Det vil altså være en rekke andre faktorer som er bestemmende for spillestilen (Larsen 1992; Goksøyr et al 1997; Pedersen 2002).

Med utgangspunkt i dette vil det være interessant å studere variasjonen innenfor en og samme organisasjonsform. Jeg har i denne framstillingen fokusert noe mer på organisasjonsformene 3-4-3 og 5-4-1. Jeg har teoretisk spekulert i muligheten for at 5-4-1 er en defensiv variant av

²¹⁰ Enkelte har imidlertid påpekt at fotballspilletets kompleksitet har vært en stor utfordring i utviklingen av pålitelige metoder innenfor kampanalyser. Pollard et al (1988:309) skriver blant annet følgende: «*The objective analysis of team performance in soccer has long been hindered by the continuous and fast moving nature of the game. No such as tennis, baseball, where the action is broken down into series of discrete events, relatively easy to record and from which performance can be assessed and strategies and tactics developed.*»

organisasjonsformen 3-4-3, men ikke selve Ajax-systemet (3-4-3 systemet)²¹¹.

Forekomsten av disse organisasjonsformene er av empirisk interesse *per se*. Det handler for det første om marginale tendenser i internasjonal fotball. Med utgangspunkt i at dette er marginale tendenser, handler det om mer ekstreme valgmuligheter trenere verden over har. Den viktigste empiriske implikasjonen av dette funn, er at en bør studere og observere lagene som nytter disse formasjonene. Sentrale spørsmål vil være hvor ofte, hvem og i hvilken sammenheng.

I et tidligere notat (jf. Pedersen 2002), har jeg foreslått oversettelse eller translasjon som metafor på både intendent og uintendent utvikling av organisasjonsformer i fotballen²¹². Funnene i denne framstillingen har en viss teoretisk interesse fordi de representerer empiriske uttrykk for en rekke av de teoretiske eller analytiske begrepene. Et eksempel er den organiseringen av forsvaret som noen av de asiatiske land hadde. Et annet eksempel er at funnene omkring organisasjonsformene 3-4-3 og 5-4-1. Flere undersøkelser vil muligens kunne avdekke om vi står overfor mulige translasjoner.

²¹¹ Mer utfyllende om nederlandsk fotball, Ajax-systemet og 3-4-3, se for eksempel Van Lingen 1997; Kormelink & Seeverens 1997; Bangsbo & Peitersen 2000; Michels 2001; Lucchesi 2002a.

²¹² Denne metaforen er adoptert fra aktørnettverkteorien (ANT) i samfunnsvitenskapene (jf. Latour 1986, 1999; Callon & Latour 1981; Law 1994, 1999; Strathern 1996) og oversettelsesteoriene i organisasjonsforskningen.

Sluttspillene som eksponeringsarenaer

VM-sluttspillene i fotball har tradisjonelt fått oppmerksomhet enten gjennom kampanalyser eller mer prosaiske og opplevelsesformidlende bidrag (Eks. Solstad & Michelet 1982, 1986, 1990, 1994, 1998) eller bidrag innen kampanalysetradisjonen. Sluttspillene bør ha interesse utover dette.

Et av utgangspunktene i denne studien er sluttspillenes plass og funksjon vis a vis innovasjoner, avtakende og kommende trender innen fotballen. Sluttspillene har historisk stilt i klarsyn det som er på vei ut, det som overtar og nye skillelinjer som trenere må forholde seg til.

Sluttspillet i Japan og Sør-Korea byr i likhet med tidligere sluttspill på slike elementer. Noen eksempler er; de fysiske (og dels de tekniske) ferdighetene hos spillerne, utbredelsen av de nye organisasjonsformene, den nye og kontringsorienterte 5-4-1 formasjonen, utbredelsen av den defensive mellomromsspilleren, utbredelsen av den offensive mellomromsspilleren (*mezzopunta*), den tiltakende soneorienteringen, den tiltakende kontringsorienteringen, *combos*, hybridene, kombinasjonene og fleksibiliteten.

Dette er kun et utvalg av de momenter som trenere gjerne må forholde seg til og som var fremtredende i dette sluttspillet. Med andre ord er dette sluttspillet nok et eksempel på at sluttspill har sin funksjon og plass som eksponeringsarenaer for nye ideer, løsninger, suksess, filosofi og aktører.

Flere av lagene som kom seg til dette sluttspillet har i hvert fall en viss empirisk interesse. Det er muligens ikke noen teoretisk implikasjon, men finalelagene i dette sluttspillet fortjener en dypere studie. Både Brasil og Tyskland (tidligere Vest-Tyskland) har preget både fotballen og sluttspillene uten å møtes før nå. Begge landslag ser ut til å fritt seg fra nasjonale og institusjonaliserte fotballdoktriner. Tyskland ser ut til å ha utviklet seg bort fra den distinkte liberodoktrinen og således også doktrinen om et markeringsforsvar. Brasil ser ut til å ha utviklet seg fra en tilnærmet flat firer bak samt at en har blitt mer kontringsorientert i strategien.

Dette er ikke de direkte grunnene til at disse to fotballnasjonene fortjener en studie. Mer vektige grunner finner vi at disse to nasjonene har vært temmelig ulike med henblikk på strategier, organisasjonsformer og oppgaver som har vært tillagt spillerne i de ulike lagdeler²¹³. Til tross for sin ulikhet har disse nasjoner vært svært sentrale i utviklingen av spillet. De representerer to ulike verdensdeler, to ulike fotballkulturer og muligens to ulike måter å tenke fotball på²¹⁴. En mulig forskningsstrategi er en sammenlignende historisk casestudie av disse to nasjoners fotballstrategi og organisasjonsformer i perioden 1950-2002.

²¹³ I forhold til et lags tre funksjoner, nemlig forsvar, oppbygning og angrep.

²¹⁴ Det bør imidlertid nevnes at andre nasjoner har vært med på å sette sitt sterke preg på utviklingen. Vi nevner England, Argentina, Italia, Frankrike, Sverige, Danmark, Sovjet, Østerrike, Ungarn, Jugoslavia, Uruguay og Tsjekkoslovakia.

9.3 Teoretiske implikasjoner

Jeg har til nå i dette kapitlet oppsummert samt sett på noen empiriske implikasjoner av studien. Et av de teoretiske eller analytiske grepene jeg gjør i studien, er å betrakte *førsteelleveren* som en organisasjonsenhet på lik linje med andre virksomheter. På samme vis som andre virksomheter dimensjonerer sine avdelinger, staber og ledelse, dimensjonerer landslagssjefene det bakre ledd, midtleddet og frontleddet. Selv om *førsteelleveren* har felles karakteristika med andre virksomheter, er det en rekke karakteristika som skiller den fra andre virksomheter. Eksempler er prosesser og virketid.

Jeg skal videre peke på noen teoretiske implikasjoner av det analytiske grepet jeg beskrev over. I korte trekk kan vi si at studien viser at analytiske rammeverket er relevant dersom vi forutsetter at også et fotballag i kamp kan ses som en organisasjon.

Både spørsmålene omkring organisasjonsformer og forsvarsorganisering har vært relativt uproblematisk å undersøke og besvare. Begrepene rundt dette har vært relevante for å beskrive variasjon, kombinasjoner og nye former. Det spørsmål som har vært mest utfordrende å undersøke empirisk var spørsmålet omkring strategier. Prosentvis ballbesittelse i kampene har både vært utilstrekkelig og for smal indikator på om lagene hadde playmaking (spillbæring) eller kontringer som strategi.

Den teoretiske slutningen er som ventet. Strategier bør undersøkes med utgangspunkt i et større spekter av variabler eller dimensjoner. I tillegg bør man ta høyde for at lag ikke trenger å være så orientert mot playmaking som for eksempel Colombia var i VM-sluttspillet i 1994 eller så kontringsorientert som Italia var i VM-sluttspillet i 1982. Materialet fra dette VM-sluttspillet tyder nok mer på at gode lag mestrer begge strategiene og at dette kan veksle og variere i løpet av en kamp.

Som tittelen og rammeverket viser, er framstillingen også rammet inn i en mer overordnet problemstilling som blant annet angår globaliseringens konsekvenser, uttrykk og omfang. Sett i lys av de ulike bidragene som er utlagt eller vist til, er det samlede inntrykk i denne studiens funn og konklusjoner mest i samsvar med de bidrag som argumenterer for det som hører inn under det som jeg har kalt hybridiseringsteser.

Som tittelen på framstillingen antyder, er denne undersøkelsen dels også rammet inn i en større diskurs som hovedsakelig har foregått internasjonalt innen en rekke ulike forskningsdisipliner. Noe mer kortfattet kan en konkludere med at også denne framstillingen til en viss grad underminerer dikotomien mellom homogenisering og heterogenisering. I stedet ser hypoteser om blandingsformer, det vil si *alt overalt, men overalt forskjellig*- resonnementene å være mer relevante.

Appendiks

Appendiks A: 8-dels finaler

Appendiks B: Kvartfinaler

Appendiks C: Semifinaler og finaler

Appendiks D: Tengas sammenligningsparametere og tilhørende variabler

Appendiks A: 8-dels finaler

Tabellen nedenfor viser data omkring resultat, besittelse, organisasjonsform og forsvarsorganisering for 8.delsfinalene i VM-sluttspillet 2002.

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Tys-Par	1-0	57-43	442-532	S-M
Dan-Eng	0-3	63-37	4411-442	S-S
Sve-Sen	1-2	42-58	4132-532	S-S
Spa-Irl	1-1	--	442-442	S-S
Mex-USA	0-2	63-33	352-3142	M-S
Bra-Bel	2-0	54-46	352-442	H-S
Jap-Tyr	0-1	58-42	352-451	S-M
Søko-Ita	2-1	56-44	3412-3412	S-M

Appendiks B: Kvartfinaler

Tabellen nedenfor viser data omkring resultat, besittelse, organisasjonsform og forsvarsorganisering for kvartfinalene i VM-sluttspillet 2002.

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Eng-Bra	1-2	47-53	442-352	S-S
Tys-USA	1-0	42-58	352-4411	M-S
Spa-Søko	0-0	48-52	451-3412	S-S
Sen-tyr	0-1	41-59	532-451	M-S

Appendiks C: Semifinaler og finaler

Tabellen nedenfor viser data omkring resultat, besittelse, organisasjonsform og forsvarsorganisering for semifinalene, bronsefinalen og finalen i VM-sluttspillet 2002.

Kamp	Resultat	Besittelse	Organisasjonsform	Forsvar
Bra-Tyr	1-0	44-56	352-451	H-M
Tys-Søko	1-0	50-50	442-3412	S-S
Søko-Tyr	2-3	54-46	3412-442	S-M
Tys-Bra	0-2	56-44	352-352	M-H

Appendiks D: Tengas sammenligningsparametere og tilhørende variabler

Dette designet er blitt vist til flere ganger som et eksempel der en går i dybden på en kamp. Designet innebærer både kvalitativ og kvantitativ metode.

Angrepsparametere og tilhørende variabler

I Level of direct play

The variables are: 1) Number of attacks with at least one long pass, including long goal kicks and long clearances, in the direction of opponent`s goal (or multi-pass attacks); 2) number of attacks that ended up at least in the next playing zone in the direction of opponent`s goal (or next zone attacks); 3) number of attacks that ended up in score box (or total `reachers`); 4) number of attacks that ended up in score box without attacking team`s control of the ball (or `reachers` without control), and 5) number of attacks that ended up in score box with attacking team`s control of the ball (or `reachers` with control).

II Success of attack build up:

The variables used are: 6) Number of attacks that started in the own half and ended up in the attacking third of the playing field (or successful built up attacks); 7) number of attacks that failed to enter opponent`s half or the playing field from own half (or failed built up attacks).

III Strategy of building up attack;

The variables used are: distribution of all attacks that started in the own half and ended up in the opponent's half of playing field into three strategies, namely: 8) fast over midfield; 9) fast through midfield; and 10) slow or elaborate through midfield.

IV Types of attack;

The variables used are: distribution of all attacks into three types, namely; 11) breakdown attacks; and 12) long or elaborate attacks.

V Level of playing tempo by number of touches per ball involvement;

The variables used are: distribution of all attacks into four categories, namely: 13) with only one touch per ball involvement; 14) with two maximum touches per ball involvement; 15) with three maximum touches per ball involvement; and 16) with four more or more maximum touches per ball involvement.

VI Level of playing tempo by number of passes per attack;

The variables used are: distribution of all attacks into six categories, namely; 17) with one pass per attack; 18) with two passes per attack; 19) with three passes per attack; 20) with four passes per attack; and 21) with five or more passes per attack.

Forsvarparametere og tilhørende variabler

VII Strategy of winning the ball;

The variables used are: Distribution of all attack-starts into two types, namely; 24) Winning a breakdown (or winning the ball in play); and 25) Winning a set play.

VIII Rate of winning breakdowns by outfield players and by a keeper;

The variables used are: distribution of all attacks that started by breakdowns into categories, namely: 26) attacks that started by keeper's winning breakdowns; and 27) attacks that started by outfield players' winning breakdowns.

IX Rate of winning breakdowns in different playing zones;

The variables used are: distribution of beginning of all attacks that started by outfield players' winning breakdowns into four playing zones; namely: 28) defending third; 29) first half of middle third; 30) second half of middle third; and 31) attacking third.

X Rate of winning set plays in different playing zones;

The variables used are: distribution of beginning of all attacks that started by set plays into four playing zones, namely: 32) defending third; 33) first half of middle third; 34) second half of middle third; and 35) attacking third.

XI Rate of winning the ball in the attacking third;

The variable used is 36) number of attacks that started in the attacking third of the playing field.

XII Success in regaining possession;

The variable used is: 37) number of attacks with regained possession (or regained control of the ball) at least once within a single attack.

XIII Rate of success in regaining possession in different playing zones;

The variables used are: distribution of all attacks with regained ball control into four playing zones, namely; 38) defending third; 39) first half of middle third; 40) second half of middle third; and 41) attacking third.

Effektivitetsparametere og tilhørende variable

XIV Scoring opportunities created;

The variables used is 42) number of attacks that ended up with scoring opportunities (including goals).

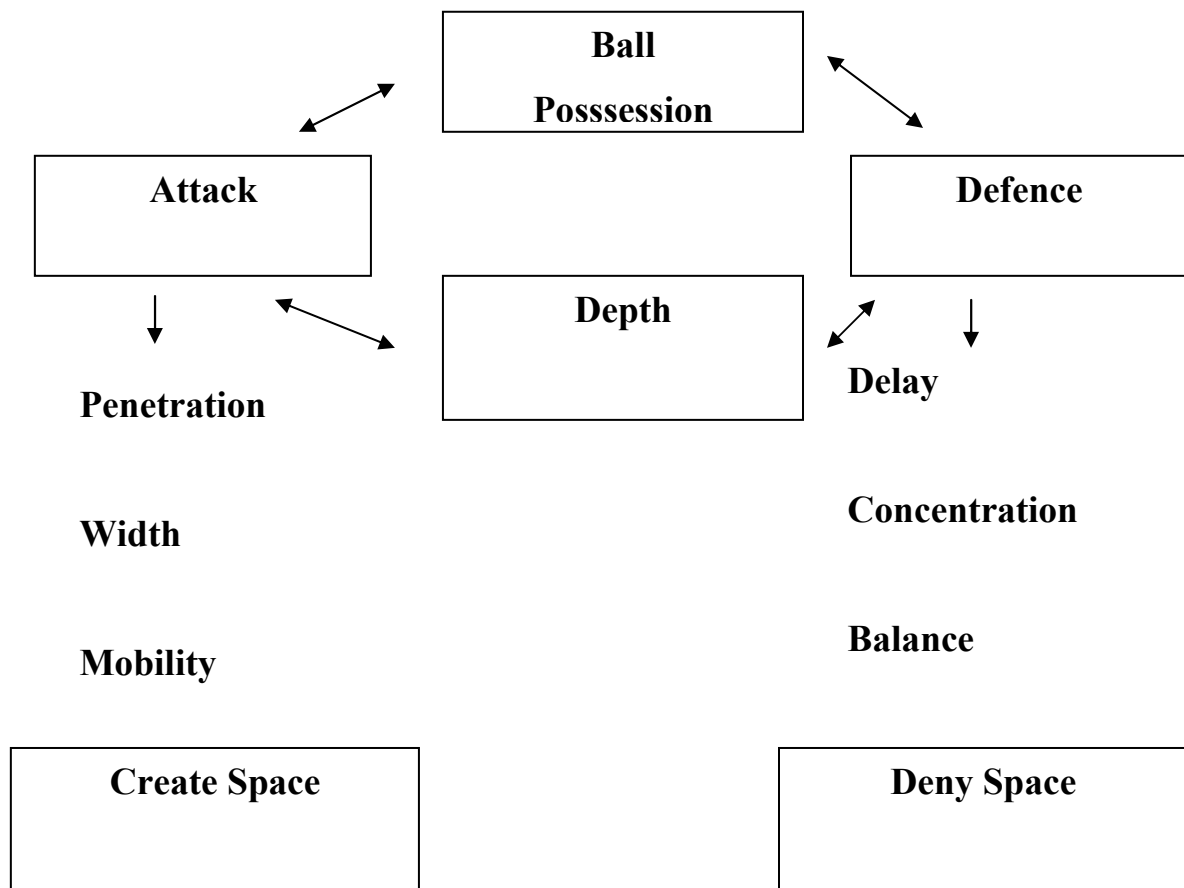
XV Goals scored;

The variable used is 43) number of attacks that ended up with goals.

Kilde: Tenga (1999c)

Appendiks E: Den originale spilleprinsippmodellen

(konstruert av Allen Wade (1967))

Litteraturliste

Abeglen, J.G. (1974): *The Japanese Factory*. Clencoe, IL: Free Press

Abt, G.A., Dickson, G. og W.K. Mummery (2002): «Goal scoring patterns over the course of a match: an analysis of the Australian National Soccer league» i Spinks, W., Reilly, T. og A. Murphy (eds.) (2002): *Science and Football IV. Fourth World Congress of Science and Football, Sydney, Australia, 22-26 February 1999*. London and New York: Routledge

Albrow, M. (1990): «Globalization, knowledge and Society» I Albrow, M. og E. King (ed.): *Globalization, knowledge and Society*. London: Sage

Alchian, A (1950):«Uncertainty, Evolution, and Economic Theory» i *Journal of Political Economy*, 58, 211-221

Alderson, J. (1990): «Conclusions and recommendations» *Rapport the National coaching Foundations*

Ali, A.H (1988).: «A statistical analysis of tactical movement in soccer» i Reilly, T. Lees, A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

Allison, G.T (1969).:«Conceptuals models and The Cuban Missile Crisis» i *American Political Science Review*

Alvarez, J.L (1998).: «The Sociological Tradition and the Spread and Institutionalization of knowledge for Action» i Alvarez, J.L (red.): *The Diffusion and Consumption of Business Knowledge*. London: MacMillan

Ancelotti, C. (2002): «4:3:1:2 According to Carlo Ancelotti», 34-38 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Andersson, T. og Aa Radmann (1999): «Everything in Moderation» i Armstrong, G og R.Guilianotti (Eds): *Fotball Cultures and Identities*. London: Macmillan Press

Andrews, K.R. (1971): *The Concept of Corporate strategy*. Homewood. IL: Irwin

Ansoff, H.I (1965).: *Corporate Strategy*. Hammondsworth: Penguin

Ansoff, H.I. (1991).: “Critique of Henry Mintzberg`s «The Design School» I *Strategic Management Journal* 12:449-461

Anthony, R (1965): *Planning and control systems: A Framework for analysis*. Boston: Harvard University

Antonio, R.J (1979).: «The Contradiction of domination and production in Bureaucracy: The contribution of organizational efficiency to the decline of the Roman Empire». i *American sociological Review* 1979, vol.44 (December):895-912

Archetti, E.P (1998): «Opprinnelse og tradisjoner: forestillinger om fotball» i *Vinnerglede gjennom 50 år*. Hamar: Norsk tipping

Armstrong og Guilianotti (1999) (Eds.): *Football culture and Identities*. London: Macmillan Press

Armstrong og Guilianotti (1999b): «Introduction: Football in the Making» i Armstrong, G. og R. Guilianotti (Eds.): *Football culture and Identities*. London: Macmillan Press

Aoki, M. (1990): «Towards an economic model of the Japanese firm» I *Journal of Economic literature* 24 (March): 127

Austin, L. (1976) (ed.): *Japan: The Paradox of Progress*. New Haven, CT: University Press

Baden-Fuller, C. og J.Stopford (1994).: *Rejuvenating the Mature Business*. Boston, Ma: Harvard Business School Press

Baldrige, J.V og R.A Burnham (1975):«Organizational Innovation: Individual, Organizational, and Environmental Impacts» i *Administrative Science Quarterly* 20:165-76

Bangsbo, J. og B.Peitersen (1995).: *Vi angriber. Fotboldspillet taktikk. 1*. København: DHL: Højbjerg: Hovedland

Bangsbo, J og B.Peitersen (1997): *Det gode hold. Fotboldspillet taktikk 2.*
København N: Danmarks Højskole for legemsøvelser/ Forlaget Hovedland

Bangsbo, J. og B. Peitersen (1998).: *Vi forsvarer. fodboldspillet taktikk.*
Danmarks Højskole for legemsøvelser og Forlaget Hovedland

Bangsbo, J. og B. Peitersen (2000).: *Soccer System & Strategies.*
Champaign, IL: Human Kinetics

Barley, S.R og G.Kunda (1992).:«Design and Devotion: Surges of Rational
and normativ Ideologies of Control in Managerial Discourse» i
Administrative Science Quarterly, 37, 363-399

Barney, J.B. (1986): «Strategic Factor Markets» i *Management Science* 32:
1231-1241

Barney, J.B. (1991): «Firm Resources and sustained competitive
Advantage» i *Journal of Management* 17:99-120

Barth, F. (1994): «Analyse av komplekse samfunn» i Barth, F. (1994):
Manifestasjon og prosess. Oslo: Universitetsforlaget

Bate, R. (1988): Football Chance: Tactics and strategy. i Reilly, T. Lees,
A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings
of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th
April 1987.* E & F.N Spon Ltd

Batty, E. (1969): *Soccer coaching the moderen way*. London: Faber & Faber

Bauer, G. (1993): *Soccer Techniques, Tactics & Teamwork*. New York, Ny: Sterling Publishing Company inc

Baumann, Z. (1995): «Searching for a Centre that holds» i Featherstone, M. Lash, S. og R. Robertson (Eds.): *Global modernities*, 140-154, London: Sage

Bay, K. (2002a): «Brasil – ein verdig og viktig vinnar!» i *Fotballtreneren* 4/2002

Bay, K.: (2002b): «VM 2002 som *tal-orgie*» i *Fotballtreneren* 6/2002

Beckenbauer, F. (1977): *Fotballskole –Teknikk. Taktikk og trening*. Oslo: Norsk Kunstforlag A/S

Becker, M.H. (1970):«Sosiometric location and innovativeness: reformulation and extension of the diffusion modell.» i *American SociologicalReview* 35:267-282

Bedingfield, W.E., Marchiori, G. og P. Gervais (1983): «Game strategy: film & computer analysis» i *Coaching Science*, 1982-1983, 23-25

Bishovets, A. Gadijev, G. og M. Godik (1991): «Computer analysis of the effectiveness of collective technical and tactical moves of footballers in the matches of 1988 Olympics and 1990 World Cup» I Reilly, Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Bluem, J. (2002a): «Evolution of system of play, part. I.» i *Soccer Journal* august 8. 2002 (National Soccer coaches Association).

Bluem, J. (2002b): “Evolution of system of play, part. II. i *Soccer Journal* august 13. 2002 (National Soccer coaches Association).

Bluem, J. (2002c): “Evolution of system of play, part. III. i *Soccer Journal* august 28. 2002 (National Soccer coaches Association).

Bohrnstedt, G.W. og D. Knoke (1982/1994): *Statistics for social Data analysis*. 3rd. ed. Itasca, illinois: F.E. Peacock Publishers, inc.

Bolling, B. (1984): «Fotboll Förr och nu. En studie av fotbollens spelstilar genom tiderna». *Rapport i ämnet idrott 1/1984*. Stockholm: Gymnastikk- och Idrottshögskolan i Stockholm

Botti, H.F (1998):«Going local: The Hybridization Process as situated Learning» i J.L Alvarez (red.): *The Diffusion and Consumption of Business Knowledge*, s.250-277). London: Macmillan

Bourdieu, P. (1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge, Cambridge University Press

Bourdieu, P (1989): «Program for a Sociology of Sports» I *Sociology of Sport Journal* 5 (2) 153-61

Bourdieu, P. (1990): *The Logic of Practice*. Stanford, Stanford University Press

Brackenridge, C. og J. Alderson (1983): Match analysis. Leeds: Coaching Foundation publication

Bolman, L.G. og T.E. Deal (1984/1998): *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse. Strukturer, sosiale relasjoner, politikk og symboler*. Oslo: ad Notam/ Gyldendal

Bromberger, C. (1993): «Allez l'OM Forza Juve: The Passion for football in Marseille and Turin» i Readheads, S. (ed.): *The Passion and the Fashion*. Aldershot: Avebury

Bruzelius, L.H. og P-H. Skärvad (1974/2000).: *Integrerad organisationslära 8. utg.* Lund: Studentlitteratur

Burwitz, L. et al (1994): «Future directions for performance related sports science research: an interdisciplinary approach» i *Journal of sports Sciences*, 12, 93-109

Burns, T. og G.M Stalker (1961).: *The Management of innovation*. London: Tavistock

Callon, M. (1986).: «Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the scallops and Fishermen of St. Brieuç Bay» I Law, J. (ed.): *Power, Action, Belief: A New Sociology of knowledge?* London: Routledge and Kegan Paul

Carlsen, K.H (2000): Ballbesittelse og effektivitet. Hvordan er forholdet mellom ballbesittelse og effektivitet i Norges landskamper 1996-1999? En kampanalyseundersøkelse av Norge og deres motstandere i angrep. *Fordypningoppgave trenerstadiet 2 år*. Oslo: Norges Idrettshøgskole

Castells, M (1996): *The Rise of the Network Society. the Information Age: Economy, Society and Culture, Vol.I*. Oxford: Blackwell

Castells, M (1997): *The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society and Culture, vol.II*. Oxford: Blackwell

Castells, M (1998).: *End of Millennium. The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol.III*. Oxford: Blackwell

Caves, R.E. (1967/1992): *American Industry: Structure, conduct, performance*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

Chandler, A.D. (1962).: *Strategy and Structure. Chapters in the history of the American Industrial Enterprise*. Cambridge, MA: MIT Press

Chandler, A.D (1977).: *The Visible Hand: the Managerial Revolution in American Business*. Camebridge, MA: Harvard University Press

Channon, D. (1973).: *The Strategy and Structure of British Enterprise*. Camebridge, Ma: Harvard University Press

Charlesworth, M.P (1951): *The Roman Empire*. London: Oxford University Press

Christensen, T.(1991): *Virksomhetsplanlegging- Myteskapning eller instrumentell problemløsning?* Oslo: Tano

Church, S. og M.D. Hughes (1987).: Pattern of play in Association Football. A computerized analysis. *Communication to the British Association of Sports Sciences Conference*, I Liverpool 12-16th September

Clayton, P. (1997).: *Implementation of Organization Innovation. Studies of Academic and Research Libraries*. California: Academic Press

Clegg, S.R. (1990): *Moderen Organizations. Organization studies in the Postmoderen World*. Sage: London, Newsbury Park og New Delhi

Clifford, J. og G.E. Marcus (Eds) (1986): *Writing Culture: The Poetics and the Politics of ethnography*. Berkely, CA: University of California Press

Collins, J.C. og J.I. Porras (1991): «Organizational vision and visionary organizations» i *California Management Review*, Fall:30-53

Connor, K.R. (1991): «A Historical Comparison of Resource Based Theory of Five Schools of Thought within Industrial Organization Economics: do we have a New Theory of the Firm?» i *Journal of Management* 17:121-154

Corwin, R.G (1972):.«Strategies for organizational innovation: an empirical comparison» i *American sociological Review* 37:441-454

Critcher, C (1979): «Football Since the War» i Clarke, J. Chritcher, C og R.Johnson (eds.): *Working-Class Culture*. London: Hutchinson

Critcher, C (1991):«Putting on the Style. Aspects of Recent English football» i Williams, J. og S. Wagg (red): *British Football and Social Change*. Leicester University Press

Csanádi, A (1965/1972): *Soccer 2nd ed.* Budapest: Corvina Press

Csikszentmihalyi, M (1975): *Beyond Boredom and Anxiety*. San Francisco

Czarniawska-Joerges, B. (1993):. *The Three-Dimensional Organization. A Constructivist view*. Lund: Studentlitteratur/ Chartwell Bratt

Czarniawska, B og G.Sevon.(1996): «Introduction» i Czarniawska, B og Sevon (Eds.): *Translating Organizational change*. Berlin: de Gruyter

Czarniawska, B og B. Joerges.(1996): «Travel of ideas» i Czarniawska, B og G. Sevon (Eds.): *Translating organizational change*. Berlin: de Gruyter

Dahlgasard, J.j. og K. Kristensen (1992): *Vejen til kvalitet. 90ernes reisefører*. Gylling: Narayana Press

Dauidsen, V. (2002): «Norsk fotball akterutseilt?» i *Dagbladet* mandag 4.februar 2002

Davies, D. (1992): «Chapman`s Arsenal» i Hamilton, I. (Ed.): *The Faber Book of Soccer*. London: Faber & Faber

De Biasi, R. og P. Lanfranchi (1997): «The importance of difference: football identities in Italy» i Armstrong, G. og R. Giulianotti (eds.): *Entering the field: New Perspectives on World Football*. Oxford: Berg

DeLeuze, G. (1995): *Negotiations*. New York: Columbia University Press

Deming, W.E. (1982): *Quality, Productivity and Competitive Position*. Boston: MIT: Center of Advanced Engineering study

deWit, B. og R. Meyer (1998): *Strategy: Process, content, context: an international perspective 2nd ed.* London: International Thomson Business Press

de Wit, B. og R. Meyer (1999).: *Strategy Synthesis. Resolving Strategy Paradoxes to Create Competitive Advantage*. London: Thomson

DiMaggio, P og W.W. Powell. (1983/1991): «The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields». i Powell, W.W. og P. DiMaggio (red.) *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: Chicago University Press

Doggart, L., Keane, S. Reilly, T. og J. Stanhope (1991): «A task analysis of Gaelic football» i Reilly, Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Dore, R. (1973): *British Factory, Japanese Factory*. London: Allen & Unwin

Dreier, S. (1983): «Veggspill et utmerket angrepsmoment» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ) 3-1983*

Dufour, W. (1991): «Computer-assisted scouting in soccer» I Reilly, Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Duke, V. (1995): «Going to Marked: Football in the societies of Eastern Europe.» I Wagg, S. (ed.) (1995b):

Dølvik, J.E. (1985): «Fotball- individuell og kollektiv utfoldelse» i Olsen, E. (red): *Fotball – mer enn et spill*. Oslo:

Edelman, R. (1993): *Serious Fun: a history of spectator sports in the USSR*. Oxford: Oxford University Press

Egeberg, M.(1992): *Konstruktiv Statsvitenskap og forvaltningspolitikk*. Univ. i Oslo: Notat, Institutt for Statsvitenskap

Eggen, N.A. (1983a): «Angrepsoppbygging» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.3 /1983

Eggen, N.A (1983b): «Bindeleddet viktig for god kontringsfotball» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* 6- 1983

Eggen, N.A (1987): «Hvordan score flere mål» i *Fotballtreneren* nr.1 – 1987

Eggen, N.A (1999): *Godfoten. Samhandling – veien til suksess*. Oslo:Aschehoug

Ekblom, B. (1994).: *Football (soccer)*.London: Blackwell Scientific Publications

Elias, N. og E. Dunning (1966):«Dynamics of group sports with special references to football» i *British Journal of Sociology*, 17, 388-402

Elias, N. (1978): *The Civilizing Process: the history of manners*. Oxford: Blackwell

Elvebakken, K. (2000): «Cupfinale-seminaret: Å tvinge seg selv til å tenke nytt» i *Fotballtreneren* 2000:1

Elvebakken, K. (2002).: Høgmo om fremtidens spiller: Hurtigere i hode og bein. i *Fotballtreneren* 6/2002

Eriksen, T. Hylland (1994): *Kulturelle veikryss. Essays om kreolisering*. Oslo: Universitetsforlaget

Erlingsdøttir, G. (1999): «Forførende ideer- Kvalitetssikring i hälso- och sjukvården», *Doktorgradsavhandling*, Ekonomihögskolan, Lund Universitet, 1999

Esser, H. (1991):«The double pass as a Social System» i *Zeitschrift für Soziologie* 20 (2):153-166, Apr. 1991

Fahey, L. og K. Christensen (1986).: «Evaluating the research on strategy content» i *Journal of Management*, 12, (2), 167-183

Falkenberg, J. og S.A. Haugland (eds.) (1996): *Rethinking the Boundaries of Strategies*. Copenhagen: Handelshøjskolens Forlag/ Munksgaard International Publishers Ltd.

Fascetti og Scaia (1999): *Coaching 5-3-2 with a Sweeper*. Park City, PA: Reedswain Books and Videos

Faust, M. (1999): «The increasing contribution of Management Consultancies to Management Knowledge: the relevance of Arenas for the Communicative validation of knowledge». *Paper for subtheme 4 «Knowledge of Management: Production, Training and Diffusion» at the 15th Colloquium at Warwick University, United Kingdom, 4-6 July 1999*

Featherstone, M. og S. Lash (1995): «Globalization, Modernity and Spatialization of Social Theory: an Introduction» I Featherstone, M. Lash, S. og R. Robertson (Eds.): *Global modernities*,. London: Sage

Fernler, K.(1994): «Generella modeller och lokala lösningar» i B. Jacobsson (red): *Organisationsexperiment i kommuner och landsting, 93-116*. Stockholm: Nerenius og Santerus Förlag

FIFA: *Statistics*. FIFA World Cup France 98

Figueiredo, M.A. C og L.E.S Rodrigues (1983): *Isolamento e definicao de algumas situacoes caracteristicas para compor um instrumento de avaliacao do rendimento de equipas de futebol*. *Arquivos Brasileiros de Psicologia*, 39, 185-206

Fiske, J. (1992):. «Cultural Studies and the culture of Everyday Life» i Grossberg, L., Nelson, C. og P. Treichler (eds.): *Cultural studies*. London: Routledge

Fiske, J. (1993):. *Power plays, Power works*. London: Verso

Fossen, T Røste (1983):«Det nest siste trekket» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ) 1983:6*

Franks, I.M (1989): «Analysis of association football» I *Soccer Journal*, coaching Association of Canada, s. 35-43

Franks, I.M., Goodman, D. og G. Miller (1983): analysis of Performance: qualitative or quantitative. *Science Periodical on Research and Technology in Sport GY-1 (March)*. Ottawa: Coaching Association of Canada

Frank, I.M (1983).: An analysis of the 1982 World Cup of association football. *Communication to the British Association of Sports Sciences Conference*, Liverpool 12-16th September

Franks, I. (1985): Qualitative and quantitative Analysis. I *Coaching review*, vol.8, jul/aug, s 48-50

Franks, I.M og G. Miller (1986): Eyewitness testimony in sport. *J Sport Behavior*, 9, 39-45

Franks, I.M. og P. Nagelkerke (1988).: «The use of computer interactive video technology in sport analysis» i *Ergonomics*, 31, 1593-1603

Franks, I.M. og Nagelkerke, P. og D.Goodman (1989).: Computer controlled video: an inexpensive IBM based system. i *Computer Education*, 13, 33-44

Furrer, G. og E. Vogel (1986) (Eds): *FIFA World Cup – Mexico '86: Official report*. Published by Federation Internationale de Football Association. Zürich: FIFA

Fægri, A (1983): «Individuelle ferdigheter – avgjørende for godt angrepsspill i fotball» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* 1983:2

Gammelsæter, H. og F. Ohr (2002): *Kampen uten ball. Om penger, ledelse og identitet i norsk fotball*. Oslo: Abstrakt Forlag

Gammelsæter, H. og F. Ohr (2003): «Når fotball-målene er for høye» *Kronikk* i *Dagbladet* lørdag 11.januar 2003

Garganta, J. Maia, J. og F. Basto (1997):«Analysis of goal-scoring patterns of European top level soccer teams» i Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Gerisch, G. og M. Reichelt (1991): «Computer- and video-aided analysis of football games» i Reilly, T. Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Gould, P. og P. Gatrell (1979): A structural analysis of a game: the Liverpool v. Manchester United Cup Final of 1977. I *Social Networks*, 2, 253-273

Gray, Andy (2000).: *Flat back four: the Tactical Game*. Spring City, PA: Reedswnain Books and Videos

Grehaigne, J.F., Boutier, D. og B. David (1997).: «A method to analyze attacking moves in soccer» i Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Garlan, Y. (1975).: *War in The Ancient World*. New York: Norton

Gehrmann, S (1997) (Eds.): *Football and Regional Identity in Europe*. Münster: LiT Verlag

Gibbon, E. (1932): *The Decline and Fall of the Roman Empire*. New York: Oxford University Press

Giske, A (1990): «VM90: Vesttyskland: Systematikk, kondisjon, samhold og midtbanen som trumfess» i *Fotballtreneren* 1990:3

Giulianotti, R. og J.M. Williams (1994) (Eds.): *Game Without frontiers: Football, identity and modernity*. Adershot: Arena

Giulianotti, R. Bonney, N. og M. Hepworth (1994) (Eds.): *Football, violence and social identity*. London: Routledge

Giulianotti, R. (1997b): «Guarani and Matè: football culture and national identity in the small American Nations of Uruguay and Paraguay». *Paper to the NASSS Annual Conference: Crossing Borders*, University of Toronto, Canada 5-8. November

Glerean, E. (2002):«3:3:4 According to Ezio Glerean» 93-98 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain

Goddard, V.A., Llobera, J.R. & S. Shore (1995) (Eds.): *The Anthropology of Europe*. Oxford: Berg

Goksøyr, M, Larsen, Ø og T. Peterson (1997): The Development of Playing styles in Soccer – From Diffusion to Contraction?, *Paper presented at the ISSA Symposium on Sport Sociology* 28.june-1.july, Oslo

Goksøyr, M og H.Hognestad (1999):«No longer worlds Apart? British Influences and Norwegian Football» i Armstrong, G og R.Guilianotti (Eds): *Fotball Cultures and Identities*. London: Macmillan Press

Golesworthy, M (1959): *The Encyclopaedia of Association Football*. London: robert Hale Ltd.

Goncalves, J.T & J. Mazzei (1998): *The principles of Brazilian Soccer*.
Spring city: Reedswain Books and Videos

Gould, M. og A. Campbell (1987): *Strategies and Styles*. Oxford:
Blackwell

Gould, M. (1996):«Design, planning and strategy: extra time» i *California
Management Review* 38 (4):1003

Grip, T. og L. Lagerbäck (1990): «VM1990: Angrep uten fantasi tross
Maradona» i *Fotballtreneren* 1990:3

Guion, R.M. (1975):«Gullibility and the Manager» i *Personnel
Administrator*, 20 (januar), 20-23

Guttman, A. (1994): *Games empires. Modern sport and cultural
imperialism*. Columbia University Press

Haagenrud, S. et al (1982): VM i fotball Spania 1982. *Rapport utarbeidet
av NFFs observatørgruppe*. Oslo: Norges Fotballforbund

Haagenrud, S. (1982): «Med god balanse i laget» i *Fotball (Norges
Fotballforbunds organ)* nr. 5/1982

Hamel, G. og C.K. Prahalad (1989):«Strategic intent» i *Harvard Business
Review*. May/june: 63-76

Hamilton, G.C. og N.W. Biggart (1988): «Market, Cultures and authority: a comparative analysis of management and organization in the far East» I *American Journal of Sociology* 94, supplement 52-94

Hannerz, U (1992): *Cultural Complexity*. New York: Columbia University Press

Hannerz, U (1996): *Transnational Connections. Culture, People, Places*. London: Routledge

Hansen, S. (ed) (1986): VM-rapport 1996. *Felles rapport* fra Norges Fotballforbund, Svenska Fotbollsforbundet og Dansk Boldspil Union

Hansen, B. (1998): Soneforsvaret, førsteforsvarerens fiende nr. 1? i *Fotballtreneren* nr. 2 1998

Harley, R.A., Tozer, K. og J. Doust (2002):«An analysis of movement patterns and physiological strain in relation to optimal positioning of Association Football referees» i Spinks, W., Reilly, T. og A. Murphy (eds.) (2002): *Science and Football IV. Fourth World Congress of Science and Football, Sydney, Australia, 22-26 February 1999*. London and New York: Routledge

Harris, S. og T. Reilly (1988):«Space, teamwork and attacking success in soccer» i Reilly, T. Lees, A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

Heddergott, Karl Heinz (1976): *Neue Fussball-lehre. 4 erw. Auflage.* Bad Homburg: Limpert

Hellesvik, O. (1991): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap.* Oslo: Universitetsforlaget

Herbin, R. og J. Rethacker (1976/1982): *Soccer the way the pros play.* New York: Sterling Publishing CO, Inc.

Hesse-Lichtenberger, U. (2002): *tor! The story of German football.* London: WSC Books

Hesser, W. (1997): the Need for Interdisciplinary Research on Standardization. *paper* til «the SCANCOR/SCORE seminar on standardization of organizational forms» I Arild, Sverige, September 1997

Hetland, P. ((1996): Exploring Hybrid Communities. Telecommunications on Trial. *IMK-report no.29.* Oslo: University of Oslo, Department of Media and Communication

Hill, C.W.L og G.R Jones (1998): *Strategic Management. Fourth Edition.* Boston- New York: Houghton Mifflin Company

Hofstede, G. (1982): *Culture Consequences.* London: Sage

Holme, I.M. og B.K. Solvang (1991/1996): *Metodevalg og metodebruk.* Oslo: Tano

Holt, R. (1989): *Sport and the British: A modern history*. Oxford: Oxford University Press

Hood, C. og M.W. Jackson (1991): *Administrative argument*. Aldershot: Dartmouth

Hood, C. (1991): A Public Management for All Seasons? i *Public Administration*, 69 (Spring): 3-19

Houghton, B (1975): *Fotball*. Bromma: Williams

Horne, J., Tomlinson, A. og G. Whannel (Eds.) (1999): *Understanding sport: an introduction to the sociological and cultural analysis of sport*. London: Spon

Hughes, M. (1991): «Notation analysis in football» I Reilly, Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Hughes, C (1973/1975): *Football. Tactics and Teamwork*. South Yorkshire: EP Publishing

Hughes, C (1980): *Soccer. Tactics and skills*. London: British Broadcasting Corporation and Queen Anne Press

Hughes, C.(1990): *The Winning Formula*. London: The Football Association/William Collins Sons & Co Ltd.

Hughes, M. og I. Franks (1987): *Notational Analysis of Sport*. London: E & FN Spon

Hughes, M. og F. Charlish (1988).: «The development and validation of a computerised notation system for American football» I *J. Sport Science*, 6, 253-254

Hughes, M. (1990).: Notation Analysis in Football. I Reilly,T., Clarys. J. og A. Stibbe (Eds.): *Science and Football II: Proceedings of the second world congress of science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25nd May 1991*. London: E & F.N. Spoon

Hughes, M. og T. McGarry (1991).: “The development of 3D graphics to illustrate data presentation from a computerised analysis of squash, *Proceedings of computer Graphics in Sport*, Sheffield, 10-12th April

Hughes, M. og D.Williams (1988).: “The development and application of a computerized Rugby Union notation system. I *J. Sport Science*, 6, 254-255

Hughes, M., Robertsen, K. og A. Nicholson (1988).:«An analysis of 1984 World Cup of Association Football» I Reilly, T. Lees, A., Davids, K. og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

Hylland Eriksen, T (1998).: *Små steder store spørsmål. En innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget

Hyndman, S. (2002a): «4-4-2: A balanced attack» I *Soccer Journal* may 8. 2002 (National Soccer coaches Association).

Hyndman, S. (2002b): «4-4-2: the attacking strategy» I *Soccer Journal*, May 9. 2002 (National Soccer coaches Association).

Ishikawa, K. (1985): *What is Total Quality Control? The Japanese Way*. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall

Itami, H. (1987): *Mobilizing Invisible Assets*. Camebridge, MA: Harvard University Press

Jay, B. (1956): *Soccer Tactics*. London: Phoenix Sports Books

Johnson, G. (1987).: *Strategic Change and the Management Process*. Oxford: Balckwell

Johansson, B. og L. Arnesson (1990).: «Framtidens fotball är framgångsrik» i *Fotballtreneren* 1990:3

Jinshan, X., Xiaoke, C. Yamanaka, K. og M. Matsumoto (1991):«Analysis of the goals in the 14th World Cup» i Reilly, T. Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Johnson, G. og K. Scholes (2002).: *Exploring Corporate strategy 6th ed.* Financial Times Prentice Hall

Juran, J.R. (1988): *Juran on Planning for Quality*. New York: The Free Press

Juve, J (1934).: *Alt om fotball*. Oslo: Johan Grundt Tanum

Kamata, S. (1982): *Japan in the Passing Lane*. New York: Pantheon

Kennedy, C. (1994): *Managing with the Gurus*. London: Random House

Kimberly, J.R (1981): «Managerial Innovation» i Nystrom, P.C og W.H. Starbuck (Eds.): *Handbook of organizational Design, vol. 1*. Oxford: Oxford University Press

King, J. og J. Kelly (1997):«Introduction. The cult of the manager: do they really make a difference?» I King, J. og J. Kelly (eds.): *The cult of the Manager*. London: Virgin

Kjellstadli, K (1992).: *Fortida er ikke hva den engang var - en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget

Knudsen, C. (1996): «Strategic Management and the knowledge-based Theory of the Firm: A reconstruction of Edith Penrose`s Theory of the Limits of Growth of The Firm.» i Falkenberg, J. og S.A. Haugland (eds.) (1996): *Rethinking the Boundaries of Strategies*. Copenhagen: Handelshøjskolens Forlag/ Munksgaard International Publishers Ltd.

Kormelink, H og T. Seeverens (1997): *The coaching philosophies of Louis van Gaal and the Ajax Coaches*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Kunze, A. (1981): *Fussball. ein Lehrbuch für Trainer. Übungleiter und Aktive*. Berlin: Sportsverlag Berlin

Kuper, S. (1994): *Football against the Enemy*. London: Orion

Lanaham, E. (1993): «Figures do not cease to exist because they are not counted» i Reilly, Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the First World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Lanfranchi, P (1994): «Exporting Football: Notes on the development of football in Europe». i Guiliannotti, R og J. Williams (eds): *Game without Frontiers. Football, Identity and Modernity*. Hampshire: Arena/Ashgate Publishing

Larsen, Ø. Olsen, E. N.J. Semb (1994): *Effektiv fotball*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Larsen, Ø (1992): Angrep og effektivitet: En teoretisk analyse av angrep og effektivitet samt en kampanalyseundersøkelse av breakdown-periodens egenart og muligheter i forhold til effektivitet i EM-88. *Hovedfagsoppgave – Norges Idrettshøgskole*

Larsen, Ø. (2001): Charles Reep: a major influence on British and Norwegian football i *Soccer & Society vol. 2, no.3*. London: Frank Cass Journal

Latour, B. (1986): «The Power of Associations» i J.Law (red.): *Power, Action and Belief*, s.264-280. London: Routledge and Keegan Paul

Law, J. (1999): «After ANT: Complexity, naming and typology» I Law, J. J. Hassard (eds.): *Actor Network Theory and after*. London: Blackwell

Learned, E.P., Christensen, C.R. Andrews, K.R. og W.D. Guth (1965): *Business Policy. Text and Cases*. Homewood, IL: Irwin

Leatherdale, C. (1994).: *England: the quest for the world Cup. A complete record*. Two Heads Publishing in association with Desert Island books

Leite Lopes, J.S (1999):«The Brazilian Style of Football and its Dilemmas» i Armstrong, G og R.Guilianotti (Eds): *Fotball Cultures and Identities*. London: Macmillan Press

Levin, J.R. (1992): Single-case research design and analysis: comments and concerns. I Kratochwill, T.R. og J.R. Levin (eds.): *Single-case research design and analysis*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers

Levitt, B og J.G. March (1988): «Organizational learning» i *American Review of Sociology* 14:319-340

Lewis, M. og M. Hughes (1988): «Attacking play in player selection.» I *J. Sport Science*, 6, 169

Lillrank, P (1995): «The Transfer of Management Innovations from Japan» i *Organization Studies*, 6, 971-990

Lippi, M. (2002): «4:3:3 According to Marcello Lippi», s 21-25 I Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy's Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Lippman, S.A. og R.P. Rumelt (1982): Uncertain Imitability: an Analysis of Interfirm Differences in Efficiency under Competition i *Bell Journal of Economics* 13: 418-438

Lipset, S.M og S.Rokkan (1967) (red.): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: the Free Press

Lodziak, C. (1966): *Understanding Soccer Tactics*. London: Faber & Faber

Lucchesi, Massimo (2001).: *Attacking soccer: A Tactical Analysis*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Lucchesi, Massimo (2002a).: *Coaching the 3-4-3*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Lucchesi, Massimo (2002b).: *Coaching the 3-4-1-2 and 4-2-3-1*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Luthanen, P.H. (1991): «A statistical evaluation of offensive actions in soccer at World Cup level in Italy 1990» I Reilly, T., Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Luhtanen, P.H., Korhonen, V. og A. Iikka (1997):«A new Notational Analysis System with Special Reference to the comparison of Brazil and its opponents i the World Cup 1994». I Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.): *Science and Football III. Proceedings of the Third Wolrd Congress of Science and Football, Cardiff, Wales 9-13, april 1995*. London: E & FN Spon

Luttwak, E (1976): *The Grand Strategy of the Roman Empire*. Baltimore: John Hopkins Press

Luxbacher, J.A. (1996): *Soccer. Steps to success*. Human kinetics Publishers

Lyons, K. (1996): The long and direct-road: the life and work of Charles Reep, Proceedings of the Third World congress of National Analysis

Lyons, K. (2002): «Australian contributions to the analysis of performance in football 1963-1988» i Spinks, W., Reilly, T. og A. Murphy (eds.) (2002): *Science and Football IV. Fourth World Congress of Science and Football, Sydney, Australia, 22-26 February 1999*. London and New York: Routledge

Løwendahl, B. og Ø. Revang (1996): «Rethinking the Methaphors of Strategic Management» i Falkenberg, J. og S.A. Haugland (eds.) (1996): *Rethinking the Boundaries of Strategies*. Copenhagen: Handelshøjskolens Forlag/ Munksgaard International Publishers Ltd.

MacDonald, N. (1984): «Avoiding the pitfalls in player selection» I *Coaching science update*, 41-45

MacKinnon, G.A. og J. Alderson (1985): Analysis system for the game of squash rackets. i *Sports Council Seminars*, des.

Mair, A. (1999): «Learning from Honda» i *Journal of Management studies*, 36 (1):25-46

Malinowski, B. (1927):«The life of Culture» i Smith, G.E., Malinowski, B. Spinden, H og A.Goldenweiser (Eds.): *Culture. the Diffusion Controversy*. New York: W.W: Norton

Mandorlini, A. (2002): «3:4:1:2 According to Andrea Mandorlini» 79-83 i
Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze
Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain
Books and Videos

March, J.G (1980/1999): «Science, Politics, and Mrs. Gruenberg» I March,
J.G (1999): *The Pursuit of Organizational Intelligence*. Malden
Massachusetts og Oxford: Blackwell Business

March, J.G.(1981): «Footnotes to organizational change» i *Administrative
Science Quarterly* 17: 563-577

Mathisen, S. (1984).: Soneforsvar. *D-kurs*. Norges Fotballforbund

Martin, J. (2001): «The emerging American Style». i *Soccer Journal* july
17. 2001 (National Soccer coaches Association).

Martin, H.P. og H. Schumann (1996/1998).: *Globaliseringsfellen*. Oslo:
Gyldendal

Mason, N. (1974): *Football*. London: Temple Smith

Mason, T. (1980).: *Association football and english society, 1863-1915*.
Brighton: Harvester

Mason, T. (1993).. *Only a game: Sport in the moderen world*. Camebridge:
Camebridge University Press

Mason, T. (1989): *Sport in Britain: A social history*. Cambridge (England); New York: Cambridge University Press

Mason, T. (1996): *Passion of the People? Football in South America. Football (Critical Studies in Latin American and Iberian culture)*. Verso Books

Mayhew, S.R. og H.A Wenger (1985): «Time-motion analysis of professional soccer» I *J. Human Movement Studies*, 11, 49-52

McKenna, M.J., Patrick, J.D. Sandstrom, E.R og M.H.D. Chennells (1988): «Computer-video analysis of activity patterns in Australian rules football» i Reilly, T. Lees, A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

McLuhan, M (1965): *Understanding Media*. New York: McGraw-Hill

McMillan, C.J. (1984): *The Japanese industrial system*. Berlin: Walter de Gruyter

Meisl, Willy (1955): *The Soccer Revolution*. London: Phoenix House

Meisl, W. (1966): «Foreword» i Lodziak, C. (1966): *Understanding Soccer Tactics*. London: Faber & Faber

Michels, R. (1980): «Pressing Football» I Batty, E.G. (ed.): *Soccer coaching: the European Way*. London: souvenir Press Ltd

Michels, R. (2001): *Teambuilding. The road to Success*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Meyer, J.W. og B. Rowan.(1977): «Institutionalized Organizations: Formal Structure as myth and ceremony» i *American Journal of Sociology*, 83, s.340-363

Michelet, J og D. Solstad (1998): *VM i fotball 1998*. Oslo: Oktober

Michelet, J og D. Solstad (1986): *VM i fotball 1986*. Oslo: Forlaget oktober

Michelet, J og D. Solstad (1982): *VM i fotball 1992*. Oslo: Oktober

Michelet, J og D. Solstad (1990): *VM i fotball 1990*. Oslo: Forlaget oktober

Michelet, J og D. Solstad (1994): *VM i fotball 1994*. Oslo: Forlaget oktober

Miller, D. (1990).: *The Icarus Paradox*. New York: Harper Business

Miller, D. (1992).: «The Icarus Paradox» i *Business Horizons*. January/February

Mintzberg, H. (1978).: «Patterns in strategy formations» I *Management Science* 24 (9): 934-948

Mintzberg, H. (1979): *The Structuring of Organizations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

Mintzberg, H. (1987): «Crafting strategy» I *Harvard Business Review*, July/August:65-75

Mintzberg, H. (1990):«The design school: reconsidering the basic premises of strategic management» i *Strategic Management Journal* 11:171-195

Mintzberg, H. (1994):. *The rise and fall of strategic planning*. New York: Free Press

Mintzberg, H. (1996a):. «Learning 1, Planning 0» I *California Management review* 38 (4):92-94

Mintzberg, H (1990):. «Musings on Management» I *Harvard Business Review* July/august 61-69

Mintzberg, H. og J.A. Waters (1985):.«Of strategies, deliberate and emergent» i *Strategic Management Journal* 6: 257-272

Mintzberg, H. og J.A. Waters (1990):.«Does decisions get in the way?» I *Organization Studies* 11(1):1-5

Miyamura, S. Seto, S. og H. Kobayashi (1997): «A time analysis of men`s and woman`s soccer» I Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Moan, T. (1990): «Engelsk fotball igjen på toppen» i *Fotballtreneren* nr 3 –1990

Monn-Iversen, Ø.A. (2002).: Et VM for stjernene. *Kommentar* i Dagbladet onsdag 29.mai 2002

Monn-Iversen, Ø.A. (2003): «Slik kan Norge bli enda bedre» *kommentar* i Dagbladet tirsdag 11.februar 2003

Morgan, C. og S. Murgatroyd (1994): *Total Quality Management in the Public Sector*. Celtic Court, Buckingham: Open University Press

Morgan, G. (1988/1998): *Organisasjonsbilder. Innføring i organisasjonsteori*. Oslo: universitetsforlaget

Morita, A., Reingold, E.M. og M. Shimomura (1986): *Made in Japan*. New York: E.P. Dutton

Morris, D. (1981): *Fotballfolket*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Morisbak, A. (1978a): «Spillessystemer i fotball. historisk utvikling» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.1/1978

Morisbak, A. (1978b): «Nordisk observatørgruppe analyserte VM-78. flere og flere spillere behersker mer og mer» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr. 4/1978

Morisbak, A. (1978c): «Hvorfor ble Argentina verdensmester?» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr. 5/1978

Morisbak, A. (1980): *Fotballforståelse*. Oslo: Norges fotballforbud/
Folkets brevskole

Morisbak, A. (1982a): «VM 1982» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* 2/1982

Morisbak, A. (1982b): «VM-analyse: Italia verdensmester på godt og vondt» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr. 4/1982

Morisbak, A. (1982c): «Et offensivt verdenslag» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.5/1982

Morisbak, A. (1983): «Spissens oppgave – viktig, men vanskelig» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr. 5/1983

Morisbak, A. (1984): «Individualistene avgjorde EM» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.4 /1984

Morisbak, A (1992): «Danmark: gjennombruddshissige» i *Fotballtreneren*

Morisbak, A (1994a): «VM: Italia – bedre og bedre» i *Fotballtreneren*
1994:3

Morisbak, A (1994b): «VM: Variasjon hos de beste» i *Fotballtreneren*
1994.3

Morisbak, A (1998): «Noen betraktninger fra Frankrike 98» i
Fotballtreneren 1998:3

Morisbak, A. (2000): «Innspill fra NFF: Fotballferdighetenes EM-
festspill» i *Fotballtreneren 2000:3*

Morisbak, A. et al (1982a): «Mann mot mann menstrene Italia» i *Fotball*
(*Norges Fotballforbunds organ*) nr.5/1982

Morisbak, A. et al (1982b): «Praktfulle offensivt, for svake defensivt.
Hvorfor vant ikke Brasil?» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)*
nr.6/1982

Morisbak, A. et al (1982c): «Hva skjedde med verdensmesteren`78
Argentina?» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.7/1982

Nakkim, F (1993): *Stang inn. Drillo og landslaget*. Oslo: Aschehoug

Nicholls, G., McMorris, T. White, A., og C. Carr (1991).: «An investigation into the validity of the use of centrality as a criterion for stacking studies in soccer» I Reilly, T., Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Neave, H.R. (1990): *The Deming Dimension*. Knoxville, Ten: SPC Press Inc.

Nicholls, G., McMorris, T. White, A., og C. Carr (1991).: «An investigation into the validity of the use of centrality as a criterion for stacking studies in soccer» I Reilly, T., Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Nissen, O.C (1983): «Har norsk fotball noe særpreg» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.7 /1983

Noonan, M. (2002): 4-4-2: «The Defensive Strategy» I *Soccer Journal* may 8. 2002 (National Soccer coaches Association).

Novellino, W. (2002): «4:4:2 According to Walter Novellino», s.19-21 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Oakland, J. (1989): *Total Quality Management*. London: Butterworth

O'Donnell, H. (1994): «Mapping the Mythical: a geopolitics of national sporting stereotypes» i *Discourse & Society*, 5 (3):345-80

Ohashi, J. , Miyagi, O. Nagahama, H. , Ogushi, T. og K. Ohashi (2002): «Application of an analysis system evaluating intermittent activity during a soccer match» i Spanks, W., Reilly, T. og A. Murphy (eds.) (2002): *Science and Football IV. Fourth World Congress of Science and Football, Sydney, Australia, 22-26 February 1999*. London and New York: Routledge

Olsen, E. (1973): Scoringer i fotball. en historisk oversikt samt en undersøkelse av scoringer i fotball på norsk toppnivå, med sikte på eventuelle tiltak i taktiske eller treningsmessig sammenheng. *Hovedoppgave*. Oslo: Norges Idrettshøgskole

Olsen, E (1981): «Kontringer kan gjøre fotballen morsommere» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ) 5-1981*

Olsen, E. (1982a): «Hva er markering?» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ) nr.5/1982*

Olsen, E. (1982b): «Forsvarsorganisering i VM 1982» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ) nr. 6/1982*

Olsen, E. (1983): «Angrep i fotball. Definisjoner – systematisering – kategorisering – rammer» i *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr. 1 /1983

Olsen, E (1985): «Spillestil og gladfotball» i Olsen, E (red): *Fotball – mer enn et spill*. Oslo: Gyldendal

Olsen, E (1989): «Midtbanestrategen. Han må utvikles» i *Fotballtreneren* nr 2 –1989

Olsen, E (1990a): «Flankestilleren» i *Fotballtreneren* 1990:3

Olsen, E (1990b): «Sidebacken» i *Fotballtreneren* nr.2 –1990

Olsen, E (1990c): «Slik spiller A-landslaget» i *Fotballtreneren* 4/1990

Olsen, E. (1990d): «Tall og tanker fra VM90» i *Fotballtreneren* 1990:3

Olsen, E. (1990e): «Forsvar viktigst». *Rapport fra Internationaler Trainerkongress DSHS Köln 1990*» i *Fotballtreneren* 1990:3

Olsen, E (1991): «Kombinasjonsforsvar – en tilsløring» i *Fotballtreneren* nr. 4 /1991

Olsen, E. og Ø. Larsen (1997): «Use of match analysis by coaches» i Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Olstad, F (2001): «Fotballens trebacks-system – et brudd på den harmoniske verdensorden?» i *Nytt Norsk Tidsskrift, nr.1*

Ouchi, W.A.(1981): *Theory Z: How American Business can Meet the Japanese*. Reading, MA: Addison-Wesley

Partridge, D. Mosher, R.E og I.M Franks (1991): «A computer assisted analysis of technical performance – a comparison of the 1990 World Cup and intercollegiate soccer» i Reilly, T., Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Partridge, D. og I.M Franks (1989a): «A detailed analysis of crossing opportunities from the 1986 World Cup (part I)» i *Soccer Journal* May-June 47-50

Partridge, D. og I.M. Franks (1989b): «A detailed analysis of crossing opportunities from the 1986 World Cup (part II)» i *Soccer Journal* June-July 45-48

Pascale, R.T. (1982): «Our curious addiction to corporate grand strategy» I *Fortune* 25.Januar, 115-116

Pascale, R. T. (1984): «Perspectives on strategy: the real story behind Honda`s success» i *California Management Review* 24(3): 47-72

Pascale, R. & A. Athos (1981): *The Art of Japanese Management*. New York: Warner Books

Patrick, J.D. og M.J. McKenna (1988): «The caber computer system: a review of its applications to the analysis of Australian rules football» I Reilly, T. Lees, A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

Patrick, J.D og M.J. «McKenna (1988).: CABER – a computer system for football analysis» I Reilly, T. Lees, A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

Pedersen, T.H. (2000): Styring, simulering og sortering. *Hovedfagsoppgave i statsvitenskap*. Institutt for statsvitenskap, UiTø

Pedersen, T.H. (2002): Mellom organisering og improvisering innen fotballen. *Notat nr. 3 2002*. Elverum: Høgskolen i Hedmark

Pellerud, E (1995): Begrepsforvirring – ikke etter dette? i *Forballtreneren* nr 2 /1995

Penrose, E.T. (1959): *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford: Blackwell

Peters, T.J. og R.H. Waterman (1982): *In search of Excellence*. New York: Harper and Row

Pettersen, S.R. (2002): Presshøyde i fotball: En studie av presshøyde i fotball og dens konsekvens for et fotballag i kampsituasjoner. *Hovedfagsoppgave*. Oslo: Norges Idrettshøgskole

Pollard, R. Reep, C. og S. Hartley (1988): «The Quantitative Comparison of playing styles in Soccer» i Reilly, T. Lees, A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

Perini, A. og M. DiCesare (1998): *Zone play. A technical and tactical handbook*. Reedswain books and videos

Petrucelli, C. (2002a): 3-5-2: Building Blocks. Progressive drills to develop the 3-5-2 system of play. I *Soccer journal* May. 9. 2002 (National Soccer coaches Association).

Petrucelli, C. (2002b): «3-5-2 Examining the system.» I *Soccer Journal* May 9. 2002 (National Soccer coaches Association).

Peterson, T (1993): *Den svengelska modellen: svensk fotboll i omvandling under efterkrigstiden*. Lund: Arkiv förlag

Pettigrew, A. M (1990): «Studying strategic choice and change» i *Organization Studies* 11(1):6-11

Pascale, R.T (1991): *Managing on the Edge*. New York: Simon & Schuster

Pascale, R.T. (1996): «The Honda effect» I *California Management Review* 38 (4):80-91

Pfeffer, J. og R.I. Sutton (2000):. *The Knowing-doing gap: how smart companies turn knowledge into action*. Boston, Mass: Harvard Business School Press

Pieterse, J.N (1995): «Globalization as Hybridization» i Featherstone, M, Lash, S. og R. Robertson (red.): *Global Modernities*, s. 45-68. London: Sage

Pollard, R. (1986): «Soccer Performance analysis and its application to shots at goal». I *Research BI-annual for Movement*, 4, 19-27

Porter, M.E. (1980): *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: the Free Press

Porter, M.E. (1985): *Competitive Advantage – Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: the Free Press

Porter, M.E. (1996): «What is strategy?» i *Harvard Business Review*.
November/December: 61-78

Pyke, F. og R. Smith (1975): *Football: the Scientific way*. Nedlands:
University of Western Australia Press

Quinn, J.B. (1980): *Strategies for Cange: Logical incrementalism*.
Homewood, IL: Richard D. Irwin

Reep, C. (1982): «The great Magyar myth exploded» I *Times*, May 29,
s.18

Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football
III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football
Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Ritzer, G (1993): *The McDonalization of Society: An Investigation into the
Changing Character of Contemporary Social Life*. Thousand Oaks, Calif:
Pine Forge Press

Robertson, R (1995):«Glocalization: Time-space and Homogeneity –
Heterogeneity» i Featherstone, M, Lash, S. og R. Robertson (red.): *Global
Modernities*, s.25-44. London: Sage

Rajagopalan, Nandini, Rasheed, Abdul M.A og Deepak K. Datta (1994).: «Strategic Decision Processes. an integrative Framework and Future Directions» i Lorange, Peter (ed): *Strategic Planning Process* (The International Library of Management). Aldershot – Brookfield USA – Singapore – Sydney: Dartmouth

Rolfesen, M. (2000).: *Trendenes tyranni*. Bergen: Fagbokforlaget

Reep, C. og B. Benjamin (1968).: «Skill and chance in association football» I *J. Royal Stat. Soc., series A*, 131, 581-585

Reilly, T. og V. Thomas (1976).: A motion analysis of work-rate in different positional roles in professional football match play i *J. Human Movement stud.*, 2, 87-97

Rogalski, N. og E.-G. Degel (1982).: *Fussball*. Berlin: Sportsverlag Berlin

Rogers, E.M og F.F Shoemaker (1971): *Communication of innovation*. New York: Free Press

Rogers, E.M (1983): *Diffusion of innovation. 3rd ed.* New York: Free Press

Rumelt, R. (1984): «Toward a Strategic Theory of the Firm» I Lamb, R. B. (ed.): *Competitive Strategic Management*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

Rumelt, R. (1996): «The many faces of Honda» I *California Management Review* 38 (4): 103-111

Røste Fossen, T. (1982): «Frankrike – et eksempel til etterfølgelse» *Landslagskommentar i Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.5/1982

Røvik, K.A. (1992).: «Institusjonaliserte standarder og multistandardorganisasjoner» i *Norsk Statsvitenskaplig Tidsskrift* 8 (4):261-284

Røvik, K.A (1996).:«Deinstitutionalization and the logic of fashion» i Czarniawska, B. og g. Sevon (red.): *Translating Organizational Change*. Berlin: Walter de Gruyter

Røvik, K.A.(1998): *Moderne Organisasjoner: Trender i Organisasjonstenkningen ved Tusenårsskiftet*. Bergen: Fagbokforlaget

Røvik, K.A (2000).: Overføring og oversettelse av ledelsesteknologier i den globale organisasjonslandsby, *Utkast 20.03.2000, UiTø*

Sacchi, A. (2002): «Formations according to Arrigo Sacchi» 60-63 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Sahlin-Andersson, K (1996): «Imitating by Editing Success: The Construction of Organizational Fields» I Czarniawska, B. og G. Sevón (Red): *Translating Organizational Change*, 69-92. Berlin: Walter de Gruyter

Sandersen, F.H. (1983): «A notation system for analysing squash» i *Phys. Educ. Rev.*, 6 19-23

Sandreani, M. (2002): «4:2:3.1 According to Mauro Sandreani» s. 38-43 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Say, T. (1996): Herbert Chapman: Football revolutionary? I *The Sports Historian*, nr. 16, May 1996

Sayle, M. (1982): «The Yellow Peril and the Red Haired Devils» i *Harpers*, November: 23-35

Schulz, F. (1946): *History of Roman Legal Science*. Oxford: Clarendon Press

Scott, W.R. (1992): *Organizations: Rational, Natural and Open systems*. Englewood Cliffs: Prentice Hall

Scott, W.R. og S. Christensen (red)(1995): *The Institutional Construction of Organization*. Thousand Oaks: Sage

Schou-Andreassen, K og C. Wadel (1989): *Ledelse, teamarbeid og teamutvikling i fotball og arbeidsliv*. Flekkefjord: SEEK

Sevon, G (1996): «Organizational Imitation in Identity Transformation» i Czarniawska, B. og G. Sevon (red.): *Translating Organizational change*. Berlin: Walter de Gruyter

Sexton, D. (1977): *Fussballtaktik*. Berlin: Sportsverlag Berlin

Sforza, C., Michielon, G. Grassi, G. Alberti, G., og V.F. Ferrario (1997): Bivariate analysis of the repeatability of football offensive schemes“ i Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Sforza, C., Dunani, S. Mauro, F., Torri, L. og V.F. Ferrario (1997): «Repeatability of the football penalty: a statistical evaluation by the Morphological Variation Analysis.» I Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Simmel, G. (1904/1973): «Fashion» I Wills, G. og D. Midgley (Eds.): *Fashion marketing*, 171-191. London: Allen & Unwin

Skarsfjord, T. (1990): «Hvorfor vant Vest-Tyskland?» i *Fotballtreneren* 1990:3

Smith, R. (1980): «The use of statistics in Australian football» I Pyke, F. (ed.): *Towards Better Coaching: The Art and Science of coaching*. Canberra: Australia's Government Publishing Service, s.276-291

Smith, R., Nettleton, B. og C. Briggs (1982): «Game analysis the design of practice» i *Sports coach*, 11, 19-24

Smith, G.E m.fl. (1927): *Culture. the Diffusion Controversy*. New York: W.W Norton

Sloan, A.P. (1963).: *My Years with General Motors*. London: Sedgewick & Jackson

Stevenson, G.H. (1939).: *Roman Provincial Administration*. Oxford: Basil Blackwell

Steen Jensen, Ø. (1984a): «Frankrike på tronen» I *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)* nr.4 /1984

Steen Jensen, Ø (1984b): «Spillematerialet bør avgjøre spillestilen» I *Fotball (Norges Fotballforbunds organ)*nr.6/1984

Steen, Å. (1994): «Brasil – like gode i forsvar som i angrep» i *Fotballtreneren* nr.3 1994

Sudgen, J. og A. Tomlinson (1994): *Hosts and Champions*. Hampshire: Arena/ Ashgate Publishing

Sund, B. (1997).: *Fotbollens maktfält: Svensk fotbollshistoria i ett internationellt perspektiv*. Svenska fotbollförbundet

Szymanski, S. og T. Kuypers (1999): *Winners and losers. The Business Strategy of Football*. London. Penguin Books

Tardè, G. (1903).: *The Laws of imitation*. Glouchester, MA: P.Smith

Taylor, R. og A. Ward (1995): *Kicking and screaming: an oral history of football in England*. London: Robson Books

Taylor, R. (1996): «Hungary and the Making of Modern Football» *Paper to the international conference Fanatics! Football and Popular Cultures in Europe*, Institute for Popular Culture, Manchester Metropolitan University, 11-13 june

Taylor, S. og M. Hughes (1988).:«Computerized notational analysis: a voice interactive system» i *J. Sports Science*, 6, 255

Tenga, A.P.C (1999a): «Match analysis in Soccer: A Review of the Filed of Study» Article 1 in Tenga, A.P.C (1999): *Comprehensive Analysis of Soccer Match-Play. A New Method and its Application to the Comparative Studies of Match Performance and Movement-intensity between Norwegian and Brazilian playing Styles. Master`s Thesis*. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education (NUSPE), september 1999

Tenga, A.P.C (1999b): «A New Method for a Comprehensive Analysis of a Soccer Match-play», article 2 in Tenga, A.P.C (1999): *Comprehensive Analysis of Soccer Match-Play. A New Method and its Application to the Comparative Studies of Match Performance and Movement-intensity between Norwegian and Brazilian playing Styles. Master`s Thesis*. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education (NUSPE), september 1999

Tenga, A.P.C (1999d): «Comparison of Movement-intensity between two top-class Strikers in a Soccer Match» article 4 in Tenga, A.P.C (1999): *Comprehensive Analysis of Soccer Match-Play. A New Method and its Application to the Comparative Studies of Match Performance and Movement-intensity between Norwegian and Brazilian playing Styles. Master`s Thesis*. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education (NUSPE), september 1999

Tenga, A.P.C (1999c): «Comarison between Norwegian and Brazilian Playing Styles in Soccer» article 3 in Tenga, A.P.C (1999): *Comprehensive Analysis of Soccer Match-Play. A New Method and its Application to the Comparative Studies of Match Performance and Movement-intensity between Norwegian and Brazilian playing Styles. Master`s Thesis*. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education (NUSPE), september 1999

Terzulli, C. (2002): «3:4:3 According to Claudio Terzulli» 98-103 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Therborn, G. (1992): «The Right to Vote and the Four Routes to/ through Modernity» I Torstendahl, R. (Ed.): *State theory and State History*, 62-92. London: Sage

Therborn, G. (1995): «Routes to/through Modernity» I I Featherstone, M. Lash, S. og R. Robertson (Eds.): *Global modernities*, 124-139, London: Sage

Thomson, B. (1985): Anatomy of a season. *Science Periodical on Research and Technology in Sport GY-1* (November). Ottawa: Coaching Association of Canada

Titlesstad, Ø (1988).: «EM-sluttspill: En sier for fotball som idrett og underholdning» i *Fotballtreneren* 1988:2

Tomlinson, A. og G. Whannel (1986) (eds.): *Off the ball: the Football World cup*. London: Pluto Press

Treadwell, P.J. (1988).: Computer aided match analysis of selected ball-games (soccer and rugby union) I I Reilly, T. Lees, A., Davids, K.: og W.J. Murphy (eds.): *Science and Football. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Liverpool 13-17th April 1987*. London: E & F.N Spon Ltd

Townsend, P.L. og J.E. Gebhardt (1991): *Kvalitet er alles ansvar*. Oslo: Dagens Næringslivs Forlag A/S

Ulivieri, R. (2002): «3-4-2-1 According to Renzo Ulivieri» 74-79 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain

Van Lingen, Bert (1997).: *Coaching Soccer: the official coaching Book of the Dutch soccer Assosiation*. Spring City, PA: Reedswain

Veseth, B et al (1996): *EM i fotball 1996*. Oslo: notabene forlag

Viscidi, M. (2002): «4:2:3:1 According to Maurizio Viscidi», 54-60 i Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain

Vogel, E. (1979): *Japan as Number One*. Camebridge, MA: Harvard University Press

Vrcan, S og D. Lalic (1999).: «From Ends to Trenches, and Back: Football in the former Yugoslavia» i i Armstrong, G og R.Guilianotti (Eds): *Fotball Cultures and Identities*. London: Macmillan Press

von Clausewitz, K (1832/1972): *Om krigen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Wade, A (1967).: *The F.A Guide to Coaching*. London: Heinemann

Wade, A. (1967/1975).: *Lær fotball*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Wade, A (1996a): *Systems of play*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Wade, A. (1996b): *Principles of Team play*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Wade, A (1996c).: *Modern Tactical Development*. Spring City, PA: Reedswain Books and videos

Wade, A. (1997): *Positional Play. Back Defenders*. Spring City, PA: Reedswain Books and videos

Wagg, S. og J.M. Williams (1991) (Eds.).: *British football and Social Change: Getting into Europe*. Leicester: Leicester University Press

Wagg, S. (1984).: *The football World: A contemporary social history*. Brighton: Harvester Press

Wagg, S. (1995) (ed.): *Giving the game away: football, politics and culture on five continents*. London: Leicester University Press

Walvin, J. (1994):. *The Peoples Game, revised edition*. Edinburgh: Mainstream

Weick, K.E. (1985a):«Sources of order in underorganized systems: themes in recent organization theory». i Lincoln, Y.S. (ed.): *Organizational theory and inquiry*. Beverly Hills,CA: Sage

Weick, K.E (1985b):. «The significance of corporate culture» i Frost, P.J. et al (Eds.): *Organizational Culture*. Beverly Hills: Sage

Weick, K. E. (1987):. «Substitutes for corporate strategy» I Teece, D. (Eds.): *The Competitive Challenge*. Camebridge, Mass: Ballinger, s.22-33

Weissweiler, H (1959/1970): *Der Fussball. Taktikk, training, Mannschaft. Vor der Weltmeisterschaft 1974 in Deutschland*. Stuttgart: Verlag Karl Hofmann Schorndorf

Wenzlaff, F. (1986): *100 spiele mit dem fussball und medizinball. Fussballtraining*. Limpert Verlag Gmbh, 6380 Bad Homburg

Wernerfelt, B. (1984): «A Resource-based view of Firm» i *Strategic Management Journal* 5 (2): 171-181/795-815

Westney, D.E (1987): *Imitation and innovation. The Transfer of Western Organizational Pattern to Meiji Japan*. Cambridge, Mass: Harvard University Press

Wilkinson, W.H. G. (1988): *Soccer Tactics: Top team strategies explained*. Marlborough: Crowood Press

Willis, P. (1990): *Common Culture*. Milton Keynes: Open University Press

Wilson, J.Q. (1966): «Innovation in Organization: notes toward a theory» i Thompson, J.D. (Ed.): *Approaches to Organizational Design*. Pittsburgh: University of Pittsburg Press

Withers, R.T., Maricic, Z., Wasilewski, S. og L. Kelly (1982): Match analysis of Australian professional soccer players. I *J. Human Movement studies*, 8, 158-176

Wolstenholme, K. (1992): „Armando Picchi“ i Kelly, S.F. (ed.): *A game of two Halves*. London: Mandarin

Wortington, E. (1980): *Teaching Soccer skills*. Edinburgh og London: Lepus Books

Wren-Lewis, J. & A. Clarke (1983): «The World Cup: a political football» i *Theory, Culture & Society*, 1 (3):123-32

Yamanaka, K., Hughes, M. og M. Lott (1991): «An analysis of playing patterns in the 1990 World Cup for association football» I Reilly, T., Clarys, J. og A. Stibbe (eds.): *Science and Football II. Proceedings of the first World Congress of Science and Football. Eindhoven, Netherlands 22nd-25th May 1991* London: E & F.N Spon Ltd

Yamanaka, K. Liang, D.Y. og M. Hughes (1997): «An analysis of the playing patterns of the Japan national team in the 1994 World Cup qualifying match for Asia» i Reilly, T., Bangsbo, J. og M. Hughes (eds.) (1997): *Science and Football III. Proceedings of the Third World Congress of Science and Football Cardiff, Wales 9-13 April 1995*. London: E & FN Spon

Yamanaka, K. Nishikawa, T. Yamanaka, T. og M.D. Hughes (2002): «An analysis of the playing patterns of the Japan national team in the 1998 World Cup for Soccer» I Spinks, W., Reilly, T. og A. Murphy (eds.) (2002): *Science and Football IV. Fourth World Congress of Science and Football, Sydney, Australia, 22-26 February 1999*. London and New York: Routledge

Yatsko, P. (1998): «The bigger, the better» I *Far Eastern Economic Review* 161 (21):10-14

Yoshikawa, T. Innes, I. og F. Mitchell (1995): «A Japanese Case study of Finacial central analysis» i *Management Accounting Review* 6:415-432

Yoshino, M.Y. (1968): *Japan`s Managerial System: Tradition and Innovation*. Camebridge, MA: MIT Press

Yoshino, M.Y. (1976): *Japan`s Multinational Entepriises*. Camebridge, MA: Harvard University Press

Zaltman, G., Duncan, R.B og J. Holbek (1973): *Innovation and Organization*. New York: Wiley

Zauli, A. (2002): *Soccer. Modern Tactics. Italy`s Top Coaches Analyze Game Formations Through 180 Situations*. Spring City, PA: Reedswain Books and Videos

Nettartikler

Formations ved

<http://library.thinkquest.org/27353/deutsh/ formations/ form1.html>

<http://www.countrylife.co.uk/worldsoccer/worldcup>

http://www.soccernova.com/html/soccer_101/formations/5-3-2htm.

http://www.soccernova.com/html/soccer_101/formations/5-4-1.htm

http://www.soccernova.com/html/soccer_101/formations/4-5-1.htm

Osieck, H. (2002a): «Bra:Ble – Post-match analysis from TSG member Holger Osieck» ved

<http://fifaworldcup.yahoo.com/en/02061712/147n-pf.html>

Osieck, H. (2002b): «Eng:Bra – Post-match analysis from TSG member Holger Osieck» ved

<http://fifaworldcup.yahoo.com/en/020621/2/16c9-pf.html>

Kim Chon, L. (2002): «GER:USA – TSG Post-match analysis» ved

<http://fifaworldcup.yahoo.com/en/020621/2/16my-pf.html>

Venglos, J. (2002a): «Bra:Tur – TSG semi-final Post-match analysis» ved

<http://fifaworldcup.yahoo.com/en/020626/2/19/t-pf.html>

Venglos, J. (2002b): «Ger:Bra – TSG Post-match analysis» ved

<http://fifaworldcup.yahoo.com/en/020630/2/1b1n-pf.html>

Avisartikler

Aftenposten 30.05.1984: Roma vil satse offensivt

Aftenposten 14.06.1984: Belgia slo tilbake 2-0

Aftenposten 26.06.1985: Santana blir sjef igjen

Aftenposten 22.06.1988:men italienerne satset på fremtiden

Aftenposten 23.06.1988: Nederland bedre enn noensinne

Aftenposten 14.06.1991: Spionturen som gledet «Drillo»

Dagbladet 02.07.2000: Fotball EM: Takk for tidenes fotballfest!

NTB-Tekst 19.06.1986: Platini slipper mannsoppdekning mot Brasil

NTB-Tekst 20.06.1986: Moralsk finale

NTB-Tekst 25.06.1988: Generalens største dag

NTB- Tekst 24.09.1991: Drillo tester ny dirigent og ny midtbane

NTB-Tekst 19.07.2001: Markarian: Intet nytt i fotball

VG 20.05.1998: Slik slages VG-analysen